

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

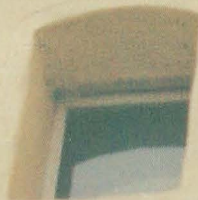
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

AN RESİMLERİ

D

GEORG SIMMEL

GEORG SIMMEL
öncesizliğin ve
sonrasızlığın ışığında
an resimleri
felsefi minyatürler

DOST

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

*Almanca baskıyı derleyen, yayına hazırlayan ve
sonsözü yazan Christian Wehlte*

ÖNCESİZLİĞİN VE SONRASIZLIĞIN IŞIĞINDA AN RESİMLERİ

Georg Simmel
(1858-1918)

Alman filozofu ve sosyoloğu. Almanya'da sosyolojinin yerleşmesinde önemli rol oynamış, Berlin (1885-1914) ve Strazburg (1914-1918) üniversitelerinde felsefe dersleri vermiştir.

Başlıca eserleri: *Einleitung in die Moralphilosophie* (1893)
[Ahlak Bilimine Giriş], *Sociologische Aesthetik* (1896)
[Sosyolojik Estetik], *Die Philosophie des Geldes* (1900)
[Paranın Felsefesi], *Die Probleme der Geschichtsphilosophie*
(1905) [Tarih Felsefesinin Sorunları].

ISBN 975-8457-07-1

Momentbilder sub specie aeternitatis
Philosophische Miniaturen
GEORG SIMMEL

© Manutius Verlag Frank Würker GmbH,
Heidelberg, 1998

Bu kitabın Türkçe yayın hakları
Dost Kitabevi Yayınları'na aittir.
Birinci Baskı, Şubat 2000, Ankara

Almancadan çeviren, Ali Can Taşpınar

Yayına hazırlayan, Zehra Aksu Yılmaz
Teknik hazırlık, Mehmet Dirican - Dost İTB
Baskı ve cilt, Pelin Ofset

Dost Kitabevi Yayınları
Karanfil Sokak, 29/4, Kızılay 06650, Ankara
Tel: (0312) 418 87 72 Fax: (0312) 419 93 97
www.dostyayinevi.com
bilgi@dostyayinevi.com

Dost Dağıtım
Tel: (0312) 432 48 68 Fax: (0312) 435 75 96

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Türkçede telif sahibinin önceden yazılı izni olmadan kısmen ya da tamamen yeniden basılamaz, herhangi bir kayıt sisteminde saklanamaz, hiçbir şekilde elektronik, mekanik, fotokopi ya da başka türlü bir araçla çoğaltılıp iletilemez.

Georg Simmel

ÖNCESİZLİĞİN VE SONRASIZLĞİN IŞIĞINDA AN RESİMLERİ

Felsefi Minyatürler

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
“Tınla, Ey Küçük Bahar Şarkısı”	11
Öncesizliğin ve Sonrasızlığın Işığında An Resimleri	13
Karşıtlık	15
Ahlak	16
İkamet	18
Ruhluluk	19
Feragat	20
Sıralama	21
Buzdaki İzler	23
Çiçek Ziyarı	24
Az Pasta	26
Yazar Değilim	27
Sırt Çantası	29
“Parayla Saadet Olmaz”	30
Cennet ve Cehennem	32
Yalan Üreticisi	34
Duse	36
Sarı İnekler	38
Mutluluğun Duvarı	40
Koketlik	42
Görelilik	44
Safılık	46
Yalnızca Hepsi	47
Açık Artırma	49
İntikam	50
Bahane	52
Sadakatsizlik	54
I.	54
II.	55
Anima Candida	57
Felsefi Minyatürler	59

Güzelliğin Ötesinde	61
Güller	65
En Önemsizi	69
Bir <i>Fin-de-sièclist</i> 'in Teist Fantezileri	74
Hak	78
Yerine Gelmiş Dilekler	83
I.	83
II.	84
Tembelliğin Metafiziği	86
Ahlaki Sohbetler	92
I. "Yoksa Aşk Bir Suç mu?"	92
II. <i>Tout comprendre c'est tout pardonner</i>	95
Bir Aşk Felsefesinden Fragmanlar	97
I.	97
II.	97
III.	98
IV.	98
Aforizmalar	101
On Ayrıntı	103
Az	105
Kıyıya Vuranlar	106
I.	106
II.	107
Bir Özlem	108
Metin Kaynakları	109
Sonsöz	112
Notlar	133

ÖNSÖZ

Georg Simmel'in 1897-1907 yılları arasında *Jugend* dergisi için yazdığı makalelerin bir kısmından oluşan bu seçkiyle metinler uzun bir aradan sonra ilk kez daha geniş bir okuyucu kitlesine sunuluyor. Seçki, en geniş anlamıyla *felsefi* metinlerle sınırlandırılmış, birbirinden bağımsız makaleler "Felsefi Minyatürler" başlığı altında toplanmıştır, kitabın sonuna konan "Bir Özlem" adlı şiir dışında tüm lirik metin ve politik taşlamalar derlemenin dışında bırakılmıştır. Derleme, biçimsel bir bakış açısına göre yapılmıştır. En başa, bu metinlerin havasını çok iyi yansıtan, Simmel'in "anlık resmi", "Tınla, Ey Küçük Bahar Şarkısı" konmuştur; romantik özlemin müzikal simgesi olan ve Mendelssohn-Bartholdy tarafından bestelenen Heinrich Heine'nin "Selam" adlı şiirine *fin-de-siècle*'in bir yanıtı.

Metinler anlaşılabilir bir dille yazılmış olduğundan açıklamalara gerek duyulmamıştır. Yazım ve noktalama olduğu gibi korunmuş, yalnızca aşikâr imla hataları ayrıca belirtilmeden düzeltilmiştir.

Metinler konuları bakımından Simmel'in "akademik çalışmaları" ile kesiştiğinden, bu derleme yüzyılımızın en özgün filozoflarından birinin düşüncelerine bir giriş işlevi görebilecektir.

Son iki yıl boyunca Georg Simmel üzerine yaptığım çalışmayı cömertçe destekleyen Baden Württemberg Eyaleti Lisans Sonrası Teşvik Fonu'na ve Modena Fondazione San Carlo *Scuola internazionale di alti studi*'ye teşekkür borçluyum.

Bu kitabı Manutius Yayınevi'nin programına alan Frank Würker'e ayrıca teşekkür ederim.

Christian Wehlte, Modena ve Heidelberg, 1998 başı

“TINLA, EY KÜÇÜK BAHAR ŞARKISI”

Bir an resmi.

Rengarenk güzdü ve sonun öncesinin tereddütlü hüznü her yanı kaplamıştı. Sanki doğa, nasılsa ölüme gidiyor diye, o bilge tutumluluğunu unutmuş, sarısını ve yeşilini ve kırmızısını, kaybeden bir kumarbazın tutkusuyla harcıyordu. Sonra, yine de bir ümit varmışcasına, yumuşak ve şen bir esinti ve arada, güz gününün o tarifsiz hüznü, içinde, hastalarımızı dışarı çıkardığımız ilkbahardan bir şeylerin de salındığı. Bir şarkı çıkar yolumuza – dışımızda mı, yoksa içimizde mi? Çabucak selamlayıp yoluna devam etmek ister, daha ben ne olduğunu çıkaramadan – sanki sadece nağmeleri tınlayıp geçmiş gibi. Ama onu yakalıyorum: “Şarkı, nereden geliyorsun?” “Bahardan geliyorum, menekşelerden. Ve görevim bir gül görürsem şairimin selamını söylemek. Fakat yazı ormanının kırlarında daldığım hulyalarla geçirdim ve şimdi görevimi artık yerine getiremeyeceğim için üzgünüm. Zira şu son güller öyle saklı ve solgun ki, onları selamlamadan yanlarından geçip gidiyorum ve son anda onları fark edip geri döndüğümde solmuş gitmiş oluyorlar. Ve bir gülü daha uzaktan selamlayacak olsam, görüyorum ki, o bir gül değilmiş, renkli, başka, kokmayan bir şeymiş. Ama, şimdi acele etmeliyim – orada, çitin yanında –” ve gitti, ona şairinin zaten farklı bir şey beklediğini söyleyemedi. Zira o, kaderimizin karşılaştığımız gülü selamlamamak olduğunu, eğer bir şeyi selamlarsak da, bunun bir gül olmadığını bilir.

Momentbilder sub specie aeternitatis
**Öncesizliğin ve Sonrasızlığın
Işığında An Resimleri**

KARŞITLIK

Aventinus'ta yüzyılların sustuğu küçük, loş bir bahçesi olan bir manastır kilisesi, S. Alessio, vardır. Böyle bir sessizlik ancak Roma'da olur, ancak anlamlı ve ağır ve olgun konusmayı bilen insanların anlamlı ve ağır ve olgun susmayı bilebilecekleri gibi. Bahçenin kenarından, aşağıdaki Tiber görünür, onun altında da tangırdayan tramvayla, bağıra çağırarak oynayan çocuklarla, ani ve kesik kesik hareketli *forestieri* ile S. Paolo fuori le mura'ya giden yol.

Fakat bu sükûnetten alınan hazda gaddarca bir şeyler vardır, zira onu hissetmenin bedeli, tüm bu devinim ve telaşa tepeden bakmamız, yaşamın gürültü ve huzursuzluğunun, karşıtının arkaplanı olarak içimizde titreşmeyi sürdürmesidir. İnsani olan her şeyin asıl laneti her tür şeyin hazzına ancak karşıtından farklılığı sayesinde varabilmemiz değil mi? Cennetin en ulu ve güzel yanı, hazlarını bu koşula bağlı olmadan sunmasıydı – bunun cılız bir yankısının çocukların mutluluğundaki karşıtsızlık ve karşılaştırmazsızlıkta hâlâ yaşadığı gibi. İlk günah da zaten bizi bundan dolayı cennetten kovdurmamış mıydı, iyiyi ve kötüyü tanımayı öğreterek, yani iyiyi artık kendi başına, kendi içindeki bahtiyarlığıyla değil de, daima yanıbaşındaki kötünün sayesinde tadabilmemiz şartıyla, tıpkı bir mağlup olmadan olmayan yengiler gibi? Tüm duygularımız aradaki farkın duyumsanmasından ibaret olduğu için, en derin sevinçlerimizimizin saflık ve biricikliği ulaşılmaz bir ülkü haline gelmedi mi? *Eritis sicut homo scientes bonum et malum...**

* “İnsan gibi olacaksınız, iyiyi ve kötüyü bileceksiniz.”

AHLAK

Oğlum okuldan yüzünde o dosdoğru tabiatıyla bağdaşmayan, karmaşık bir ifadeyle geliyor – yüz ifadesi hem kendinden memnun, hem somurtkan, hem inatçı, hem de güvensiz. “Ne oldu, Hans?” “Ah, öteki çocuklar müthiş bir aptallık ettiler.” “Öteki çocuklar mı? Anlatsana.” “Öğretmenlerden birinin kızdığı zaman kullandığı bir ifade var: ‘İnsanın düşüp bayılası geliyor!’ Bunu söylerken de ayağını hışımla yere vurur. İşte çocuklar da kürsünün bir ayağını testere ile kesip iğreti bir biçimde tutturmuşlar. Öğretmen de gene öyle bağırıp ayağını yere vurunca gerçekten yere yığıldı.” “Ama bu düpedüz terbiyesizlik, iyi ki bu işin içinde sen de yoktun.” Oğlanın bu muzipliğe katılmamış olması beni sevindirmişti; yine de biraz şaşır-mıştım, zira genellikle en olmayacak taşkınlıklarda bile şeytana uymadan edemezdi. Bir süre sessiz kaldı, sonra hınzırca bir yüz ifadesiyle dedi ki: “Biliyor musun baba, aslında ben de aynı şeyi yapmış olmayı isterdim, zira o öğretmeni hiç sevmiyorum; ama düşündüm ki, bu çok adi bir hareket ve ille de yapılacaksa, hiç olmazsa suçortağı olmayayım.”

Ahlak konusunda Mandeville ve Helvetius’un bulduğundan çok daha derin anlamlı bir formül değil mi bu? Kendi edimimiz olarak kötülüğe hiçbir itirazımız olmaya-bilir; ama sonu bu kadar iğrenç olursa – hayır, bu suça ortak olmak istemez kimse. Her şey azgınca ve ahlaksızca bir seyir içinde olabilir, insan buna sessizce razı olur; ne de olsa bunları başkaları yapmıştır; insan kendi ruhunu kurtarmak ister. Yoksa ahlak, başkalarının başına gelenlere oh çekmek, dünyada kötülük alıp yürüdüğü halde

kenarda durup “*Benim* suçum değil ki, bunu yapan *sizdiniz*, *benim* suçum yok,” diyebilmek mi? Bir Nietzsche yandaşı şunu sorabilirdi: “Yoksa ahlak kötücüllük mü?”

İKAMET

Çiçek bahçesi, güz sabahı. Artık bir geleceği olmayan yan açmış güllere paslı bir kahverengi çöküyor, kuru kırışıkları miskin bir zaferle uçlara tırmandırıyor, güllerle birlikte ölene dek. Yeşil yapraklarda su damlacıkları asılı kalmış, geceki yağmurdan; gökten yere inerken yakalanmış ve böylece buharlaşma ya da akıp yitme kaderinden kısa bir süre için azat olmuşlar. Güneş munis, içten ışınlarını onlarda yansıtıyor, parlatıyor.

Ruhumuz da böyledir; bir damla doğaüstülüktür, uçup gitmeye ve toprağa gömülmeye mahkûm – *aether*'deki yurduyla karanlık yok oluşu arasında süzülürken bir an durur, ışığın ihtişamını emmeye, yansıtmaya, tüm renklere ayrıştırmaya yetecek kadar bir süre.

RUHLULUK

Bir davette Yunan şairinin şu cümlesi söylendi: “En iyisi hiç doğmamış olmak.” Bunun üzerine bir Berlinli şöyle dedi: “Ama ne kadar az insana nasip olur bu!”

Hıristiyan öğretisi haklıysa, ruh için var olmak olmamaktan daha değerli olmalı, yoksa insanlara ebedi hayatı vaat edip, inatçıları yok etmekle (sonsuz cehennem azaplarıyla olmasa da) tehdit etmezdi. Ruhluluk ruhsuzluktan daha iyi olduğuna göre, dünyanın herhangi bir noktada ruhsuz olması onun mükemmel olmadığını gösterirdi! Ruh, olabileceği her yerde gerçekten de olmalıdır! Lafa karışan Berlinlinin hakkı var: Varlığın hiçbir noktası ruhtan mahrum kalamaz. Eğer Hıristiyanlığın işaret ettiği gibi, bir ruh için en kötüsü var olmamak ise, o zaman dünya, inayeti sonsuz Tanrı’nın eseri, tümüyle ruh olmalı.

Düşüncesizce edilmiş sözlerin yüzeyselliğinden şeylerin derinliğine iskandil atıldığında, anlamsız olanın daha önce hayal bile edilmemiş bir anlama çerçeve olduğunu görmek, benim için en saf sevinçlerden biri olmuştur. Bu sinsice bir kibir değil, alçakgönüllülüktür. Zira bunda hem bir teselli hem de bilgeliğinden çoğun kuşku duyduğumuz bilgeliğimizde, bizden saklı olan fakat yüksek ruhların dostça yorumlayabilecekleri bir anlam bulunabileceği ümidi vardır, ne de olsa sanığın hep *in dubio* iyi niyetli olduğu varsayılır.

FERAGAT

Üniversitede bir arkadaşım vardı, bizim çevrelerde ona “Stoacı” derlerdi. Doğanın arzularımıza verdiği yanıtlara, yaşamın hiç susmayan ritimlerinde akan bahşetme ve yoksun bırakma olgularına sevinç ya da acı gibi harcıalem duygularla katılmazdı o; her vazgeçme mecburiyetinden sanki ince bir zevk alırdı. Bir keresinde ona adının haksız yere Stoacı konduğunu, aslında bir Epikürosçu, feragat Epikürosçusu olduğunu söyledim. “Bu doğru değil,” diye karşılık verdi. “Doyumu doyumsuzlukta arayacak kadar sapkın değilim. Aksine, kazanmanın ve sahip olmanın hazzını sizlerden daha derin yaşıyorum. Ama ben vazgeçmekten de zevk alabilirim, çünkü onu olumlu hazzın bir parçası olarak görüyorum.” Bu kısa cümlelerin hangi derinliklerde kök saldığını ancak yıllar sonra anladım. Zira kaderin bizi, nasılsa bırakıp gideceğimiz sayısız cazibenin önünden geçirmesi, sayısız haz olanağının tüketilmeden kalması, kendini dünyaya vermek, onu içine almak gibi sayısız gerilimin asla ortadan kalkmaması, varoluşun soylu savurganlığı ve kayıtsız görkemi değildir sadece. Şimdi gerçekten kazandığımız ve tadını çıkardığımız şeyin cazibesini önünden geçip gittiğimiz ve gölgeleri zafer alayı olan şeyler artırır. Tümüyle kendine ait şeylerin zevkini çıkaramayan duyumlar, tıpkı nehirlerin yan kolları gibi, doyumunu bulmuş olanları besler ve kabartırlar. Bir hazzın büyüklüğü, yoğunluğu, aşırılığı, önünden geçip gittiğimiz başka bir hazzın olanaklarıyla yaşar ve tüm kazanma ve elde etme duyumlarımız derinliğini ve gücünü, kazanmak ve elde etmekten mahrum kaldığımız şeylerin birikiminden alır.

SIRALAMA

Kür yeri, kış Epikurosçuluğunun günahlarının cezasının çekildiği bir tür yaz manastırı; aşağı yukarı kilisenin bazı kefaretləri gibi: Arınmaktan ziyade yeni günahlara yer açmak ve cesaret toplamak için. İkiyüzlülük ve şehvetin belirli bir oranını temsil eden iki beyin konuşmalarını dinliyorum. Karşılıklı şikâyet dinleme konusunda sessiz bir anlaşma yapmış gibiler. “Düşünün, akşam yemeğinde peynir yemeyi çok severim, ama burada dokunuyor. Çok mutsuzum.” “Yoksa sizin otelinizde peynir tatlıdan önce mi veriliyor? Burada genellikle öyle yapıyorlar ve bana da dokunuyor. Artık peynirin tatlıdan sonra verildiği bir otelde yiyorum, hiç dokunmuyor” “Doğru, nedeni bu olmalı! Önemli olan sıralama. Bu gece ile gündüz arasındaki fark gibi! Kabahat sıralamada olmalı.”

Sanırım, şeylerin arasındaki en derin ve önemli ilişkilerin bilincine genellikle bayağı ve gülünç bir durumda varırız. Sanki, aynı zamanda varlığın biçimleri olan bu ilişkilerin, karşıtımdan belirgin bir biçimde ayrılıp kendi gerçekliğini ve parlaklığını görünebilir kılmak için çok belirgin bir karakterdeki bir içerikle dolması gerekiyormuş gibi. Kaderimizin tamamı ve nihai bilançosu, tek tek armağanlardan, büyük ikramiyelerden ve amortilerden, düşüş ve yükselişlerden belki de sandığımızdan çok daha bağımsız olup asıl tüm bunların *sıralamasına* bağlı değil mi? Yaşadıklarımızı bir düşünelim – bunları başka bir zaman yaşasaydık, her şeyin etkisi ne kadar farklı olacaktı! Aynı acı hayata henüz hâkim olduğumuz ve katılmış biçimlerin bizi savunmasız bırakmadığı, güçlü olduğumuz bir sırada başımıza gelseydi bizi nasıl da geliştirecekti!

Ne kadar daha derinden mutlandıracaktı bizi aynı mutluluk, eğer onu şımarık ve taşkın gençliğimizde değil de uzun, kederli yıllardan sonra yaşasaydık! Gençliğimizde sahip olmayı arzuladığımız şeyler ne kadar başka bir anlam taşır, yaşlılığımızda onlara bolca sahip olsak da! “Önemli olan sıralama!” İnsanın, kör bir talihin herkese kendi sevinç ve üzüntü dolu kısmet paketini verdiğine inanası geliyor. Ve meleklerle şeytanın bize yapabileceği, birinin bunları şu sıraya, diğerinin ise başka bir sıraya koymasından ibaret; bunun da anlamı, birinin yaşamımızı mutlu, diğerinin mutsuz kılabilmesi. Peyniri tatlıdan önce mi, yoksa tatlıyı peynirden önce mi yiyeceğimizi, yaşamın bize dokunup dokunmaması, onu kaldırıp kaldıramadığımız belirler.

BUZDAKİ İZLER

Donmuş bir gölün kıyısında durmuş, paten kayan birinin alıştırmalarını seyrediyordum. Acemiliği çoktan geride bırakmıştı ve hayatta pek az ideal için harcanan bir çabayla kendini dönüşlere, bükülüşlere, dolanışlara ve geri dönüşlere bırakmıştı. Yine de bunları kolayca ve rahatlıkla başardığı söylenemezdi. Dizleri övgüyü hak etmeyen bir biçimde bükülüp kasılıyor, kolları havadaki hayali bir karşı ağırlığa doğru uzanıyor, bedeni ruhunun çizdiği eğrilere hantal bir isteksizlikle uymaya çalışıyordu. Bu zarafetten uzak gösteriyi izlemeyi bıraktım ve bir süre sonra geri döndüğümde alanın boşalmış olduğunu görünce oraya indim. Bir de ne göreyim? O patencinin buzda bıraktığı izler bir kuşun gökte çizdiği kavisler kadar latif ve büyüleyiciydiler.

Böyle bir şeyin *mümkün* olabilmesi beni enikonu mutlu etmişti: Hareketlerimizin tüm hantallığı, tüm beceriksizliği, tüm iğretiliğine karşın öyle çizgiler çekebiliriz ki, genel görünümümüzün yetersizliği o narin ve hafif izlere yansımamıştır hiç. Bunu yalnız ayaklarımızla mı yapabiliriz? Yukarıya doğru da olamaz mı, biz şaşkın ve dengesiz bir biçimde sendelerken ruhumuz, betimlediğimizde güzelliği ve değeri hiç belli olmayan, ama bir tanrının gözüne ve gönlüne hoş gelecek bir iz bırakıyor olamaz mı?

ÇİÇEK ZİYANI

İlkbahar henüz çok genç ve sertti; yapraksız fakat çiçeklerle yüklü meyve ağaçları yolumuzu Venedik dantelalarını andıran desenlerle gölgeliyordu. Etrafımız, rüzgârla savrulmuş, daha güçlü rakipleri tarafından dallarından atılmış sayısız çiçekle doluydu, yine de, ölü kuşlar kadar tartışmasız ölü değillerdi. Zira belki de bitki hayvan kadar canlı olmadığı için, yaşamı ve ölümü arasında o kadar keskin bir sınır yoktur: Bitkinin ölecek o kadar çok şeyi yoktur. Ve arkadaşım söze başladı: “İnsan bazen sıradan bir şey söylemek için dayanılmaz bir istek duyar. Bu bizim dünya ile ateşkesimizdir, çünkü tüm özgünlükler dünyaya karşı bir mücadeledir aslında – hatta belki ırzımıza geçmesine izin vermek istemediğimiz gerçekliğe de karşı. Kısacası, birkaç çiçeğin meyveye ermesi için binlercesinin ölmek zorunda olmasına, doğanın, hayatta kalacak her varlık için, aynı taleple yaratılmış sayısız kurban vermek zorunda olmasına bir kez daha teessüf ederim!”

Ve ben: “Hayır, sıradan şeylerin tek sevindirici yanı genellikle yanlış olmalarıdır; zira bir de doğru olsalardı, insan *tam* bir çaresizliğe kapılırdı. Kopartılan her çiçeğin, dünyada bahar ölümünü ölen her şeyin, aslında daha başka ve daha iyi bir gaye için yaratılmış olduğuna beni kimse inandıramaz! Bu, tek tek şeylerin, bütün içinde paylarına düşen rollerinin iddialı bir biçimde uzatılması yalnızca. Erken solanın, solmasaydı meyve verebilecek olduğu ne malum? Eğer verebilecek olsa yapardı zaten. Başka şeylerin uzun varoluşuyla gerçekleştirdiği güzelliği o kısa varoluşuyla gerçekleştirmiştir. Kim diyor bize, meyve üreticisinin yararına bir sonları olmayan çiçeklerin ziyan olduğunu?”

Hayır, bir şeyleri pencereden atma ayrıcalığı yalnız insana özgüdür.”

“Son söylediğinizi biraz dikkatsizce buluyorum,” dedi öteki. “Madem doğayı savurganlıkla suçlamıyoruz, bundan kendimiz de yararlansak da, gücümüzün ve yılların ziyan olmasını, Ben’imizin bir parçası gibi güzel, dolu, gerekli bir şey gibi kabul etsek ya. Benim aslında daha iyi şeylere layık olduğum da fantastik bir iddia değil mi? Benim gücüm meyve verirken olduğu gibi tükendiğinde de rolünü sonuna dek oynamadı mı? Kuramınızda buna yer yok mu?”

“Bir bakayım,” dedim.

AZ PASTA

Çok sevdiğim bir kadın arkadaşımı doğum gününün akşamı oğlumla birlikte ziyaret ettim. “Ne kadar çok kişi gelmiş sizi tebrik etmeye!” dedim içeri girerken, “Çiçeklerin çokluğundan belli.” “Evet,” dedi Hans, “bir de pastanın azlığından.”

Bu beni derinden etkiledi ve bana şimdiye dek hiç düşünmemiş olduğum bir parça insanlık gösterdi, belki de bir parçadan daha fazlasıydı. Sezar’ın ömür boyu yaptıklarını başındaki defne yapraklarının çokluğundan anlamamız – ve de saçlarının azlığından? Anton von Werner’in bir sanatçı olarak önemini madalyalarının bolluğundan ve yeteneklerinin kıtlığından? Kaplıca kürlerinin etkililiğini bundan geçinen kaplıca hekimlerinin çokluğundan ve cüzdanımızın boşalmasından? Birden açıkça gördüm ki, şeylerin önemi, hatta tüm zenginliği yalnızca barındırdıklarında değil, aynı zamanda onlarda eksik olanlardadır da. Sevdiğimiz şeylerin sevdiğimiz şey olduklarını, her şey olmamalarından anlıyoruz, bizi daha fazlasından mahrum bıraktıkları bir sınırları olmasından. Güzelin burukluğu da budur işte, bize çok çiçek fakat az pasta sunmasıdır. Zira şeyler her şey olsalar, Tanrı olurlardı. Bizim için bir şey olmaları için yalnızca biraz olmaları gerek. Varoluşun tüm yakalanamaz, kavranamaz içeriğinden sayısız şeyin eksilmesi gerekir ki, kucaklayabileceğimiz ve mahrum olduğu o pek çok şeyi hasreti çekilen bir olasılık olarak içinde taşıyın – Hans’ın önce gözleriyle yediği bütün pastadan arta kalan gibi.

YAZAR DEĞİLİM

Yıllar önce bir gün Albula geçidinden geçerken Surava adındaki bir köyde, ana yolun tam ortasında, bir evin yanmış enkazı dikkatimi çekti. “Bu ev neden onarılmadı?” diye sordum arabacıya. “Beyim,” dedi “bu ev hakkında hazin bir öykü anlatılır. Uzun zaman önce burada bir demir ustası otururmuş; bu civardaki evlerin pencerelerinde görülen güzel parmaklıkların çoğu onun eseriymiş. Çok becerikli ve çok hırslı bir adammış, ülkede ondan daha ince iş yapan kimse olmamasından da çok gurur duyarmış. Üstelik, kendisi hayli geçkin olduğu halde genç ve güzel bir karısı varmış, günün birinde İtalya taraflarından harikulade incelikte işler yapan biri gelene değin bir kalfası da olmamış. Ustanın kalfanın becerikliliğine sevinmesi uzun sürmemiş. Zira kısa zamanda görülmüş ki, kalfa ondan daha fazla iş biliyor. Kalfa bununla hiç övünmediği için müşteriler atölyedeki en güzel ve zarif işlerin ustanın elinden çıkmadığını bilmiyorlarmış. Ama ustanın içine düşen kurt yüreğini giderek daha hızlı kemirmeye başlamış, zira o kibirli ve hırslı adam başka birinin kendinden daha üstün olmasına tahammül edemiyormuş. Üstelik kalfa da ona kendisini azarlaması veya kovması için hiçbir fırsat vermiyormuş, daima sessiz ve terbiyeliymiş, arkasından bakan kızlarla değil, işiyle meşgul oluyormuş. Nihayet usta çıldıracak gibi olmuş ve bir gece karısına, içinde şeytan olan kalfayı nasıl zararsız hale getireceğini danışmış. Kadın da kocasını gölgede bırakan kalfadan uzun zamandır nefret ediyormuş zaten ve tekrar huzura kavuşabilmesi için onu ortadan kaldırmasını hararetle önermiş. ‘Ama ben onu öldürmek istemiyorum,’ demiş adam. ‘Öyleyse gözlerine mil çek,’ demiş kadın, ‘böylece,

her şeyi senden iyi yapmaktan vazgeçer.’ Sonra, kimin yaptığı anlaşılmasın diye bu işi nasıl kotaracaklarını konuşmuşlar. ‘Hadi gel şimdi,’ demiş kadın. ‘Biliyorum, çok çalıştığı için çok derin uyuyor. Usulca odasına gireriz, ben sana çırayla ışık tutarım.’ Ve öyle de olmuş. Ustanın elinde sivri uçlu demir çubuk, kadının elinde ise diğer eliyle hafifçe kapadığı ışık, usulca yatağa yanaşmışlar. ‘Hadi durma!’ diye fısıldamış kadın ve adam demiri tüm gücüyle uyuyan çırağın gözüne saplamış. O anda kalfa diğer gözünü açıp kadına bakmış. Bu bakışta öylesine derin bir acı ve sevgi varmış ki, kadın dehşetle haykırp elinden çırayı fırlatmış. Saman dolu yatağın üzerine düşen çıra yatağı anında tutuşturmuş. Birden alevler tüm odayı sarmış ve üçü de feci şekilde yanarak ölmüşler; kül olmuş binada hemen hiçbir izlerine rastlanmamış. Belki de hikâye doğru değildir, ne de olsa yanlarında başka kimse yoktu ki, sonradan bu hikâyeyi anlatsın. Ama o zamandan beri bu yer lanetlidir ve oraya ev yapmak isteyen kimse çıkmadı.” Bu öykü başıma dert oldu. O zamanlar bir yazar olduğuma inanıyordum. Ve işte bana öyle bir konu sunuluyordu ki, barutun içindeki gergin enerjilerin patlamaya gebe olması misali, edebi yapısını içinde taşıyordu. Ama nasıl ele alırsam alayım, bu bir saniyeye sıkıştırılmış kaderi bir sanat eseri haline getiremiyordum. Düşmanını yok ettiği anda onun aşkını gören, o ana kadar nefret kılığına bürünmüş gerçek duygularının ortaya çıkmasıyla ruhunu kaplayan alevde bedeni de yok olan kadının imgesi beni çok etkiliyordu. Yüreğinde cehennemle cennetin bulunduğu o korkunç anı hissediyordum sürekli; o an bana hâkim oluyor, onu aşip karmaşasını salt bir imgenin güzelliğine çevirmeme izin vermiyordu. Gücünü kırıp da bir sanat eseri yaratamadığım kapalı, düşman bir güç gibi karşımda duruyordu. O zaman gördüm ki, *gerçeklik benim için fazla güçlü* – ben bir yazar değildim, yazar değildim!

SIRT ÇANTASI

Acemi erler ağır bir sırt çantasıyla yapılan uzunca bir yürüyüşten kışlaya dönüp de sırt çantalarını indirdiklerinde, genelde hemen dengelerini bulamaz, bir süre oraya buraya sendelerler. O zaman astsubay “Gördünüz mü?” der. “*İnsan sırt çantasına yaslanır.*” İnsan aklına dair bildiğim bu en insani örneği yorumlamak için bir filozof mu olmak gerekir? Yük sırtımızdan inince hemen dengemizi bulamıyorsak eğer, demek ki bize güven ve denge veren şey yükü. Ey, neden-sonuç ilişkisine duyduğumuz aşk, ne kadar da az karşılık bulursun! Yani, yüreğimiz de astsubayın mantığıyla aynı düzeyde değil mi genellikle? Birisine verdiğimiz sadakat sözünü tutmadığımızda, haksızlık ettiğimiz insandan nefret etmek gayet insani bir şey olduğundan, tüm hata ve eksiklikleri ona yüklüyoruz. Ve birden onu neden terk ettiğimizi anlıyoruz: İğrenç, alçak, bize hiç layık olmayan değersiz biri olduğundan! Ya da şöyle: Her arzumuzu doyuran büyük bir mutluluk yaşıyoruz ve bu mutluluğun tadını yudum yudum çıkarıyoruz. Şeytana uymak için bir neden kalmamış; kimin nesini kıskanacağız ki, zaten sahip olabildiklerimizden öte daha nelere götürecek o yasak yollar? İmdi – bunlara bir de gerçekten hak edene lütufta bulunulduğu kanısı eklenir; zira biz ahlaklı, kıskançlıktan uzak, vicdanlı insanlarız; biz başkasının malına tamah etmeyiz; mutluluğu hak ettik, çünkü erdemliyiz. – Gördünüz mü? “İnsan sırt çantasına yaslanır!”

“PARAYLA SAADET OLMAZ”

İyi beslenmiş insanların ziyadesiyle yedikten sonraki bir sohbetlerini dinliyordum: Paranın nimetleri ve belaları hakkında konuşuyorlardı. Bir kısmı paranın, tüm dünyanın hazlarını bir araya getiren, değiş-tokuşunu sağlayan büyük bir kültür taşıyıcısı olduğunu, bireye yalnızlığın en nefis meyvelerini sunduğunu, her şeyden önce de zenginliğin iletilebilir olduğunu ve asıl işinin hayır işlemek ve acıları hafifletmek olduğunu zenginlere özgü bir oturluluk ve kesinlikle vurguluyorlardı. Bunu tamamen nesnel bir biçimde söylüyorlardı, sözcüsü oldukları kültür ve ahlakın kutsal ciddiyetiyle. Yine de, zenginliğin bir bela olduğunu öne sürenlerin, bir üstünlük duygusunu kibarca bastırmakta oldukları fark ediliyordu: Para insanın kölesi olması gerekirken insan onun kölesi oluyor, sahip olduklarımız bizi kaçınılmaz bir biçimde daha fazlasına sahip olmaya sürüklüyor ve ruhumuzun selametine aykırı bin bir mecburiyete sokuyor, diyorlardı. Buna karşılık ötekiler kendilerinde bir idealizm eksikliğinin ayıbını hissediyorlarsa da, tezlerinin dengeli bilgeliği ve görmüş geçirmiş her insanın hayattaki yegâne gücün idealizm olmadığını –belki acı ama kaçınılmaz bir gerçek– bilmesi, bu kusurlarını telafi ediyordu.

Bu sohbette öncelikle, bayağılığın nasıl harikalar yarattığı dikkatimi çekti: Karşıt görüşleri aynı şiddetle savunabilmek için bayağılığı sonuna kadar artırmak yeterli; bu irtifada, tinsel alçalmanın koşulu, birisi haklıysa ötekinin haksız olması gereği, ortadan kalkıyor. Özellikle ciddi bir bey bu çelişkili görüşlerde hissedilen birlik ve uzlaşmayı özetleyerek kelimelerin üstüne basa basa şöyle dedi: “Parayla saadet olmaz – ona sahip olmak da gerekir!”

İşte bu sadece derin değil, doğru bir düşünceydi de. Kuşkusuz parayla ve onunla ilgili şeyler bizim için bir şey ifade etmeyebilir – meğer ki paramız olsun. Fakat yukarıda yıldızlar ve gökcisimleri var ve onları arzulama ve onlara sahip olma gereğini duymadan da bizi mutlu ederler. Erkekler kadın güzelliği konusunda işte burada birbirinden ayrılırlar: Mutlu olabilmek için bu güzelliğe illa “sahip” olmayı istemeleriyle ya da böyle bir mülkiyet olmadan da salt bu tarifsiz güzelliğin var olduğu ve bizim bunu yaşadığımız bilinciyle. Ve insanlara olduğu gibi nesnelere verilecek payeler de, onlara sahip olduğumuz takdirde mi, yoksa onlara sahip olmadan da mı bizi mutlu ettikleriyle belirlenir ancak. Zira şeylerin ebediliği yalnızca burada yatar. Haz alabilmek için sahip olmamız gereken her şeyi er ya da geç, onlara sahip olduğumuz için tüketiriz: Kızarmış eti ve şarabı, giysileri ve duyularımızla sahip olduğumuz başka her şeyi. Fakat tinsel olan ve değerleri biçimlerinde olan şeyler sahip olma ya da olmama meselesinin ötesindedirler. Böcklin’in bir peyzajı, onu mülkiyetine “hapsedenle” alay eder ve ona “sahip” olmadan da haz alabilene mutluluk verir. Değerlerin ayaktakımı ile aristokrasisi arasındaki kesin ayrım budur işte: Bazıları, onlara sahip olsak da bizi mutlu etmezken, diğerleri sahip olmasak da bizi mutlu ederler...

CENNET VE CEHENNEM

Bundan bir süre önce cehennem azabı üzerine yapılan bir tartışmada kuşkucu taraf, neslimizin varoluşundan beri cehenneme gitmeyi hak etmiş milyarlarca insanın oraya sığamayacağına dikkat çekmişti; zira oranın ne kadar büyük olduğunu düşünürsek düşünelim, *onca* insanı barındırabilmesi olanaksızdı. Bu itiraz karşı tarafı çok zora sokmuş olmalı ki, sonunda Tanrı'nın gücüne sığınıp, eğer lanetlenmiş ruhların yan yana durmaları için yeterince yer yoksa, onların iç içe konulabileceğini söyleyerek işin içinden çıkmaya çalışmıştı – tıpkı çok sayıda külahı, bir tanesinin işgal ettiği yerden daha fazla yer kaplamayacak şekilde *iç içe sokmak* gibi.

Bir arkadaş toplantısında bu edebi olguyu anlattığım zaman biri dedi ki: “Ben çok daha iyi bir çare biliyorum. Dante’yi ne zaman okusam, 14. yüzyıl insanının sinirlerinin çok daha sağlam olduğunu düşünürüm: Cehennemin dehşetlerini cennetin taşkın coşkuları gibi hiç kesintisiz art arda sıralamak ne demek! Modern bir yazar gölgeyle ışığı art arda kullanırdı! Bizi ancak süratli değişimler uyarıyor; her ikisini de algılamak istiyorsak cennetle cehennem arasında *gidip gelmeliyiz*; bugünün Dante’si gerilimi sürdürmek için onları güzelce birbirine yedirirdi. Bunları düşünürken, her iki ötedünya gerçekmişçesine gözümün önüne geldi – cennet ve cehennem ayrı ayrı değil de, o hayali mekânın her noktasında iç içe gibiydi. Bu çemberlerden birinde Anton von Werner’in bir resmi asılıydı. Resmin önünde duran lanetliler azap içinde kıvranıyorlardı – bunlar dünyadayken zevk sahibi olmama günahını işlemiş olmalıydılar; arada da mutluların tebessümleri vardı, bu

manzara karşısında, belki ötekilerin ıstırapıyla da artan ebedi bir mutluluk duyuyorlardı. Cennet ve cehennemi kulaklar aracılığıyla ileten bir başka çemberde Bach'ın füğlerinin çalındığını duydum. Lanetliler burada acıdan kıvranmıyorlardı, asla anlaşılmayacak olana mahkûm olmanın ıstırapıyla, can sıkıntısından put gibi kaskatı kesilmişlerdi; fakat onların umutsuz dehşeti, aynı seslerde varoluşun giderek daha derin bilmecelerini kavrayıp çözen bazı talihlilerin yüzünde nur gibi ışıyordu. Aynı şey başka bir yerde Böcklin'in bir resmi karşısında tekrarlanıyordu. Sanırım, buradaki mutlular yeryüzündeyken ona ilgi duymamış ve bunu açıkça itiraf etmiş olanlardı; dürüstlüklerinin mükafatı olarak şimdi ondan yayılan mutluluğu görsünler diye gözlerindeki perde kalkmıştı – onu iğrenç buldukları halde göklere çıkarmış olan tüm züppeler ise şimdi kutsal ruha karşı işledikleri günah için cezalandırılıyorlardı. Ve böylece duyguların tüm bölgelerinde, en büyük haz ve en derin acıların farklı ruhların aynı şeye verdikleri tepkiler olduğunu gördüm. Cennetle cehennemin bu bir aradalığının o dindar adamı korkutan yer sıkıntısına bir çare olabileceği şimdi aklıma geldi.”

Kısa bir sessizlikten sonra birisi şöyle dedi: “Şeyler ıstırap ve saadeti gizemli bir birlik halinde içlerinde taşıdıkları ve bu enerjilerden hangisinin serbest kalacağına ruhumuz karar verdiği için mi cennet ile cehennemi birleştirmek istiyorsunuz? Hayır, bana kalırsa cennet ile cehennemin ancak birbirinden özenle ayrı tutuldukları zaman bir anlamı vardır. Yoksa bu dünyadan ne farkları olurdu ki?”

YALAN ÜRETİCİSİ

Bir zamanlar bir adam varmış, sihirbazın biri ona, insanlara istediği kadar yalan söyletme yeteneğini bahşetmiş. Bazı insanların bakışları karşısında gerçeğin dudaklarımızdan kendiliğinden dökülüverdiği gibi, bu adamın iradesi de insanın düşüncelerini daha kaynağında tersine çeviren ve rengini değiştiren bir baskı uygularmış. Sözleri düşüncelerden farklı bir yöne sevkeden yalan en yüzeysel ve giderilebilir yalandır: *Bu yalan insanın kendisine ait değil gibidir, kendisiyle ve dış dünya arasındaki sınırda oluşur yalnızca. Asıl yalan, sözlerin düşüncelerle örtüştüğü, fakat düşüncenin içimizdeki daha derin gerçekle çeliştiği yalandır; ruhumuzun kendi içinde ikircikli olduğu ve aslında inanmadığını bildiği şeye inandığı zaman. İşte bu adam da bir işkencecinin şehvetiyle insanları parçalar ve onları yalan söylemiş olmanın utancının yaralarıyla baş başa bırakırmış. – Bir keresinde adam bir kıza âşık olmuş; onun kendisine karşı bir şey hissetmediğini ve bunun asla değişmeyeceğini biliyormuş: Aralarında ancak sevginin aşabileceği, ama başka da bir köprüsü olamayacak bir uçurum varmış. Kız ona karşı kayıtsızmış, ama bu öyle yoldan geçen herhangi birine karşı duyulan ve bir duygu eksikliğinden ziyade olumlu bir duygu olan bir kayıtsızlık gibi de değilmiş, gerçek bir kayıtsızlıkmış – sevgi ya da nefretin ötesinde, ikisine de dönüşemeyen bir üçüncü duygu. Adam kızın cevabının ancak ‘hayır’ olabileceğini biliyormuş. Fakat şeytana uymadan edememiş ve gücünü kullanmış: Kızı ‘evet’ demeye zorlamış – yalan olmasına rağmen değil, tam da öyle olduğu için. Çünkü yalnız dudaklarıyla söylememeliymiş kız bunu, kalbinin üzerindeki Ben’inin*

bir parçasıyla da, yalanlayamadığı ve ruhunun ruhunu yalan söylediği için cezalandıran bir katmanıyla da söylemeliymiş. Kısa süre sonra adam hayatın kadın için ne kadar çekilmez olduğunu hissetmeye başlamış, kendisinden canı gönülden nefret bile edememesinin, yapmacık bir his duyma mecburiyetinde kalmasının doğurduğu mutsuzluğun mutsuzluğunu. Ve böylece, bir ilişkide diğerinin zarar görmesi pahasına mutlu olunabileceğini sanan herkes gibi yanıldığını görmüş adam. Ve böyle sefil bir biçimde yan yana yaşayıp giderlerken, yalan üretme gücünü kendinde denemek gelmiş aklına: İkisinin de mutlu olduğuna kendini inandırmak. Bunda çok başarılı olmuş, her şey olabilince iyiymiş artık – en azından hemen hemen iyiymiş. Sihirbazın aslında onun iyiliğini istemiş olduğunu ancak o zaman anlamış.

DUSE*

Ruhla beden arasında olan ve her karardan sonra hemen bir üst merciye intikal eden birçok davadan biri de Yüksek Estetik Mahkemesi'nde görülüyor. Ruhun özü devinimdir. Bir Yunan filozofu aynı ırmağa iki kez giremeyeceğimizi, bir diğeri de bunu *bir* kez dahi yapamayacağımızı, zira daha biz içine girerken bile akıntının değişmiş olacağını söyler – ve hiçbir şey bu su kadar ruhumuz değildir. Onun için, beden ancak devinim halindeyken ruhun güzelliğini tam olarak ifade edebilir sanki, gözün bakışında, sözün akışında, jestlerin zarafetinde. Fakat sezgimizden bir başka ideal talepte daha bulunuruz: Her an kendi başınaysa, kesintisiz bir olayın geçiş noktası değil de, öncesi ve sonrasından bağımsızsa, kendine özgü bir güzelliğe sahip olmalıdır. Akıcı bir devinimle anlamlı bir güzelliğe bürünen bir şey, başlı başına bir amaca ve kalıcı bir biçime dönüştüğünde, genellikle güzelliğini yitirir; resmin temkinli anlamlılığı ise edimlerin hızlı akışına daldırılmaya ve çözülmeye dayanamaz: Görüntünün güzelliğini barındıran heykel, devinimin cazibesinden farklı idealere tabidir. Yine de, kendimizi ortaya koyduğumuz her andan ikisi de talep edilir: Eylemin anı olarak ruhun tüm anlam ve derinliği ile süslenmeli, aynı zamanda salt resimsi bir güzellik sunmalıdır.

Bu iki yasa arasındaki çatışma kime eziyet vermemiştir ki: Derin bir ruhsallığı dillendiren şeyin estetik yetersizliği ve gözü çizgilerinin nağmeleriyle dolduran, “heykel halin-

* Eleonora Duse (1858-1924), İtalyan tiyatro oyuncusu. Oyuncululuğunun en dikkat çekici tarafı, asla rol kesmemesi ve küçük jestlere önem vermesidir.

de ruhsuzlaşmış” görüntünün içi boşluğu. Fakat bir kere-
sinde Duse’yi yorgun veya formsuz olduğu bir akşam sey-
retmişim, tam da bu nedenle, *sanatını* takdir etmemiz
için bize daha fazla özgürlük tanımıştı, zira başka zaman-
larda saf sanatsal hazzı gölgelendiren coşkulu bir tutku
uyandırırды bizde. İşte o akşam bu sanatçıda biricik olan
şeyi kavradım: Devinimlerinden soyutladığımız, ruha kar-
şı kayıtsız ebedi bir resim olarak tespit ettiğimiz her an
bu kadın kavranılamayacak derecede güzeldi – ve aynı za-
manda, tüm bu anların toplamında, devinimlerinde, ruhun
ve akıntılarının mükemmel ve eksiksiz bir ifadesiydi. Ya-
şamın ruhsal anlamı onda resmin görünen güzelliğine dö-
nüştürken, bize de, güzellik dediğimiz şeyin o çelişen güç-
lerin birliği olduğunu sezdiriyordu. Yoksa bedenle ruhun
ortak başka nesi var ki? Birine de ötekine de yalnızca gü-
zellik nail olabilir; güzellik onların kendilerini aşarak bu-
luştukları noktadır. Bunu filozoflar da düşünmüş oladur-
sunlar. Fakat sadece filozofun değil, insanın kavrayacağı
şekilde bunu bana ancak Duse öğretti.

SARI İNEKLER

Eski bir Hansa kentinin kapıları önünde. Geniş, semiz çayırlar, yukarıda bereketli bulutlarla dolu sakin bir yağmur göğü. Orada burada besili sığırlar, hareket ettiklerinde, yatarken ya da dururken olduğundan daha hareketsiz gibiler. Buradaki dünya tasavvurunun ağırkanlı bir tarafı var; çok engin, ama sınırları da değiştirilebilir gibi değil.

Orta yaşlı bir kadınla kızı önümde yürüyorlar. Kız: “Anne, şu sarı inekler de amma çirkin.” Anne: “Öyle çocuğum; ama neyse ki onlardan çok yok.” Kız buna ne yanıt vereceğini bilemedi, ama pek de tatmin olmuşa benzemiyordu.

Ve haklıydı kız! Sözlerinin *nasıl da* anlaşılmadığını kendisi de bilmediği halde. Böyle bir deformasyonun mümkün olması, doğanın böyle bir şeye izin vermesi onu üz-müştü. Ve gerçekliğin idesindeki bu eksikliği anne, “kaç tane” meselesiyle telafi edebileceğini sanıyordu! Sanki doğanın bu *faux-pas*’sının kaç kez cereyan ettiği tamamen önemsiz değilmiş, sanki doğanın sarı inek cinsini yaratacak kadar kendini unutmasının bir tek numuneyle bile kanıtlanması, bin taneyle kanıtlanması kadar güçlü bir kanıt değilmiş gibi. Gerçeğin ötesinde, mekânsızlıkta, varlığın ilkörnekleri bulunur; Yahudi mitosu cennetin yaratılış günlerinde onları aradı el yordamıyla, tıpkı Platon’un mitosunun ideaların diyarında yaptığı gibi. Dünyanın anlamı onlardadır ve doğanın rastlantılarının bunların her birini sayısız kez gerçekleştirip gerçekleştirilmemesi onların değerini etkilemez, tıpkı darphane ustasının elindeki kalıbı az ya da çok kullanmasıyla modelin daha güzel ya da daha çirkin olamayacağı gibi. Fakat idenin şeylerde yaşayan bu

değeri insanların ruhundaki o hantal ‘kaç tane’ ve ‘kaç kez’ sorusu ile boğulur, sanki şeyler sadece ‘ne kadar’ın önemli olduğu bir paraymış gibi. Fakat genç kızın içinde bir idealizm vardı, dünyanın anlam veya anlamsızlığının gerçekleştirdiği –yoksa kaç kez yaptığında değil– idelerde yattığına dair bir sezgi.

MUTLULUĞUN DUVARI

Eski arkadaşlarımla evinde konuktuğum, onları en son on yıl önce görmüştüm ve o zaman daha yeni evliydim – evlenmek için uzun süre beklemişlerdi ve artık çok genç sayılmazlardı– ve mutluluk her hareketlerinden, sözlerinden, bakışlarından taşar, çevrelerinde bir hale oluşturmaya çalışırdı. Mahremiyetlerini korumak için ne kadar çaba gösterirlerse gösterebilirler, tutkulu yakınlıklarını tam olarak bastıramazlardı. Bunun utanılacağı ya da nahoş bir yanı yoktu: Bu saadet zapt edilmeye gelmiyordu ve etrafa bu kadar yayılması, yıldızların parlaması kadar doğaldı. Görünüşe bakılırsa, şimdi bu hal çoktan geride kalmıştı. Bir zamanlar aralarında çağlayarak akan mutluluk, sabit ve durgun bir yapıda kristalize olmuştu. Ruhların birlikteliği, duyuların özsuyla beslenmiyordu artık: Mutlulukları tutkulu ışıklarla yanıp sönmeyip bilinçdışı bir varlık gibi kendi içinde yatan yaşlı insanlar gibiydiler neredeyse.

Ben bu izlenimle evlerinde sakin günler geçirirken birdenbire çok şaşırtıcı bir şeye tanık oldum. Loş bir köşesinde oturduğum oturma odasına tesadüfen ikisi birlikte girdiler ve daha varlığını hissettirmeye fırsat bulamadan, gençliklerini bugün yaşıyormuşçasına bir tutku, heyecan ve esrimeyle birbirlerinin kollarına atıldılar. Hemen ardından, müşkül bir duruma düşmemize gerek kalmadan ve izlendiklerini fark etmeden odadan çıkıp gittiler. Fakat benim önümde o anda koca bir dünya açıldı: Artık başka kimsenin anlayamayacağı bir mutluluk! Bununla karşılaştığında, gençlikte yaşanan ve tüm dünyanın bildiği ve anladığı mutluluğun komünist bir yanı vardı, herkes bu mutluluğu paylaşıyordu. Şimdi ise mutlulukları artık yal-

nızca *onlarındı*, çok derin, çok mahrem, yalnızca onlar sahip olduğu için yalnızca onların anladığı, hiç kimsenin paylaşamayacağı bir şeydi. Bana öyle geldi ki, gençliğin tutkuları kişisel değildir, zira genç bir insanın verebileceği duyguları ve mutluluğu başka *birçok* kimse alabilir ve hazzına varabilir. Oysa şimdi, yaşlılıkta, mutluluğu alabileceği ve verebileceği *tek bir* insan vardı. Mutluluk ancak şimdi kişisel bir şey haline gelmişti; gençliğin en kayıtsız şartsız teslimiyetinin bile ardında yatan bin bir olanak yoktu artık ve hislerin tüm enginliği doğruca bu tek insanda odaklanmıştı. Aşkın mutluluğu işte gerçekten “inanılmaz” olmuştu; doğa onun etrafına onu günışığında görünmez kılan ve en tutkulu kıskançlığın bile başaramayacağı kadar iyi koruyan bir duvar örmüştü. Bana öyle geliyordu ki, aşkın son sözünü ancak şimdi duymuştum.

KOKETLİK

Eskiden beri, kimsenin kıskanmadığı bir şansa sahibim, kadınların sırdaşıyım. Bu sayede onlardan çok yakınlık ve samimiyet gördüm; bu mahremiyetin yollarında mutluluğun kapısına varamadan sonsuza dek gidilebileceği konusunda zalimce teessüf etmekten dost kaderler kordu beni. Eski bir arkadaşım bana hep “Onların ağabeyi olman çok yazık,” derdi, fakat bir kadının, sadece karşısındaki erkekten değil, kendinden de emin olduğu zaman, ruhunda bir seher vakti hangi gizli güzelliklerin açtığını bilmiyordu o. Onların bize varlıklarının yalnızca küçücük bir parçasını verdikleri doğru değil; tamamını verirler, ama tabii *con sordino* ve gerçekte üç boyutlu bir düzlemin projeksiyonda iki boyutla yetindiği gibi. Yine de böyle ilişkilerde bile “erkek senin efendin olacak” bakışı geçerlidir. Kadınlar sırlarını paylaştıkları erkeklerden öğüt ve yönlendirme beklerler, davranış ve kişiliklerinin desteklenmesini isterler, ama bu işte acemi birinin hiç cüret edemeyeceği kadar azar ve kınamayı da sineye çekerler.

Bir keresinde, kadın arkadaşlarımdan birinin bir adama karşı sürekli koketçe davrandığını fark ettim. Benim bir yakınım olan bu adama böyle davranmasından hoşlanmadığımı dile getirmeden edemedim. “Sevgili filozof,” dedi kadın arkadaşım, “eğer ben Diotima olsaydım ve siz de Sokrates beni koketlikle suçlamadan önce koketliğin bir tanımını yapmanız gerekirdi.”

“Eh,” dedim, “bu hak Yunan tanrılarıyla birlikte yok olmadı ya. Bana öyle geliyor ki, koketlik yerine getirilmeyen bir vaattir. Siz zavallıyı kendinize çekiyor ama iyice yaklaşmasına izin vermiyor, sonra da onu gücünüzün etki

alanından çıkamayacağı kadar uzakta tutuyorsunuz. Kendi yaptığınızı bir de başka kadınlarda gözlemleyin; başı hafifçe yana çevirip göz süzmeler, o davetkâr sırt dönmeler. Karşısındakinin gözlerinin içine bakan en arzu dolu bakışlar bile bu kadar koket değildir. Bu yüzden de koket kadın, tercihen kenardaki köşedeki şeylerle, bir köpekle, çiçeklerle, çocuklarla ilgilenir, gözüne kestirdiğine değil, başka taraflara bakar; böylece, onun ilgisine mazhar olmanın ne denli kıskanılası olduğunu erkeğe de göstermiş olur! Kısacası, kurbanınızı ondan esirgediklerinizle esirgemedikleriniz arasında sallandırıp duruyorsunuz ve salınım mesafesini öyle dâhiyane hesaplıyorsunuz ki, ip kopmadan gerilebileceği kadar geriliyor. Madem kuramsal olarak da bilmek istiyorsunuz – koketlik işte budur.”

Kadın arkadaşım bunun üzerine hafif alaycı bir edayla, “Neydi,” dedi, “*eritis sicut deus scientes bonum et malum* mu? En azından siz *bonum et malum* kısmını biliyor görünüyorsunuz. Fakat *sicut deus*’u benim üzerime attınız aslında. Zira, koketlik bahşetmek ve esirgemek arasında gidip gelinerek oynanan bir oyun ise, Tanrı ve dünya bize farklı mı davranır? Her şey bizi daha, hep daha çok kendine çekip sonunda bizi kendinden yoksun bırakmaz mı? Kokularını ve buğularını ancak onlardan vazgeçemeyeceğimiz kadar sunmazlar mı? Varoluş da yerine getirmediği vaatlerle bize öyle yan dönüp bakmaz mı ve biz de kör ve büyülenmiş gibi her şeyimizi ortaya koymaz mıyız? Evet, ben koketlik yapıyorum. Ama evrenin biçimini kendinde yansıtmayı ruhun en yüksek yasası olarak vaaz eden filozof bundan dolayı bana nasıl sitem edebilir?”

GÖRELİLİK

“Kader bazen arzularımızı yerine getirir, ama kendi tarzında.”

Bir sohbet esnasında şöyle dendiğini duydum: “En mutlu insan kendini zeki sanan bir aptaldır; yalnız, kaderin lütfuna ya da lütufsuzluğuna bakıp bu inancından şaşmamalıdır. O zaman hem aptallığın hem de zekiliğin tüm mutluluğu onun olur.”

“Çok doğru”, dedi öteki. “Sadece en zeki olan hiç de öyle en zeki filan değildir.”

İlk konuşan kişi sinirlenmiş gibiydi, çünkü öbürünün zekâyı böyle aşağılamakla kendini ne kadar zeki gördüğünü hissetmişti. “Biliyor musun,” dedi, “kendini insanların en zekisi yapması karşılığında ruhunu şeytana satan birisi hakkında hoş bir öykü dinlemiştim. Ama şeytan işini biliyormuş. Bu hırslı kişi ertesi sabah uyandığında, zeki hizmetkârların her zaman sakın bir beceriyle idare ettikleri evin altının üstüne geldiğini görmüş. Oğlu okuldan ağlayarak dönmüş; derste hiçbir şey anlamamış ve her şeyi yanlış yapmış, öğretmen de bunu tembelliğe yorumlayıp çocuğu fena halde azarlamış, zira daha dün her şeyi gayet iyi anlayan biri birdenbire bu kadar aptallaşamamış. Akşam olup da, düşüncelerini daima paylaştığı karısına işlerindeki gelişmelerden bahsettiğinde, kadının yüzünde sıkıntılı bir zorlanma, sonra bir bönlük, üzgün ve bezgin bir yorgunluk fark etmiş – şimdiye dek bin kez konuşmuş oldukları şeylerden bahsettiği halde, belli ki kadın onu anlamıyormuş. Adam şimdi aralarında, ilişkilerinde yalnızca tinsel değerleri değil, başka değerleri de yutabileceğini dehşetle hissettiği bir uçurumun açıldığını görmüş. Zira

iki insan arasında aklın uyuşmasıyla ilgili olmayan derin bir ruhsal ilişki olabilir; ama tinsel beraberlik duygu birlik-teliğinin içine baştan itibaren örülmüşse, onu kanatmadan söküp almak olası değildir. Adam artık ne yakınlarıyla ne de yabancılarla anlaşabiliyormuş. Zeki üstleriyle olduğu gibi zeki astlarıyla da gayet iyi anlaşmakla övünen adam iki tarafa da köprü kuramaz olmuş. Üstleri ona şüpheyile bakarken, astları öyle körü körüne inanıyorlarmış ki, adam bundan nasıl kurtulacağını bilemez olmuş. Ve bütün bunlar olurken, kendisinde hiçbir değişiklik olmadığına dair tekinsiz bir duyguya kâpılmış; ne yüce bir bilgeliğin tesellisine, ne de olayları daha derinden kavramanın mutluluğuna sahipmiş! Ve günün birinde şeytanın verdiği sözü nasıl tuttuğunu anlamış: Onu insanların en zekisi yapmış ama, onu daha zeki değil, ötekileri daha aptal kılarak!”

“Çok iyi”, dedi öteki büyük bir ciddiyetle. “Bazı grupların halk üniversitesine ve kitlelerin aydınlanmasına neden düşman olduklarını şimdi anlıyorum. Beyler diğer herkesin aptal olmasını istemiyorlar, Tanrı korusun! Yalnız *kendileri* zeki olmak istiyorlar ki, bu da gayet meşru bir istek; ve küçük öykünden öğrendiğime göre, zekilik ve aptallık görelidir olduğundan, kendilerini mi yücelttikleri, yoksa diğerlerini mi bastırdıkları hiç fark etmez. Yani, beyleri aptallaşmanın avukatları diye adlandırmak alçakça bir iftiradır, tam tersine: Bütün bu olay zekânın prensiplerinin önünde saygıyla eğilmekten ibarettir.”

SAFLIK

Hindistan'da aziz tövbekârlara çiçek sunmak çok eski bir âdettir. Yalnız, önceden koklanırsa, armağan değerini yitirir.

Biz bundan bir şeyler öğrenebiliriz; bizler ki, hislerimizin inceliğiyle böbürlenir de, tanrılara bir kurban ateşi yakacak olsak üzerinde pirzola kızartırız! Tüm Ben'imizi sevdiğimiz insana verebileceğimize gerçekten inanırız – bu Ben'le yaşadığımız sayısız aşk, kurduğumuz yüzlerce hırsız fantezi sanki yok sayılabilirmiş gibi. Sanat ve bilgi üretir, mutlak saflığa inanır, bununla ideale hizmet ederiz, şayet eserin içeriği, başına ve sonuna hâkim para iradesini belli etmiyorsa. Elbette, eser temizdir – ama ya ruhumuz? Platon'u, Francesco'yu, Fra Angelica'yı ve Spinoza'yı düşündüğümüzde, fikre kurban ettiğimiz ruhumuzun kurban yerine giderken yolda hayvani ikizine, egoizmin Ben'ine rastlayınca kutsallığını yitirdiğini, paranın yanından geçeni kirlettiğini anlamaya başlamıyor muyuz? Ve ayartılamamış olmaktan da gurur duyarız, tertemiz sıyrılabilmiş olmaktan. Gerçekten de tertemiz mi? Bir yemeğin tadına, ondan bir parça almadan bakamayız ve kötülük de bir parçamızı almadan bizi ayartmaya çalışamaz. Kendimizi yeniden nasıl kazanırsak kazanalım – yasak olana, ondaki hazzı sezdüğümüz için dokunmuş olmanın gölgesinden kurtulamayız. Yaşam bizleri, günümüzün çok yönlü insanlarını, kargaşasının, oldubittilerinin, gizli hırsının içine öyle çekmiş ki, *biz* artık bir azize çiçek sunamayız koklamadan.

YALNIZCA HEPSİ

Ben çocukken, bir arazi için kavgaya tutuşan iki kardeşin ünlü öyküsünü asla tam olarak anlayamadım. Arazinin tümünü talep eden kardeşe yarısı verilir, ama arazinin en iyi ve ürün veren kısmı da budur zaten; bunun üzerine adam, hâkim beyin yarının bütünden daha fazla olduğunu bilmediğini haykırır. Düşünürdüm ki, öbür yarının hiçbir değeri olmasa bile, bir yarı olsa olsa bütün kadar değerli olabilir; bütün, her halükârda yarıyı içerdiğine göre, yarıdan daha az olamaz! Bu, elmayla ve Latince sözcüklerle büyüyen, çok olanın birçok azdan ibaret olduğunu ve sevgili Tanrı'nın yapabileceklerinin babanın yapabileceklerinin aynısı, yalnızca beş ya da on kat fazlası olduğunu düşünen bir çocuğun mantığıydı. Bu naif mantıktan sonra hırçın üniversite öğrencisi mantığını da geride bıraktıktan sonra, çok olup da azı içermeyen şeyleri algılamaya başladım. Yavaş yavaş, Tanrı ancak en büyük arzuyu, ruhun selametini, yerine getirebilecekken, ondan bütün küçük dileklerini gerçekleştirmesini isteyenlere karşı bir öfke büyüdü içimde. Onlar, varoluşun anlamından her anı anlaşılmamasını bekliyorlar, zira o bir saatin ya da bir yılın değil, tüm yaşamın anlamıdır. Aşka, her anı hissettirip güzelleştirdiği için değer verirler ve bilmezler ki, aşkın bütünü tek tek birçok şeyden oluşmaz, aşkın tek tek duyguları, tek tek düşünceleri değil, tüm ruhu doldurması gerekir. Kendi bütünlüklerini her biri bütünden daha az olan parçalardan dilenmeye tenezzül etmeyen büyük şeylerin gururlarını tasavvur bile edemezler. Ve şeylerin büyük dramının satirik oyunu şudur: Kimi milyoner, servetinin binde birine bile sahip olsa yoksul birinin duyacağı

türden mütevazı sevinçleri artık yaşayamadığından şikâyet etmez mi?

Eski bir Alman şarkısı bunu çok güzel anlatır. Bir zamanlar inanılmaz derecede cimri bir şövalye varmış, karısı ise çok genç ve güzelmış. Şövalye günün birinde seyahate çıkmış. O gittikten hemen sonra kapıyı bir berduş çalmış ve yemek istemiş, uzun zamandır açmış. Kadının içi parçalanmış, et ve şarap getirmeye gitmiş – bir de ne görsün: Şövalye gitmeden önce her şeyi dolaba kilitlemiş. Evde kısıntı bile yokmuş. Bazı kadınlar böyle bir durumda utanır ve çaresizliğe kapılırlar. Oysa bu kadın berduşu ensesinden tutmuş ve ona bir öpücük vermiş – az bir şey veremediğinden hepsini vermiş. Berduş ise oradan mutluluk içinde ayrılmış, tok olduğu söylenemezmiş ama toktan da tokmuş.

AÇIK ARTIRMA

Orta Almanya'daki bir köyün muhtarlık binasında yan yana iki açık artırma ilanı asılıydı: Birinde, köyün malı olan bir koyunun en fazla para teklif edene satılacağı, öbüründe ise köyün bakmakla yükümlü olduğu bir öksüzün bakımının bunun için en az para talep edene devredileceği duyuruluyordu. Bu ilanlar dünyanın değer ölçütlerini öyle güzel yansıtıyordu ki, bunun daha arı biçimini bir zamanlar bir rüyamda görmüştüm ancak – tıpkı kuralın örnekten daha arı olması gibi. Rüyamda büyük bir kalabalığın bir açık artırma masasının etrafında itişip kakıştığını görmüştüm, masanın üstünde de değerini ihtirasla artırıp durdukları bir nesne –bir beden– vardı, bir süre sonra görüntü kayboldu. Rüyanın bile kararı bekleyecek vakti yoktu; fakat gösteri belli belirsiz bir geçişle değişti. Artırma masasının üstünde bir ruh duruyordu, öyle sinmiş, büzülmüştü ki, büyük olduğu halde ufacık görünüyordu. Müzayedeci, Bay Beden'lerin onun bakımını üstlenmek için kaç para istediklerini soruyordu, zira en az talep edene verilecekti. Bu masanın başı fazla kalabalık değildi zaten. Bazıları, bir ruhun çok masraflı olacağından çekiniyor ve zarara girmemek için yüksek rakamlar talep ediyorlardı. Fakat çok geçmeden, bu hususta hiç çekinceleri olmayanlar tarafından bastırıldılar. Birisi, evde zaten bir ruhun olduğunu, bir ikincisini doyurmanın mesele olmadığını söylüyordu. Sonunda birisi ondan da az istedi; bu kişinin henüz bir ruhu yoktu, ama olsa da hiçbir masrafa girmeyeceği her halinden belli oluyordu.

İNTİKAM

Odyseus onlarla birlikte kalırken, şarkıcı Demodokos Phaiaklı delikanlılara, Ares ve Aphrodite'nin macerasını anlatan bir dans şarkısı söyler. Karısının sadakatsizliğini öğrenen Hephaistos iki sevgilinin yatağının üzerine görünmez bir ağ örer ve onları kısıktırak yakalar. Sonra da onları rezil etmek için tüm tanrıları çağırır: Günahın hazzı, diye yemin eder, kursaklarında kalacak! Ağır kefaret ödeyip tutsaklıktan kurtulur kurtulmaz Ares Trakya'ya, Aphrodite de Kıbrıs'a kaçar. Tanrılar da uzun uzun gülerek onlarla alay ederler. Tanrısal çift ölümsüz olduğuna göre, günün birinde yine özgürlüğüne kavuşması kaçınılmazdı elbette. Ama dünyevi bir çift biliyorum ki, onlardan da aynı intikam alınmıştı ve bu intikam ne çılgınca kahkahalara yol açmış ne de bir şarkıya konu olmuştu. Bir erkekle bir kadın yüzeysel bir ilişkiye girmişti, oysa ikisinin de mizacı yüzeysel değildi. Ruhlarının üst katmanları birbirini tutuşturmuş ama daha derindekiler bundan etkilenmemişti. Zaten sırf bu nedenle birbirlerine kolayca teslim olmuşlardı, sadakatsizliğin aslında özlerini hiç ilgilendirmediği duygusu içinde. Durumun bilincine ancak kadının kocası ilişkilerini öğrendiğinde vardılar. Koca, boşandıktan sonra bu ikisinin evlenmesini talep ettiğinde –ahlaki düzen adına, diyordu– o yıkılmışlıkları içinde direnç gösteremediler. İki insanın kendi seçtiği mutluluğu ebedileştiriyor-muş gibi görünen bu intikam kadar gaddarca bir intikam daha olmamıştır. Hiçbir şey, raslantısal bir dokunmanın o noktada sonsuza dek kaynaştırılması kadar korkunç olamaz. Varlıklarının iki atomunu birleştiren duygu, şimdi bütünü, diğer tüm atomların direndiği bir birlikteliğe zor-

luyor. Modern Hephaistos mutluluk anına sarıldı, zira bunun sadece anlık bir mutluluk olduğunu ve sürekliliğinin sonsuz bir acıya dönüşeceğini biliyordu.

Ruhumuzun taşrasından gelebilen çok çeşitli kaderlerin tek bir temel maddesi vardır belki de. Bu maddenin bizim için haz mı yoksa acı mı, iktidar mı yoksa kölelik mi, yaşam mı yoksa ölüm mü anlamına geldiği, o tek ve aynı kader unsurunun seyreltiklik ya da yoğunluğuna, uçuculuk ya da kalıcılığına bağlı – bir kimyasal unsurun biçimlerinin çok çeşitliliğinin farklı görünümlerine bağlı olması gibi. Kaderin intikamlarının en incesi ve genellikle en kaçınılmazı, arzularımızın tözüne rıza gösterip onları, sırf fazla veya az olmalarına göre, karşıtlarına veya karikatürlerine dönüştürmesidir.

BAHANE

Hayvanlarda benzeri görülmeyen, salt insana özgü olan bir davranış keşfetmeye çok çalışıldı. Oysa dil ve devlet, hatta ahlak ve sanatın bile gelişimlerinin ilk belirtilerini insanaltı varoluşta bulmak mümkün. Ama bir noktada, insanla hayvan arasındaki mesafede en ufak bir azalma olmamışa benziyor. Bazı hayvanlar bir haksızlık yaptıklarını hayal meyal sezebilirler belki – ama hiçbir hayvan özür dilemez! Kabahati bir de başarıya dönüştüren *bahane* yalnızca insanın tinsel mülküdür ve en üstün hayvan bile buna cesaret edemezken, en alçak insanın beşiğine türünün vaftiz armağanı olarak konulur. Bu bana insan tininin en büyük hizmeti gibi geliyor. Dünyanın kütlesini yerinden oynatabilen Arşimed'in kaldıracı nedir ki bunun yanında? Oysa bu noktada tüm ahlaki dünya devreye girer; bahane sayesinde, ahlaki gerçekliği sınırsız irademizin biçimlerine sokabiliriz. Ve mistik olan, insan ruhuna özgü bu eylemin daha alt düzeylerde daha da gür ve arı bir biçimde yeşermesidir; tin mirasından mahrum bırakılmışların anavatanıdır o; derin bir iç adalet, insan ruhunun en benzersiz şeyini en sıradan olanlara layık görmüştür.

Türümöze bahşedilen bu lütuf, bir seyahatnamede ayıdan geldiğine inanan bir kızılderili kabilesine rastladığımda aklıma geldi. Bu kabile her ayıya ataları diye saygı gösteriyor, onu kutsal sayıyor. Ama ne de olsa ayı eti lezzetlidir. Bu kutsal atayı öldürdüklerinde, ona kendi etinden bir kurban yemeği sunuyorlar ve şu konuşmayı yapıyorlar: “Görüyorsun, çocuklarımız aç. Seni öyle seviyorlar ki, bedenlerine katmak istiyorlar. Büyük ayı için, çocukları tarafından yenmekten daha güzel bir şey olabilir mi?”

Buraya kadar yazdıktan sonra metni bir arkadaşına okudum. O ise, hayvanların bahane bulamayacağını sanmanın insan kibrinin yine tipik bir örneği olduğunu ve bahanenin salt insana özgü olmayan kozmik bir gerçek olduğunu söyledi. Ama benim karşı argümanlarımı kabul etmek zorunda kalınca dedi ki: “Ne yani, yavrularını yediği için suçlanan dişi aslanın ne dediğini kendi kulaklarımla duymadım mı? ‘Bunu yaptım’, dedi ‘çünkü ailem için yaşamak zorundayım!’”

SADAKATSİZLİK

I.

Kendisine sırt çevirip başka birini seven nişanlısını bıçaklayarak öldüren genç bir işçi hakkındaki davanın hâkimiydim. Nelerle karşılaşacağını beklediğini bildiği halde –cınayeti aklı başındayken işlemişti ve hiçbir hafifletici sebep yoktu– tutukluluğunun ilk zamanlarında başı dikti. Hiç vicdan azabı çekmiyordu, tersine, kendini Tanrı yargısının infazcısı gibi hissediyordu. Bana sürekli “O bunu hak etti,” diyordu “bu cezayı hak etti.” Bir keresinde ona şöyle cevap verdim: “Sizi artık sevmiyorsa, kızcağızın bunda ne kabahati vardı ki?” Bunu önce hiç anlamamış gibiydi. Ama bu sözler yavaş yavaş, günlerce, içine işledi, sonra da duygu dünyasını korkunç bir patlamayla alt üst etti. Daha önce hiç böylesine yıkılmış bir insan görmemiştim. Konuşmaktan çok bağırarak şöyle diyordu: “Artık her şeyi anlıyorum, o masumdu, masum! Artık beni sevmediği halde beni sevemezdi ki! Onu suçlamaya bile hakkım yoktu! O bir kere değişmişti artık ve eskisi gibi olmasını nasıl isteyebilirdim?”

Haklı mıydı? Sadakatsizlik dediğimiz o ahlaki suç yok mu gerçekten? Eğer bir insan, eskiden aynı zorunlulukla sevdiği insana karşı artık yalnızca kayıtsızlık veya nefret hissedecek kadar gelişmiş, değişmişse – sorumluluğunu taşıdığı bir suç mudur bu? Ya, ta baştan yalnızca öbür duyguları hissetseydi? Neden ortadan kalktığında sonucu, töz değiştiğinde görüntüyü korumaya çalışmak gibi bir ahlaki yükümlülük olabilir mi? Biz artık bir başkası olmuştuk, kendimize ihanet etme pahasına hâlâ sadık kalmaya hakkımız var mı?

Belki de gerçekten suç olan tek bir sadakatsizlik vardır: Hâlâ sevmekte olduğumuz insana karşı.

II.

Gençliğimde, bunun elbette çok hoş bir örneğini yaşadım. Bir kızı seviyordum; bu kız tüm sevimliliğinin üstüne, “fazladan bir hizmet” gibi, dünyanın en güzel kulaklarına sahipti. Aslında benim için kulaklar, her ne kadar görüntümüzün bir parçası da olsalar, bedenimizin en sevimsiz parçalarıdır; nahoş, istenmeyen üyeler, kıyıda kayıtsızca duran seyirciler; yüzümüzden kaderin vahiyleri değişerek akarken, onlar –göz ve ağızın tam tersine– hasis, anlaşılmasız biçimleriyle bencilliklerini sergilerler: Hep alıp hiçbir şeyi geri vermezler. Fakat bu kııda kulağın edilgen karakteri özel ve doğru bir anlam kazanıyordu; kadının alıcı doğası onda simgeleşmişti sanki, almanın bekleyiş içindeki tevazusu. Ama bir gün kulağına aşkımı ilan ettiğimde dedi ki: “Lütfen – ayrıcalık yapmak yok! Benden başka kimseye tapmayacaksın!” Bunu gülerek söylemişti, ama konuşurken sık sık yaptığı gibi, sözlerinde kendisinin de bilmediği bir ciddiyet vardı sanki.

Gençliğin o masum kendi-ile-bir olma hali geçtikten sonra bunu sık sık düşündüm; fazla gelişmişliğimizin çokçeşitliliği ve çoktezatlılığı, tam olarak sevdiğimizde bile, sevdiğimizin kah bu kah şu özelliğini sevgimizin asıl nesnesi olarak almamız, aynı insanda hep aynı insanı sevmemiz şeklinde tezahür ediyor: O kendini bir bütün olarak kalbimizde sanarken, biz onun Ben’inin bir parçasına sarılıyoruz, onun maddesinden olan, ama onun ta kendisi olmayan bir insana. Kocalarının onları kendileriyle kaç kez aldattığını bilmek, sayısız kadının trajedisi olurdu. Yoksa erkeklerin de kendilerini kıskanmak için aynı derecede nedeni mi var? Ben şuna da inanıyorum: Kadınların sevgisi bizi sıyıırıp geçiyor; sevdikleri varlığı tanısaydık

tüylerimiz ürperirdi, çünkü sık sık şekil değiştiren bu varlık, hem biziz, hem de biz değiliz.

Fakat ötekini binlerce kez değişen biçimlere sokarak, bu biçimlerde onun arkasından onu severek işlediğimiz ihanet, doğanın her tekeşlilikteki tehlikeyi dengelemek için sunduğu ahlaki ve buluşçu bir armağan olmasın? Dünyanın en değişken varlığı olan insanın, yaşadığım süreçte yalnızca onu seveceğim sözünü vermeye cesaret etmesi, en büyük gaflet değil midir ve kendini hep aynı insan sandığı halde, bugün başka yarın başka biri olan çok katmanlı bir varlığı sevmeyi öğrenemezsek, sonsuz bir acıya gark olmaz mıyız? Sadakatin sınırları içindeki bu sadakatsizlik, vaatlerimizin düşüncesizliğini hak etmediğimiz bir sonsuzlukla ödüllendiren doğanın dâhiyane ve lütufkâr bir düzenlemesi değil mi?

ANIMA CANDIDA

Bir dadımız vardı, olabildiğince kesin, hatta heyecanlı ifadeler kullanmaya bayılırdı. Bir keresinde karım, bebeğin yıkanıp yıkanmadığını sorduğunda “Hanımefendi, çocuk temizden de temiz,” demişti.

“Temizden *de temiz!*” Ne mutlu insanlığa ki, bu bir saçmalaktır ve sonsuz olmayan, eylemle, eylemsizlikle ya da varoluşla gerçekten ulaşılabilecek *bir* ideal vardır. Asil olabiliriz, ama daha da asil olunabilir, derin olabiliriz, ama dibe ulaşılmaz, özverili olabiliriz, ama özverinin sonu var mı? Kirliliğin olmadığı bir ruh ise temizdir işte; hep yukarıya doğru yükselen bu hareket durabilir; onun, diğer tüm özlemlerimizde olduğu gibi, biz yükseldikçe daha da yukarılara tırmanmayan sabit bir hedefi vardır.

Ama bu idealin mutluluğu bu mu gerçekten? Bizi, vicdanımızın en derin katmanlarında, içimizin temiz olması kadar acıdan kıvrandıran ve korkutan, yaşadığı hayatın pislikleriyle lekelenmemiş bir ruh görmek kadar utandıran bir şey yoksa eğer, bu idealin gerçekten dur durak bilmemesi, kesinlikle erişilebilir olması bu işkencenin en azap verici yanı değil mi? Diğer herkes elinde meşale, tamamlanamaz olana önden ışık tutar, öbür eliyle de tamamına sahip olamayacağımız tesellisini, gerçeği ve kendini aldatmayı verir, zira yolun sonsuzluğuyla ölçüldüğünde, erişilen her şey görecedir, çok ile az arasında akan silik bir sınırdır. Temizlik ülküsünün cesaret kırıcı yanı, görevin sonsuzluğu değil —o zaman yerine getirmenin az veya çokluğu arasında büyük bir fark olmazdı—, *tam* olarak başarılabilenidir, bizim son noktamız onun sondan bir önceki noktasıysa, bu onun değil, bizim kabahatimizdir.

Belki de insanların hep daha yüksek, “temizden de temiz” gibi idealler peşinde koşmalarının nedeni budur – tüm fazladan hizmetler, kahramanlığın zorbalıkları, yüceliği bizim alçaklığımızın üzerinde yükselen görkemli idealler. Zira sıklıkla daha yükseklerle uzanmamızın nedeni, daha alçaktakine bile erişmemiş olmamız değil, alçaktakine erişememiş olmamızdır. Bir gün, ilk duvarına daha yeni başlanmış bir inşaatın önünden geçerken tanık olduğum gibi, bununla bir de böbürleniriz. Ustabaşı duvar “şakulünde” değil, yani yerden dikaçıyla yükselmiyor diye duvarcılardan birine çıkışıyordu. İşçi ise bunu şiddetle inkâr ediyordu, sonunda gidip gönyeyi getirdi, ihtilaflı yere yerleştirdi. “Görüyor musunuz?” dedi muzaffer bir edayla, “Bu mu dikaçı değil? *Hem de ziyadesiyle.*”

Felsefi Minyatürler

GÜZELLİĞİN ÖTESİNDE

“Günümüzde sadece uğraşıp didinmek isteyenlerin işi kolay. Her şeyi elde etmek için çalışıp çabalamak marifet değil; ama zorlanmak istemeyenin işi çok zor. Akıllı olmak ve saygıyla dinleyen kulaklara hitap etmek eskiden kolaydı herhalde. Zira neslimiz birkaç yüzyıl öncesine kadar öyle çok düşünce ve deneyim, kanaat ve değer biriktirmişti ki, fazla seçici davranmaya gerek kalmadan, kuşku duyulmayan şeylerin tersi iddia edildiğinde, istenildiği kadar şan şöhret elde ediliyordu. Büyük katliam o zaman başladı. Yalnızca büyük olumsuzluk işareti silahını kuşanarak, herkesin onayladığını reddettiler ve herkesin reddettiğini onayladılar. Güneş herkesin gördüğü gibi dünyanın etrafında dönmüyor, hayır, güneş hiç kıpırdamıyor, dünya onun etrafında dolaşıp duruyor; binyılların inşa ettiği kültür insanlar dünyasının en iyi yanı değildir, hayır, aslolan çoktan aşmış geçtiğimiz doğadır ve ilerleyeceğimize ona geri dönmeliyiz; hayat yaşanmaya değmez, insanların çoğu intihar etmediği için öyleymiş gibi gözükse de, hayır, yaşam kocaman bir iflas mekanizmasıdır ve mutluluk da optik yanılsamadan ibarettir; ahlak iyi ve mantıklı olan değildir, hayır, ahlak karşıtları en iyi insanlardır. Ve bu böylece sürüp gidiyordu; insanların inandıkları fikirlerin muazzam yığınının bir tanesini seçip öyle değil, tam tersi olduğunu iddia etmek çok iyi bir konuma gelmeye yetiyordu. Ama bu altın çağ geride kaldı artık, rezervler tüken-di, tersi iddia edilmemiş bir şey kalmadı. Akıllı olmak konusunda işimiz zor, beyler.”

Arkadaşımız böyle düşünüyordu, kalbi buruk. Nasıl isterdi, şöyle köşede bucakta keşfedilecek küçük bir doğru

daha bulunsun, şöyle gün gibi aşikâr bir hakikat, tasasızca kendi yoluna giden. Ona arkadan saldıracak, haince tepetaklak edecek ve bu şekilde doğru durduğunu iddia edecekti. Ama gerçeğin gerçek olmadığını ondan önce birisi çoktan düşünmüştü, iyinin kötü olduğu da iddia edilmişti. – Ama durun! Şuradaki henüz tahtından indirilmemiş, değeri tepetaklak edilmemiş bir ideal değil mi? *Güzellik?*! Yalnızca çirkin kadınlara âşık olan erkekler vardır – kimse- nin kolay kolay katılamadığı, kolay kolay anlayamadığı bir arzuya ve hazza sahip olmanın gizli gururu içindedirler; yalnızca çirkin şeylerin resmini yapan ressamı vardır, zira nesnelere ve ele geçirilebilirliklerine karşı derin kuş- kulara düşmüşlerdir ve ancak kakofoninin elemi, çirkinli- ğin zorbaca tecavüzü gerçeğin gerçekliğine inandırabilir onları – tıpkı laçka olmuş sinirlerin artık sadece acıdan şehvet duymaları gibi, zira yalnızca bu acı onları olabilecek en korkunç yalıtılmışlıktan, yani duyumsanmayan bir dün- yada yaşamaktan koruyabilir. Ama çirkinliğin barok süsle- meler gibi güzelliğin içine kök saldığını, güzelin değerini ve saygınlığını yitirdiğini henüz hiç kimse iddia etmedi; bu bayrağın örttüğü mühimmat ne kadar çeşitli ve çapraşık olursa olsun – onu daha kimse çekip alamadı, yenilgi gör- memiş bir sancak bu.

Ama nasıl? Mutluluğu, kurtuluşu, varoluşun ödülünü güzelde bulduğunu düşünmesi ya insanlığın en büyük ya- nılgılarından biriye? Asla ulaşılamayacak bir doyuma da- vet eden, kulaklarımızın, yaşamın diğer tüm ses ve uyarıla- rının onun yanında sığ ve sahte kalması pahasına teslim olduğu bir Siren şarkısı ise? Binyıllar boyunca bir kuşak diğerine güzellik idealini ve inancını aktardı, her kuşak onu kendince besleyip büyüttü ve giderek daha çok bağ- landı ona, ta ki ruh, güzelliğe bu uzun gelişimin mirası olan doğuştan, inanılmaz bir açlık duyuncaya dek: Türün herkesin beşiğine koyduğu armağandı, vaftiz babaları ise Danao'lardı sanki. İşte hayat bundan dolayı böyle karanlık

ve tatsız, böyle yoksul ve çarpık, zira üzerinde güzellik ideali duruyor, ışıl ışıl ve lekesiz, ruhun olduğu ve şeylerin olmadığı her yere bir parıltı denizi dökerek. şeyler nasıl aydınlık kalsınlar, ışıldasınlar, güzellik d ş m z n ışığının yanında? Ah, uzlaşma tanımaz güzellik, ömrümüzün gün-beg n tartıldığı ve hafif geldiği katı yürekli bir terazidir o. Yarım gerçeklerle yetindik, tüm bilginin bitmemiş bir iş olduğunu, şeylerin son gerçeğinin ancak tanrısal bir gözde yansıyabileceğini görmezden geldik, evet, bu bilmezliğin insanlığa verilmiş büyük bir nimet olmasıyla ve kaderin bilgeliğinin en iyi bizim bilmezliğimizle kanıtlanmasıyla sessizce avunduk. Eksik ahlak zaten yurdumuz bizim ve buradan kalkıp gitmeyi ciddi ciddi düşünmeyiz – yalnızca yarım ahlak bazen mutluluğun tamamına eşit olduğundan değil, içimizdeki en iyinin içimizdeki en k t yle dur durak bilmeyen savaşında, hayatın, azizin o soğuk, tüm ayartmalara uzak baştan  ıkarılamazlığından çok daha yüksek bir değeri, bir anlamı olduğu için. Ama güzel-lik ideali bunun kadar da pazarlığa gelmez. Ulaşılabilir olduğunu gizlice vaat ederek gerçeğe, onun hiçbir zaman ödemediği bir ipotek koyar; ötekiler gibi, gerçekleşmesini ve bütünlüğünü insanın kaldıramayacağı tesellisini de vermez, Zeus'un kollarında bir Semele – hayır, onun hazzına tam ve eksiksiz *varabiliriz*, duyularımız yeterince geniş, anlamımız yeterince derin. Nitekim güzellik kendini şeylerden *tam olarak* talep eder ve yarım doyumların sessiz kanaatk rlığını yok eder. Ve gerçekten de, şeylerin güzel olması için hep azıcık bir şey, yalnızca *bir* nefes ve ışıltı, *bir* kurtarıcı sözcük, son bir gayret ve şahlanma eksiktir, sanki güzellik şeylerin hemen ardında duruyormuş da onun ve bizim uzanıvermemiz yetecekmiş gibi – böylece, mutluluğun yanıltıcı yakınlığı ve çekiciliği yoksunluğun acısını daha da keskinleştirir.

Güzelliği bir şeytan icat etmiş olmalı, hayat bize zehrolsun diye. Ey,  irkinliğin dost, aziz, yaşamı güzelleştiren

ideali! Dünyayı mükemmel güzelliğin değil de, mükemmel çirkinliğin özlemine göre ölçecek olsaydık, gözlerimiz onu nasıl içten bir hoşnutlukla kucaklayacak, kulaklarımızı ne denli ahenkli uyumlarla dolduracaktı! O zaman ideal ile gerçek arasındaki kulaklarımızı sağır eden ahenksizliği duymayacak, dünyanın satırları arasında yerine getirilmemiş talepler okumayacaktık, insanların ve şeylerin doğal gelişiminin ideallerine yavaş yavaş, henüz başarılamayanın yarın başarılacağından emin, sükûnet ve dirayetle yaklaştığını görecektik. Dünya eğer görüngüleri o çılgın güzellik düşüyle değil, çirkinin duru mutlaklığıyla değerlendirirse, nasıl olsa yerine getiremeyip kendi açık anlamına dönüştüreceği şeyleri ters bir inatla onlardan talep etmezse, sakın, doymuş bir huzura kavuşacaktır. Ancak o küstah güzellik talebimizle şeyleri kendimize zehretmekten vazgeçer, ideallerimizi gerçeğin yer alacağı şekilde kurarsak, içimizdeki hac ziyaretlerini çirkinlerin en kutsalına, kutsalın en çirkinine yaparsak – işte o zaman dünya gerçekten bizim olacak ve gerçeğin artık idealin ardından seğirtmediği, hatta bazen idealin gerçeğin ardında kaldığı bir gösterinin tadını çıkarabileceğiz.

Ancak bizim için her şeyin ölçüsü ve ölçütü çirkinlik ideali –derinlik yerine sığlık, bolluk yerine kuraklık, ahenk yerine ahenksizlik– olduğunda, ancak o zaman güzellik talebinin uzlaşmaz trajedisi yerini ruhların dünyalarına organik bir biçimde uyum sağlamalarına bırakmış olacak ve dünyaya şenlik, insanlara hoşnutluk gelecek.

Bu yeni İncil'in kutsamasından derinden etkilenen ve onun ilk şehidi olma arzusuyla yanıp tutuşan arkadaşımız ayağa kalktı ve aynanın karşısına geçti.

GÜLLER

Toplumsal bir varsayım

Bu masal Ütopya'da ya da Seldwyla'da ya da belki de her yerde geçer.

İşte orada yurttaşlar arasında korkunç bir eşitsizlik varmış. Gerçi herkesin, daha fazlasına ihtiyacı yoksa eğer, ihtiyacını karşılayacak kadar bir parça toprağı varmış. Ama bazıları arazilerinde gül de yetiştirebiliyormuş. Ya ötekilerden daha fazla paraları olduğundan ya da buna daha fazla vakit ayırdıklarından ya da toprakları ve güneşleri güllerin sevdiği gibi olduğundan – kısacası, onların gülleri varmış, ötekilerin yokmuş. Kimse buna kafa yormadığı için, doğal bir gereklilik güzellik ve çirkinliği, ya da akıllılık ve aptallığı nasıl eşitsizce dağıtıyorsa, bu durum da uzun süre gazez duyulmadan öylece kabul edilmiş. Fakat gül sahipleri güllerini daldırma yöntemiyle giderek daha çok çoğaltıp ıslah edince, öbür yurttaşlar boğuk bir gazez duymaya başlamışlar. Kışkırtıcının biri, gül sahibi olma hakkının herkesle birlikte doğduğuna, kör talihin bunu birkaç kişiye vermesine artık müsaade edilmemesi gerektiğine ateşli sözlerle herkesi ikna etmiş; bir başkası ise yığınlara, o boğucu gereksinimsizlik çağının artık geride kaldığını, yüksek kültür için verilecek mücadelede savaş çığlığının “Arzu etmelisin, arzulamalısın” olduğunu haykırıyormuş; bir üçüncüsü güllerin bu çoğalma eğilimleri nedeniyle, az sayıdaki sahiplerini, Heliogobalos'un konuklarına olduğu gibi, boğacak kadar çoğalacağını ve tüm mülkün zaten kitlenin olacağını, ancak bu engellenemez kamulaştırma sürecini kolaylaştırmanın ve hızlandırmanın mümkün

olduğunu mantık ve botanikle kanıtlıyormuş. Fakat hayır, sadece haset, hırs, zevkperestlik gibi adi dürtüler değilmiş yığınları harekete geçiren. Gül kokusunun sadece duyuları okşamadığı (yazıklar olsun gülü yalnızca burnuyla koklayana!), varlığımızın en ince ve en uç noktalarına nüfuz ettiği gibi, halkın bu çağrısında da pek insanca güdülerle birlikte, bir ruhun son özlemleri ve en derin kültür fikirleri de büyüyormuş. Bir devrim partisi kurulmuş, karşısında da gül sahiplerinin tutucu partisi yer alıyormuş; bunlar yalnızca mülklerini değil, ancak şimdi bilincine vardıkları bir şeyin cazibesini de korumak istiyorlarmış: Başkalarının kışkandığı ve arzuladığı bir şeye sahip olmanın cazibesini. Bunlar geleneksel, atadan kalma, tarihi gül sahipliğini güvence altına alacak bir tekel yasası hazırlarken isyan çıkmış ve Eşitlikçi Parti'nin tam bir zaferiyle sona ermiş. Zaferin nedeni, bu partiye ruh veren ahlaki idenin sonunda karşı tarafın saflarına da sızmış olmasıymış; toplumsal adalet ideali karşıt çıkarların üzerine çıkmış ve dışsal zafer, zaten kazanılmış olan içsel zaferi mühürlemiş.

Böylece nihayet barış, eşitlik, mutluluk sağlanmış. Her vatandaşın bir karış toprağında bile güller açıyormuş ve ülkenin bu vesileyle yeniden paylaştırılmış olması gül yetiştirmek konusunda herkese eşit fırsatlar sağlıyormuş. Şeylerin dışsal yasasının insanlara verdiği her şey en adil bir biçimde paylaştırılmış. Bununla birlikte paylar, bir matematik denklemi kadar eşit olamamış elbette. Ne de olsa, gül yetiştiriciliğinde birinin eli daha uğurludur, ötekinin güneşi daha fazladır, diğərinin aşısı daha iyi tutar; zira doğa insan planlarının simetrisine tümüyle uymak zorunda hissetmez kendini. Fakat insanlar bu ufak farkları, yakın zamana kadar sineye çekip sonra bertaraf ettikleri büyük farklar gibi sineye çekilmesi gereken şeyler olarak görüyorlarmış; evet, başarının heybeti yanında bu *quantité négligeable* hissedilmiyormuş bile.

Yine de gelişmelerin sanılandan çok başka bir yön almasına insan ruhunun tuhaf bir özelliği yol açmış; ruhun

derinliklerine öylesine kök salmış ve günlük yaşantılara öyle dal budak sarmış bir özellik ki bu, ancak ruhumuz üzerinde binlerce yıl düşünüldükten sonra saptanabilmiştir. Ruh, o andaki devinim ve uyarısının bir öncekinden farkından başka bir şey algılayamaz; önceki an akıl ermez bir biçimde şimdikinin içinde çınlamayı sürdürür ve şimdiki anın anlamı ve ölçütü olan arkaplanı oluşturur. Bu nedenle, hangi yüksekliklerde veya derinliklerde akıyorsa aksın, o içsel farklar olmayınca yaşam bize öyle boş ve vız gelir ki, cennetin sonsuz saadetinin bile sonsuz bir can sıkıntısına dönüşmesinden çekinir insan. Zengini yüzbinlerce taler'inin kaybı, yoksulun birkaç taler'inin kaybından daha mutsuz etmez ve aşkın ilk evresinde belli belirsiz bir dokunuşun mutluluğu, en son evresinde nihayet elde edilen eksiksiz mutluluktan aşağı kalmaz. Demek ki, yaşamın cazibelerinin mutlak büyüklüğünü, doyumlarımızın ve yoksunluklarımızın genel düzeyinin ne kadar yüksek ya da düşük olduğunu algılamıyoruz biz; sadece o farklı düzeylerin hangi farklarla bir öncekinden ayrıldığını. Bu nedenle, yaşam düzeyi yükselen ya da düşen biri, kısa bir alışma döneminden sonra yeni durumdaki farklara ve dalgalanmalara da bir öncekinin aynı ıstırap ve sevinç duygularıyla yanıt verir. Dış koşullardaki her değişikliğe otomatik bir ayarla karşılık veren ruhumuz, verimi sabit tutan o hassas mekanizmalara benziyor. Ve diğer insanlarla ilişkilerimizde, onlarla ilgili yükseklik ve derinlik farklarını duygular biçiminde içselleştirdiğimiz zaman, cazibenin değişen büyüklüğüne aynı büyüklükteki duyguyu ilişti-recek denli farklara karşı hassas, aynı zamanda da uyumlu yaratıklar olduğumuz görülecektir.

Sonuçta durum gittiği kadar gitmiş; ama günün birinde uyum tamamlanmış ve tüm dengeleme girişimlerine rağmen, doğanın kendini en son karar mercii olarak ortaya koyduğu o ufacık renk ve cazibe farkları, bir yanda aynı nefret ve haset duygularını, diğer yanda da aynı 'mirastan

mahrum bırakılmışlık' duygusunu uyandırmaya başlamış. Ve sivri kuramlar beyinleri yeniden delmeye başlamış: İnsanları mutluluğun daha yüksek bir aşamasına taşımıyorsa, tüm bu mülkün ne anlamı vardı? Tüm dışsal mülkiyet doyum duygularıyla anlaşılmıyorsa, çekirdeksiz bir kabuk, sağır kulaklara söylenmiş bir çağrı değil miydi? O eski duruma başkaldırı, insanlara ıstırap veren eşitsizlik, yoksunluk, adaletsizlik duygularından başka nedenlere mi dayanmıştı acaba ve her şey içsel olarak eskisi gibi kalırken dışsal şeyleri, mülkü oraya buraya itirmek çare miydi? Maskeler değiştirilmişti o kadar! Doğa, ona sahip olana da, ondan yoksun kalana da aynı eşitsizlik duygusunu veriyorsa eğer, gül sahibi olmaktan daha önemsiz bir şey olamayacağı düşüncesiyle dehşete kapılmış insanlar. İşte dünya tarihindeki en büyük hata budur: Şeylere sahip olmak veya olmamanın sevinç ve acılarımızın kaynağı sanılması. Hayır, benim duygularımı ona sahip olup olmamam değil, başkalarının sahip olup olmadığı belirler. Sadece kendi içsellikleriyle yaşayacak kadar zengin ve ince olan ruhlar nesneleri onun sınırlarının ötesine geçmeyecek kadar algılayarak hazla içlerine çekebilirler; ama kitle asla nesnelerin cazibesiyle yetinmeyecek, cazibeyi komşunun yoksun olduğuna sahip olmakla, yoksunluğu komşunun sahip olduğuna sahip olmamakla ilintilendirecektir. Değişen mülkün belki yalnızca ilk dolaysız etkisi karşılaştırmayı ört bas eder; fakat kısa zamanda uyum sağlayan hassasiyetimizi yeni düzeyin ince farkları o eski kaba farklar kadar şiddetle uyarırlar. Ve yanılsama bizi tekrar tekrar dengelemenin Sisypheos çabasına sürükler, doğa bu çabaya haddini bildirene ve biz dışarıya kaçarak kurtulmak istediğimiz ıstırapın bizi içimizde kovaladığını anlayana dek.

Masal ülkemizin yurttaşları bunu anladılar mı ve devrim –hep arta kalan eşitsizliklere karşı– daha kaç kez tekrarlandı, bilmiyorum. Yüz yıl sonra belki bilinir. Fakat güller, tüm bu değişimlere karşın teselli verici bir kayıtsızlık içinde, kendi kendine yeten güzelliklerini yaşamayı sürdürmüşler.

EN ÖNEMSİZİ

Ahlaki bir ikilem

Yeni bir peygamberi dinler gibi kulak verdiler ona. Ben ile Sen arasındaki tüm savaş, şeylerin ikiliği ve çokluğu karşısında çekilen tüm acılar, karşıt güçlerin çatışmasından doğan tüm düşmanlıklar ortadan kalkmıştı işte; dünya yüzeyindeki uçucu görüntülerden başka bir şey değildiler. Dünyanın çekirdeği, zaman ve mekânın ötesinde –diye öğretiyordu– ayrılmamış teklik'tir. Tüm yaratıklar varlıklarının son kökünde, hatta bizatihi varlıklarında koparılamaz bir biçimde birbirine bağlıdır. Yalnız, bir ışığın prizmanın içinde çok çeşitli renklere dağılması gibi, bizim tasavvurumuz da şeylerin o tekliğini çeşitli bireysel biçimlere ayırıştırır. Ama ilk bakışın bu ayartmasına kayıtsız şartsız teslim olmak zorunda değiliz; artık biliyoruz ki, bu şeylerin yalnızca bir yönüdür, insan olmanın beraberinde getirdiği, insan beyninde yaşayan dünya tasarımıdır. Fakat dikkatle kulak kabartırsak, Ben'imizin en derin membalarına uzatırsak duyargalarımızı, tüm varoluşun aktığı, tüm varoluştaki akan o gizli pınarın başında buluruz kendimizi. Gökteki ulaşılmaz yıldız ve şarkısı anlaşılmamış kuş – *sensin!* Karşısında eğildiğin güç sahibi ve karşında eğilen yoksullar ve güçsüzler – *sensin!* Tutkunun seni bunca kez bir bütün olarak kaynaştırmaya çalıştığı kalbin, –sonunda yine o amansız iki-olma onu başarısızlığa uğratacağı halde– şeylerin karanlık diplerinde, Maya'nın peçesinin ötesinde, sadece Senin değil ki o: *Sensin*, en uzak ve en yabancı şeyler için de geçerli olduğu gibi: *Sensin*.

Kötülerin duyduğu vicdan azabını, başkalarına çektirdikleri ıstırap karşısında düştüğü dehşeti artık anlıyorduk: Bu, her şeyi kendine yapmış olduğunun, ötekine vurduğu darbenin kendi varlığının en derinlerine isabet ettiğinin belli belirsiz sezgisiydi. Ben'imizin son katmanında dünyanın tüm ıstırabı yankılanmaya devam eder, fakat nesnelerin tekliğinden geçip gelen tüm sevinçler de orada kaynar, orada taşarlar. Böylece, insanların birbirlerine karşı, birbirleri için davranabilecekleri bir zemin yaratılmış oluyordu. O içsel çelişki, kendini başkasına vermenin anlamsızlığı, aklın sık sık eziyet edercesine önümüze sürdüğü üzere kendi çıkarını başkasınıninkinin uğruna feda etmeler – hepsi şimdi bu acımasız mercinin önünde temize çıkmış oluyordu. Duygularımızın –varlığımızın en öz çekirdeğinin bilincimize gönderdiği habercinin– bize çoktan öğrettiği şey, vermenin almaktan daha fazla mutlu ettiği ve Ben'in en saf ve zengin olduğu zamanın kendinden vazgeçtiği zaman olduğu, eylemlerimizin, varlığın Ben ve Sen arasında ayırım yapmayan o sonsuz zemininde başkalarının üzerinden dolaşarak gene bize döneceğini bildiğimizden beri artık *kavranabilir* olmuştu.

Böylece dünyada da ilk kez barış sağlanmışa benziyordu. Zira varlıkların tekliği müjdesini duyan biri, kendisinden kaynaklanan acılar bumerang gibi ona geri dönecekse ve başkalarına yapacağı tüm iyilikler varlığın o tek kökünden yine ona geri akacaksa bencillikte ısrar edebilir miydi hâlâ?! İyi olmak bu kadar akıllıca bir şeyse eğer, iyi olmayı kim istemezdi!

Yeni öğretinin yandaşlarından biri bütün bunları bir arkadaşına enine boyuna anlattı, coşkuyla, aynı zamanda da endişeyle. Zira, arkadaşının içinde selamete giden yolu ilk arayışı değildi bu. Ve aslında kapı da hiçbir zaman kapalı olmamıştı. Öteki sadece dinleyip anlamakla kalmamış, hiç şüphesiz ikna da olmuştu. Teklik, Ben'in Sen olması ve Sen'in Ben olması inancını paylaştığını da söylemişti. Fakat davranışlarında beklenen değişiklik olmamıştı. Hat-

ta eskisinden çok daha dar bir çember içinde kendi etrafında dönüyor, çemberin dışında kalan şeyleri görmüyor gibiydi. Dünya, onun en kişisel hazlarına güç ve malzeme yetiştiren güç ve malzemeden kuruluydu sanki, güneş sadece onun Ben'ini aydınlatmak için vardı ve Sen tamamen gölgesinde kalıyordu. Ve bütün bunlar eski bireyselci dünya görüşünün temelleri üzerinde gerçekleşiyor olsaydı bari! O zaman belki ona yeni bir inanç, yeni bir aşk verebilme umudu olurdu! “Anlayamıyorum,” dedi arkadaşı ona “bu uygulamayla bu kuramı nasıl bağdaştırabildiğinizi. Ben ile Sen arasındaki engelleri yıkan ve birinin sevinç veya tasesını tüm varlığın özünde ötekinin de kaderine dönüştüren o derin teklik konusunda kendinizi kandırmıyorsanız, buna gerçekten inanıyorsanız, nasıl oluyor da yalnızca kendi mutluluğunuzun peşinden bu kadar saygısızca koşabiliyorsunuz? Kendinizin de itiraf ettiği gibi, yeterince fedakâr olmamanız mı? Birlikte yaşadığınız insanların acı ve sevinçlerine karşı kayıtsızlık mı? Özür dilerim, size ahlak dersi veriyor gibiysem, öyle değil, zira hayatınız ancak dimdik bir vicdanın yönetebileceği kadar açık, örnek ve emin olduğundan ahlak çağrısında bulunmam anlamsız olurdu. Evet, bana öyle geliyor ki, asıl yeni öğreti, davranışlarınıza damgasını vuran ve egoizm denmesi gereken, sizin de egoizm dediğiniz şeyi daha belirgin ve bilinçli, -nere-deyse eğlenceli diyesim geliyor- bir hale getirdi. Dedğim gibi, size karşı ahlakçılık taslamak aklımdan geçmez; fakat teorik ve pratik insanınız arasındaki zıtlık inancımın gücünden kuşku duymama neden oluyor.”

Öteki onu ciddi ve düşünceli bir ifadeyle dinlemişti. Hangi bağlayıcı kuramlarla karşı çıkılırsa çıksın, yapmaya kararlı olduğumuz bir şeye karşı en anlamlı delilleri duyduğumuzda bastıramadığımız o kötücül yeraltı-tebessümü dudaklarından uzak kalmıştı.

“İnanç ve davranışlar arasında uyumsuzluk mu?” diye yineledi ağır ağır, “Hayır, bunlara tahammül edemezdim.

Uyumsuzluk sizde olmadığı kadar bende de yoktur. Asıl tüm varlıkların mutlak tekliğine inandığımdan, mutluluğumu başkaları için feda etmem için bir neden göremiyorum, zira *ben* mutlu olduğumda, *onlar* da oluyor. Eğer Ben ile Sen arasındaki fark öze temas etmeyen uçucu bir görüntüden ibaretse – tüm fedakârlık, daha baştan ulaşılmış bir hedefe giden ahmakça dolambaçlı bir yoldur: İnsanların duyduğu tüm mutluluk bütüncül bir tekliğin içinde kaynaştığına göre, bu veya şu miktarını görüntü dünyasında kimin yaşadığı önemsizdir. Ben ne kadar mutluluk elde edersem, bir o kadar da öteki insanı kazanırım ve nitekim, insan kendi mutluluk yolunu başkalarınıninkinden daha iyi bilir. Hayat beni, başkalarına vereceğim küçük bir zararın beni büyük bir mutluluğun kapılarına götürdüğü durumlarla karşı karşıya getirmiştir. Eskiden, bireysenci ahlak bana hükmederken, bundan çekinirdim; şimdi bunun ne denli ahlaksız bir tutum olduğunu anlıyorum. Çünkü, her ikisi de kişiler arasında ayırım yapmayan o tek varlık çekirdeğine akacak olduktan sonra büyük bir mutluluk için küçük bir acıya değmez mi? Başka türlü karar vermekle başkalarının mutluluk bilançosunu da etkilemiş olmaz mıyım? Siz benim insanların acılarına ve sevinçlerine karşı kayıtsız olduğumu söylüyorsunuz. Son kertede kaderi sizinle paylaştığıma ve istesem de istemesem de diğer insanların her duygusu benim tarafımdan da hissedileceğine göre, işaret ettiğiniz şey ne kadar da önemsiz. Yine de, iradem beni acıdan kurtarabilir – bunu onaylamanız gerekir, zira benim de acı çekmem, herkesin eşit bir biçimde paylaşmak zorunda olduğu acının toplamını arttırır.”

Arkadaşı için bu kadarı fazlaydı artık. Aklın pekâlâ işlediği ve gördüğümüz ya da duyduğumuz her şeyi dikkatle izlediği, duyguların ise baygın ve bitkin her şeyi oluruna bıraktığı o durumlardan birinde hissediyordu kendini. Açıkça görüyordu ki, diğeri haklıydı; ama yine açıkça görü-

yordu ki, kendisi de haklıydı. Burada mantık bir karara varamazdı; en yüce fedakârlıkla en büyük bencillik aynı temel üzerine kuruluydu. Çok sarsılmışa benziyordu, yarıdım arar gibiydi.

“Sizi tüm vicdanımla temin ederim; müsterih olun; bugün benim ne zamandır bildiğim bir şey öğrendiniz: Her kuram ve inanç, bireyin kişilik özelliklerini yaşadığı bir biçimdir. Sizin iyi ve merhametli olmanızın nedeni öğretiden kaynaklanmıyor, tam tersine, sizin özverili ve fedakâr bir mizacınız olduğundan öğretiyi bu şekilde yorumladınız; ben daha sert bir malzemeden yoğrulmuş olduğum için onu başka türlü yorumladım. Sadece doğamızın nüansıdır önemli olan; hayat binasının hangi arazi üzerine inşa edildiği, binanın üslubunu belirlemez.”

“Bütün bunlarda haklısınız, öyle mi? İnsanlar arasındaki ufacık kişilik farkları, hepimizin ortak dünya görüşü olması gereken şeyin anlamına karar veriyor, öyle mi? Asıl meselede hemfikiriz de, önemsiz bir mizaç meselesi bizi, aramızda hiçbir temas yokmuş gibi ayırıyor öyle mi?”

“Elbette, sevgili dostum. Her şey yalnızca ve yalnızca bireysel farklar üzerine kuruludur. Asıl meseleden ve onun önemli olması gerektiğinden, söz ediyorsunuz değil mi? Asıl mesele? Fakat siz ne zamandan beri bu yüzyılın sonunda yaşıyorsunuz? Asıl meselenin en önemsiz şey olduğunu hâlâ bilmiyor musunuz?”

BİR *FIN-DE-SIÈCLIST*'İN TEİST FANTEZİLERİ

Bazı düşünürlerin iddia ettiği gibi, Tanrı en yüksek ve en saf bilinç, mutlak *Geist* olsaydı, insanların aklına acayip bir düşünce gelirdi. İnsanlar giderek daha bilinçli, giderek daha zeki, beyin giderek daha fazla yönetici organ oluyorsa – bu, Tanrı'nın kendini giderek tek tek ruhlara ayırtırdığı, kendini onlara verdiği, kendini bireyselleştirdiği anlamına gelmez mi? Böylece insanlar giderek daha fazla *sicut Deus* olurlardı, (*bonum et malum*'u artık öyle iyi biliyoruz ki, kendimizi ikisinin de ötesine koyuyoruz.) – fakat Bütün giderek daha az tanrısal olurdu, içindeki Tanrı giderek daha azalırdı. Bundan ötürü artık ne ağaçlarda Dryad'lar ne de pınarlarda Nymphe'ler yaşıyorlar, bundan ötürü dünya gidişatının kendi yerötesi anlam ve amacına itaat etmesini sağlayan mucizeler yok artık, bundan ötürü dünyayı bu denli sefil ve “Tanrı tarafından terk edilmiş” bulmak, hiç olmamasından daha kötü bulmak mümkün oldu. Giderek daha çok terk ediyor tanrısal töz varoluşun bütünü, giderek daha yüksek bir bilince erdirdiği insan ruhlarına akmak için. Onlar giderek daha fazla ruh olurken, ardımızda dünyanın ruhu giderek daha fazla yok oluyor – kendini bize kurban etmek için doğa olarak ölen Tanrı.

Mesel. Bir keresinde şeytanın eline Tanrı'ya önemli bir hizmette bulunma fırsatı geçmiş. Her şeye kadir Tanrı borcunun ne olduğunu sorduğunda ezeli düşman: “İnsan neslinden mutluluğu al!” diye sırtmış haince. “İn bakalım aşağıya,” demiş Tanrı, “arzunun yerine getirildiğini göreceksin.”

Şeytan dünyaya indiğinde tuhaf bir manzarayla karşılaşmış; çılgın tutkuların, acı çekmenin ve çektirmenin, oburca telaşın ve didişmenin o bayram yeri şimdi sakinlik ve barış içindeymiş; zira her ölümcül savaşın ödülü, her ezici nifakın hedefi olan mutluluk yokmuş artık. Hoşnutsuzluk, haset, kıskançlık hüküm sürmüyormuş artık yeryüzünde; serveti zengine, güzelliği güzele, bilgisi bilgeye bunlara sahip olmaya degecek şeyi veremiyormuş ki. Korku ve tasa da kalmamış artık, çünkü kimsenin kaybedecek bir şeyi yokmuş; suç işlenmiyormuş artık, çünkü kimsenin kazanacak bir şeyi yokmuş. Kısacası, tanrısal bir ülkenin munisliği, günahsızlığı, arzusuzluğu hüküm sürüyormuş; ve *Pax hominibus* kulağa bir dua gibi değil, zafer şarkısı gibi geliyormuş.

Şeytan ne yaptığını anlayınca hemen yüce Tanrı'nın tahtına varmış ve göz yaşları içinde insanın tüm nimetlerin en tanrısalından, tüm duaların amacı ve şükranından, Tanrı'ya tapmanın en kutsal hakkından mahrum yaşamasına dayanamadığını anlatmış ve onlara Tanrı aşkına mutluluğu geri vermesi için yalvarmış.

Tanrı onun bu arzusunu da yerine getirmiş.

Voltaire'e göre, insanın bir Tanrı fikrine o kadar çok ihtiyacı vardır ki, Tanrı olmasaydı onu icat etmek gerekirdi. Ama kültürün tüm canlılığı, Tanrı ile olan ilişkisinin sürekli bir salınım içinde olmasına, ona doğru, ondan bu tarafa yavaş veya hızlı salınımlara –tıpkı bireyin dar bir çerçevedeki varoluşunda dindarlığının tüm gücünü Tanrı'ya daha yakın ve daha uzak davranmak arasında gidip gelerek geliştirmesi ve hissetmesi gibi– onunla bütünleşmenin mutluluğundan ona yabancılaşmanın dehşetine kadar varan salınımlara bağlıdır. Nitekim salınım karşı kutba da varmak ister: Tanrı'ya karşı alınan olumsuz tavır, ondan uzaklaşan devinim öyle derin anlamlar kazanabilir ki, önce ürkerek ama yine de Voltaire'in sözlerindeki hafiflikten

çok uzak, şu iddia edilebilir: Bir Tanrı olsaydı bile, onu inkâr etmek gerekirdi!

Tanrı'nın önünde herkes eşittir, denir. Onun yasası kişinin itibarını tanımaz. Peki ya o? Yaşamımızı yönetmekte kullandığı biçimler ve talepler, ideler ve idealler onun tahtının önüne gelince duruyorlar mı? Hükümdarlar buyruklarının bilgeliğini ve iktidarlarının iyiliğini, başkalarının uymasını istedikleri yasalara kendileri de uyarak göstermezler mi? Zira ancak o zaman yasayı kişisel bir keyfiyetin ötesine, şeylerin zorunlu iç düzeninin mertebesine taşırlar. Nitekim Tanrı, kendi oğlunu kurban etmeden insanlığı kurtarmaya yanaşmayarak, insanlığa aşıladığı tövbe ve kefaret yasasına kendisi de uymadı mı? Satanist bir ressamın korkunç bir resmini görmüştüm, kara ayin için bir sunak tablosu. Kıyametin ertesi gününü, dün lanetlenmiş olanların Tanrı'ya hesap sormasını tasvir ediyordu. Âlemin hâkiminin durması gereken yerde günahkârlar sürüsü duruyordu, canlı el kol hareketleriyle her şeyin hesabını, yoldan çıkarılarak, dara düşürülerek, köreltilerek, korkutularak, yaşamın tüm iğrençlik ve lanetiyle kendilerine karşı işlenen günahların hesabını soruyorlardı; ve aşağıda bir Tanrı'nın dev sureti kıvrım kıvrım kıvranıyordu: Dünyasının başkalarına karşı işlediği günahların yükü altında ezilmiş bir mahkûm. Resmin altında da şöyle yazıyordu: Herkese eşit hak!

Ama gelin bunu daha aydınlık diyarlarda arayalım. Tanrı bizim duygu ve isteklerimizi, her şeyin anlamını kendi "ne için?"inden aldığı araç ve amaçların sonsuz bir zincirine dizmişse, her şey kendi varoluşunun değerini tayin eden daha yüksek bir amaca işaret ediyorsa, ve bu diziler hepsinin bulunduğu tanrısal varlığa yükseldiklerinde, "ne için?" sorusu tam da onun karşısında susmayacak, sonsuz yolundan tam da ona gelince vazgeçmeyecekse varılan bu son nokta ne yanıt verir? Anlaşılmaz bir şekilde düşünme

yasasının dışına düşmeyecekse, *onun* da üstünde bir değer, gerçekleşmesi onun varlığının anlamı olan bir değer daha olmalı. Her şey kendini teslim ederken, gücünün mü-kemmelliğini bulduğu bir başkasına kaldırmışken gözle-rini – şeylerin bu büyük umudu ve güzelliği En Ulu’dan esirgenmiş olabilir mi? Ama bir Üst-Tanrı’ya yönelemez, zira bu kez de *bu* aynı soru karşısında savunmasız kala-caktır. Fakat belki de Tanrı kendisinin üstünde bulamadı-ğını dünyaya eğilerek bulabilir – “ne için”in yanıtını– dün-yanın hedefini onda aradığı gibi, dünyanın varlığında kendi varlığının hedefini arayabilir ve böylece şeylerin amaç dolu zinciri kendi içinde kapanır ve sonsuzlukları halkanın son-suzluğundan başka bir şey değildir. Böylece yasa önünde eşitlik hakkı onu dünyaya verdiği amaçlardan, kendi anlamı karşısında donup kalmaktan kurtarır ve onun dünya aşkına var olmasını sağlar – onun aşkına var olan *dünyanın* aşkına.

HAK

Bir trajedi fragmanı

Okulda Herbert Dankelmann'la arkadaş olduğumda, o örnek bir öğrenciydi, ama yine de harika bir çocuktü. Dünyasını temellerinden kurmak istediğı için hiçbir şeyi olağan bulmayan ve bilmek istediğı şeylerle yetişkinleri genellikle mahcup eden o taze çocuk zekâsına sahipti; çünkü yetişkinler, karşılıklı gözetmelerden ötürü haklarını çoktan unutmuş, kendi temelleriyle de artık bağlantısı kalmamış soyutlamalar içinde yaşarlar. O daha o zamanlar üstün zekâlı bir insandı, zira her zaman birinci olması, yalnızca tek tek başarılarının değil, zekâsının kuşku götürmez üstünlüğünün bir sonucuydu. Eğer güçlü kaslarıyla kalplerimizi de fethedene kadar dövüşmeyi bilmeseydi, arkadaşları arasında nefret uyandırması kaçınılmazdı. Zira yaşam bizi zamanla ürkekçe akıllılaştırıp en fazla sevdiklerimizden korkmayı öğretse de, çocuklar neşeli bir içgüdünün etkisiyle, kimden korkuyorlarsa onu severler. Ama bazen öğretmenlerin de onun karşısında kısa çöpü çekmeleri kötü kaderinin başlangıcı oldu. Bir sahneyi hiç unutamadım: Yaşlı bir fizik öğretmeni-miz vardı, yumuşak kalpli bir adamcağız; hiçbir şeyi takmayan haşarılığımız ona gelince dururdu; duygularının biçare kırılganlığını fark eder, merhamet duyardık. O zamanlar Helmholtz'un enerjinin yok olmazlığı üzerine yaptığı ünlü araştırmalar gündemdeydi, Herbert de bunlarla pek hararetle ilgilendiğinden, bizim eski kafalı öğretmenden daha bilgiliydi. Bir gün öğretmenin bir iddiasına itiraz etti, o da iddiasını tüm otoritesini ortaya koyarak savundu; Herbert öyle kanıtlar getirdi ki, adam sonunda sınıfın önünde haksız

olduğunu itiraf etmek zorunda kaldı. İhtiyarcık uzun süre bunun altından kalkamadı; içimizi burkan, ürkek, umutsuz, adeta kanadı kırılmış bir hal geldi üzerine. Herbert pek sevdiği bu öğretmenle eski dostça ilişkiyi tekrar kurabilmek için bu zaferi yaşamamış olmayı isterdi. Fakat artık çok geçti; öyle acımasızca haklı çıkmış olması geri alınamaz bir yargı gibi aralarına girmişti.

Üniversite bizi ayırdı. Bana uzunca bir süreden sonra yalnızca bir kez yazdı; hukuk öğrenimini bırakmıştı, çünkü "bunun için fazla yetenekliydi" Bu nüktenin ciddi bir havası vardı bana göre; ricam üzerine durumunu büyük bir açıklıkla anlattı. İnsanlarla ilişkilerinin ister istemez daima haklı ya da haksız olma meselesine gelip çattığını anlatıyordu. Ve neredeyse bir *talihsizlik* eseri, hep o haklı çıkıyordu. Böyle olunca, yaşam, en azından diğer insanlarla ilişkilerinde, onun için giderek bir tartışma formülüne, haklılıkla haksızlık arasında bir karara indirgenmiş oluyordu ki, yaşamın daha derin anlamı karşısında bunun ne kadar sevimsiz ve zavallı bir durum olduğunu pek iyi biliyordu. Bu yüzden, tam da bu hususa dayanan bir meslekten kaçınması gerekiyor, fen bilimlerine duyduğu eski eğilimini izlemeyi tercih ediyordu: Hiç olmazsa doğa onun karşısında haksız çıkmayacak, o da insan ilişkilerinin onu soktuğu cendereden kendini doğaya vererek kurtulacaktı.

Staj ve seyahat yıllarımızdan sonra yeniden sürekli bir arada olmaya başladığımızda, kısa zamanda, olağanüstü zekâsının onu acayip ve talihsiz durumlarla nasıl karşı karşıya getirdiğini gördüm. Onun kaderini gözlemlerken, yaşamın insanla insan arasındaki karşıtlıklar biçiminde seyrettiğini, büyük savaşları bırakın, aşk konusunda bile, hatta her gündelik önemsiz olayda, ben ile öteki arasında sürüp giden kararlara dayandığını fark ettim. Bu kararlar genellikle bazen birinin bazen de ötekinin lehine sonuçlandığı, kendini kabul ettirme ve geri çekilme birbirini karşılıklı dengelediği

için gözümüzden kaçır. Yaşamın haklı ve haksız olmanın belli bir ritmine nasıl muhtaç olduğunu ve başkalarıyla olan ilişkilerde dışsal ve içsel varoluşumuz için gereken bir denge-
nin ancak bu sayede kurulabileceğini kavradım. Herbert'in trajik kaderi bu oranın sürekli kayması ve onun lehine olması, yani aleyhine işlemesiydi. Her dokunduğu altın olan Midas'ın altınla hayatta kalamadığı gibi, insan sadece haklı olmakla da yaşayamaz. Zira sırf bu yüzden Herbert zayıfın, haksız çıkarılanın acısını çekmediği bir yalnızlığa itiliyordu: Yendiğimiz rakibe sevecen davranır, yakınlık gösteririz, çünkü bize haklı çıkma fırsatını vermiştir. Herbert, haklı çıkmaktan başka derdi olmayan ve ele geçirdiği son sözün üstüne bayrağını diken sıradan iddiacı-
lardan ve laf cambazlarından değildi. Öyle olsaydı çok mutlu olurdu, ama ilginçliğini de tümüyle yitirirdi. Onun formülü bu kadar basit değildi. O hep haklı çıkmayı *istemek* için fazla seviyeliydi, zira böyle bir istek soyluluktan uzak olduğunu gösterir: İnsanın özdeğer duygusunun hiçbir sarsıntıya ve hiçbir kısıntıya tahammülü olmadığını ve tek bir geri adım atma zorunluluğunun bile tüm içsel varoluşunu tehli-
keye soktuğunu gösterir. Herbert, sıcaklığı ve heyecanı aklın kavramlarında donayazan hayatın nasıl da giderek yoksullaştığını gayet iyi hissediyordu. İradesi varoluşun tüm zenginliğine yönelikken, doğası ve kaderin kördüğümü, fikri daima galip gelen, üstünlüğü ortada olan ve bu yüzden insanın baştan kişiliğini ortaya koymadığı birinin parlak yoksulluğuyla sınırlandırmıştı onu.

İçine düştüğü bu yalnızlık, bir kadınla girdiği bir ilişkiyle kesintiye uğrar gibi oldu. Ona o kadar yakındım ki, bu kaderi de onunla birlikte yaşadım. Ona derin bir ilgi duyan bir kızla garip bir ilişkiye girdiğinde, soylu ruhlu kişilerde tekeşlilik güdülerinin ağır basmaya başladığı bir yaşa gelmişti. Kızın da onu çok hoş bir biçimde tamamladığını teslim etmek gerekir: Mutluluğunu tam da Herbert'i başkalarından uzaklaştıran aklının egemenliğinde bulan

içten, dişi bir mizaç. Bazı insanlar tüm güçlerini ancak belli bir ekonomik baskı altında harekete geçirirken, bazıları da bunu entelektüel baskı altında yaparlar – sadece kalpleriyle yaşamak isteyen ve bu yüzden ruhunun diğer bölgelerinde rahatsız edici boşluklar hisseden dişi ruhlar; biri gelir de buraları tamamen işgal eder, tüm sorumluluğu üzerlerinden alırsa ve böylece o boş mekânı adeta dışarıdan doldurursa, işte o zaman böyle kadınların yaşam güçleri, yerine getirilemeyen başka taleplerle kösteklenmeden, kalplerinin devinimlerine katılabilir. Bu kızla olan ilişkisinde haklı ve haksız olmanın öyle dışındaydı ki, diğer insanlarla olan ilişkilerinde yaşadığı ve iki taraf için de cazibeyi yok eden o kötücül üstünlük duygusu söz konusu değildi. Ve onu sevdiğini biliyordum.

“Yine de Agathe ile evlenemem,” dedi bana bir gün; şaşırdım kaldım. “Kadınla erkek birbirlerini tamamladıklarında, birinde hiç olmayan ötekinde tam olduğunda ille de birbirlerine uyuyorlar demek değildir. Sen de benim gibi, ona bütünüyle hâkim olduğuma ve bu nedenle başıma bunca dert açan haklı çıkma durumunu hiç yaşamayacağımıza inanıyorsun, değil mi? Ama işte tam da bu yüzden kendimi ona karşı tamamen savunmasız hissediyorum. Bana hiç karşı çıkmadığından, onunla buluştuğum bir nokta da yok aslında. Yaradılışımdaki korkunç çelişkiyi ancak şimdi görebiliyorum. Ben, artık savaşıma, daha doğrusu yenmeye gerek kalmamasını derinden özleyen, savaşçı tabiatlı biriyim; yine de tabiatım böyle olduğu için, savaşmadığım yerde kendimi boş, indirgenmiş hissediyorum, tüm varoluşum kendim için anlaşılmasız oluyor. Yenilmeye tahammül edebilirdim. Herhalde beni, bir başka tabiatın üstünlüğünü kabul etmeyecek kadar çiğ bulmuyorsundur; böylesi bir mağlubiyet beni bir insana sürekli bağlayabilirdi, zira dengemi bulmama yardımcı olur ve kim bilir belki de yenmenin heyecanını tazelerdi. En büyük hazzı hırpalanmakta bulan mutsuz, sapık insanları

çok iyi anlıyorum. Belki de hayatta çok fazla haklı çıkmış insanlardır bunlar, hayata karşı doğru mesafeyi yitirdikleri için bunu marazi bir biçimde karşıt uçlarda arıyorlardır. Gerçi hayatta bu kadar çok yenmiş olmam zafer kazanmaya aldırış etmememi sağladı, hatta insanlar karşısında zafer elde etmenin temelinde yatan derin acıyı gösterdi; oysa birçok insan bu noktaya varamaz, zira onların yaşamında zafer ve yenilgi dengeli bir biçimde yer değiştirir. Fakat ben savaşımdan duramam – savaştan uzaklaşmayı özlüyorum, ama yine de, ancak ve ancak benimle boy ölçüşebilecek biriyle anlaşabileceğimi hissediyorum. Agathe beni, insanın insana davranış biçimlerinin sonsuz zenginliği yerine sadece bir tek şeye, istemeye istemeye bağlı olduğum yaşam öğemin dışına çekiyor, ama ben bunun dışında nefes alamam.”

Herbert’in kaderinin son sözünü söylediğini hemen anladım. Doğasının karmaşası bundan daha açık ifade edilemezdi. Zekâsının, kendine karşı da her zaman haklı çıkan tutkusuz berraklığı, dünyayla hiçbir ilişkinin çözemeyeceği iç çelişkisinin acısını daha fazla duymama neden olmuştu; zira kalbi de çaresiz kalmıştı – aklın kalbin çelişkilerini çözmesinden ziyade, genellikle aklın çelişkilerini çözebilen kalp.

Bu şekilde yaşamaya devam ediyor; içsel ve neredeyse dışsal olarak da yapayalnız; çünkü insanlar yenilmeyi ancak kendileri de yeneceklerse sineye çekiyorlar. Ama o, anlamsızlaşmış bu hayatı ucuz bir romandaki gibi bir tabanca kurşunuyla sona erdirmeyecek kadar onurludur. Bir kere sinde bana dedi ki: “Kendi haklılığımdan öyle nefret ediyorum ki, bunu yapmakta haklı olduğumu bilmesem, canımı alırdım.”

YERİNE GELMİŞ DİLEKLER

Birbirine çok benzeyen iki masal

I.

Bir varmış bir yokmuş, harikulade güzellikte bir kız varmış. Ayakları öyle minicik, öyle güzelmış ki, saçını saldığı zaman saçları onları öpermiş; bakışları öyle derinmiş ki, dibine dalan bir daha çıkamazmış; dudakları da pek tatlıymış ve en çok da bir arada durmaktan, bir şey söylememekten hoşlandıkları belliymiş. Ve kalbi de varmış, duvarları ayna bile olsa kalbi de çok güzel olsa gerekmiş, çünkü içinde kendisinden başka kimse yokmuş. Misafirlikte daima bir aynanın karşısına gelecek şekilde otururmuş; başkalarını görmek istemezmiş ve başkalarının onu görmesiyle de ilgilenmezmiş. Günün birinde güçlü bir sihirbaz gelmiş ve karısı olmak isteyip istemediğini sormuş. “Hayır,” demiş kız, “kimseye ihtiyacım yok.” Sihirbaz önce çok kızmış, fakat sonra rahatlamış ve bir dileği varsa yerine getireceğini söylemiş. “Ben hep aynaya bakmak istiyorum,” diye dilekte bulunmuş kız. Ve öyle de olmuş: İnsanların yüzü, mavi gökyüzü ve tüm eşya yalnızca kendini gördüğü birer aynaymış artık. Bu çok hoşuna gitmiş ve sihirbaza çok teşekkür etmiş. Ama çok geçmeden bu durumdan sıkılmaya başlamış. Yalnızca kendi güzelliğini görüyormuş ve sonunda bundan nefret etmiş. Hiçbir insana, hiçbir şeye ulaşamıyormuş, zira her şey kendisiymiş, neye dokunsa kendisine dokunuyormuş, nereye gitse kendisine varıyormuş. Yaşam ona itici ve ürkütücü, yük gibi gelmeye başlamış, kalkmış bir göle gitmiş ve

orada da yalnızca kendini görünce kendini göle atmış ve kendinde boğulmuş.

II.

Bir varmış, bir yokmuş, çok iri ve güçlü, aynı zamanda da akıllı ve iyi bir adam varmış. Adamın annesini seven ve onunla evlenemeyen bir sihirbazın hiç olmazsa sevdiği kadının oğluna sahip olduğu güçleri ve iyilikleri bahsettiği söyleniyormuş. Ama insan bu ya, adam bundan pek memnun değilmiş. Hep kitaplarını düşünüyormuş, çözmek istediği tüm bilmeceleri, varoluşun yükünü hafifleten tüm tinsel şeyleri. Zamanla bedeninden nefret eder olmuş, sürekli bakım isteyen ve içsel kanatlarını kurşun gibi ağırlaştıran bu saygısız kütleden; ona öyle geliyormuş ki, vücudunun ağırlığından bir kurtulsa ruhu her yüksekliğe ve her inceliğe erebilecekmış. Sihirbaz armağanlarının böyle hor görülmesine çok kızmış ve günün birinde adama demiş ki: “Maddeni senden alacağım; vücudunun tüm ağırlığı yok olsun ve geriye yalnızca şekli kalsın. Sana bir de bilmece veriyorum; bu bilmeceyi çözdüğün an vücudunun maddesi ve ağırlığı geri gelecek. Bilmece şöyle:

Yıtır kendini
Bütünüyle bende,
Kendini bulursun yine –
Ben senin daha iyi Ben’inim
Yine de asla Ben değilim
Yakala beni –sen!– yoksa kaçarım yine.”

Adam buna pek memnun olmuş. Görünüşü başkaları için eskisinden farklı olmadığı halde, o kendini çok hafif ve özgür hissediyormuş ve ona öyle geliyormuş ki, sevgili fikirlerinin peşinden giderken kendini de götürmesine bile gerek yokmuş ve onu hayata bağlayan güçler artık

aşağıdan değil, yukarıdan geliyormuş. Daha başka eğlenceleri de varmış: Kimsenin onu izlemediğinden emin olduğu zamanlar uçma denemeleri yapıyor, bazen biraz başarılı bile oluyormuş. Ama en büyük eğlencesi kışın buz henüz bir insanı taşıyacak kalınlığa ulaşmadığında buzda gezmekmiş. Buz patenleriyle geniş, تنها göllerde dolaşır ve incecik buz tabakasının altında akıp giden suyu hissedermiş. Ne kadar mutlu olsa da, arada bir bilmeceyi düşünmeden de edemezmiş elbette, ama çözüm aklına geliverir de gene ağırlaşır korkusuyla hemen düşüncelerini başka yöne çevirmiş. Yine günlerden bir gün, Kasım ayında, buz tabakasını bir serçenin bile kırabileceği kadar hafifçe donmuş bir gölün üzerinde kayıyormuş. Hep zihninden uzaklaştırmaya çalıştığı bilmece o gün aklına özel bir ısrarla takılıyormuş, adam onu düşüncelerinden zorlukla uzaklaştırıyormuş. O sırada kıyıda yumuşacık kadife elbiseli bir kadının durduğunu fark etmiş. Biraz yaklaşıncı daha önce hiç görmediği kadar güzel sarışın bir kız görmüş. Kızın etrafında sanki bir mutluluk bulutu varmış ve adam birdenbire kızın gözlerinde ve ellerinde taşıdığı, saçına örülü, gülüşünü dolduran bu mutluluğun *kendi* mutluluğu olduğunu anlamış. Ona doğru kayarken kollarını açıp “Sen!” demiş. Bunu söylediği anda aklına bilmece gelmiş ve artık cevabın ne olduğunu biliyormuş: Sen! O anda bedeninin tüm ağırlığı geri gelmiş; aynı anda, yaşamak istediği Sen’in hayatına nasıl son verdiğini hissetmiş, zira altındaki ince buz kırılmış ve adam sulara gömülmüş.

TEMBELLİĞİN METAFİZİĞİ

Felsefenin trajedisi üzerine bir hiciv

“Ve gönül rahatlığıyla yaz: Başlangıçta eylem vardı!” Ama doğru vurgulamayı unutma: *Başlangıçta* eylem vardı; zira daha *ileri* gelişmeler, tembellik istemi tarafından yönlendirilir. Denizin, derinliklerinin karanlık sükûnetini dalgalarının hırçınlığıyla örttüğü gibi, insan dünyasının da kendi iç sesini duymazdan gelmek için, büründüğü telaşa ve işgüzarlık görüntüsüne aldanmayalım! Hiçbir eylem, iki tembellik arasındaki bir köprüden başka bir şey değildir ve bütün kültür bu köprüünün giderek kısalması için çalışır. Modern insanın o muazzam uğraş ve çabalarının, daha derin, daha kapsamlı, daha kutsal bir tembelliği mümkün kılmaktan başka ne anlam ve amacı olabilir ki? Varoluşunun asıl trajedisi, amacı aşıp araçlardan oluşan bir altyapının karmaşasında boğularak, oradan bir daha çıkamaması, kesin değeri için gerekli hazırlıklar daha bitmeden yaşamın sona ermesidir. Ama zaten tam da bu gösteriyor ki, tembellik varoluşun mutlaklığı, kendi içinde bütünlüğü, kendine yeterliğidir, buna karşın tüm eylemler göreceli, yalnızca araçtır, kendinden başka bir şeye işaret eden geçiş aşamasıdır. Sonunda ondan kurtulma vaadi göz kırpmıyorsa eğer, en yoğun faaliyet anlamsız, boş bir biçimden, تنها bir yoldan başka bir şey değildir. Bir Yunan filozofu, dünyanın, her biri kendinden bir öncekinden kaynaklanan devinimlerinin ancak kendisi devinimsiz olan fakat tüm devinimleri kendinden başlatabilen bir son ilkedен kaynaklanabileceğini iddia etmişti. “Devinmeyen devindirici”nin iç çelişkisi, aynı zamanda da kaçınılmazlığı felsefeyi

binlerce yıl heyecanlandırmıştır. Bunun tembellik olduğunu nihayet kavradık, zira tembellik sadece devinimsiz değildir, aynı zamanda da devinimsizliğin özü, devinimimizin nedenidir; derinleşmesiyle ve onu özlememizle devinimimizin gücü ve temposu artar.

Eylemlerimizin bu “görünmez kraliçesini” takdir etmemizi salt ahlaki bir önyargı engeller. İnsanın kendi dehasının ardına düşüp neye yetenekliyse onu yapması, tembellikten başka bir şey değildir – zira başka her şeyde zorlanırdı! Raffael bir senfoni yazmaya ya da Amerika’yı keşfetmeye kalksa kimbilir ne kadar zorlanırdı! Beethoven veya Kolomb için ne zor olurdu Sistina Meryemi’ni yapmak! Her varoluş, en yüksek başarıyı en büyük tembellikle bağdaştırabileceği bir yere doğru tırmanmaktadır. Özellikle de dâhi en rahat yolu seçer, ona en doğal gelen yoldan gider; matematik dâhileri sanatsal uğraşlardan ürkekçe kaçınırlar, parlamentonun dâhileri entelektüel uğraşlardan, damak düşkünü dâhiler keşişliğin nimetlerinden uzak dururlar – neden? Zahmet olur da ondan! Doğanın, maksimum tembellikle maksimum başarıyı elde edecek içgüdüyü ve gücü bahsettiği kişilere dâhi deriz: Dâhinin kültürü tembellik kültürüdür!

Tembellik henüz olanca derinliğiyle kavranmadığı için anlamı, güç tasarrufu ilkesi gibi çekingen ifadelerin ardına saklanmıştır, oysa insan usunun en büyük başarılarının kaynağıdır o. Doğa yasalarını bilmekle, çeşitli olaylara olanca yoğunluk ve anlamlarıyla hâkim olduğumuzu sanıyoruz, sanki doğa yasasıyla adeta doğanın ruhuna sahip oluyoruz ve tek tek süreçleri ayrı ayrı gözlemleme zorunluluğundan kurtuluyoruz. Fakat bu, şeylerin devinimlerini özetleyen yasa sayesinde tek tek durumları tespit etme zahmetinden kurtulmamızdan başka bir anlama gelmez; bu kadar tembel olmasaydık, varoluşun enginliğinden, onu hap gibi yutarak vazgeçmez, gerçeğin kendisi yerine doğa yasasındaki soyutlamasıyla asla yetinmezdik. Soyutlama,

en rafine, en ince tembelliktir. Doğa yasalarına dair bilgimizin makinaya uygulanmasına ne demeli? Hangi akla hizmet ederek artık ellerimizle çalışmıyoruz da, sık sık efendimiz olan o demir köleleri kendimizle gereksinimlerimiz arasına sokuyoruz? Sayısız transmisyonla dünyanın tüm makinalarını çalıştıran büyük çark tembelliktir; tüm bu biçimlere dönüşen güç, bizim harcamadığımız güçtür ve pek övülen makina kültürünü yaratma eylemimizin, eylemde bulunmaktan kurtulmamızdan başka amacı yoktur.

Pratik yaşamın zirvesi olduğu kadar duygusal hayatın ve de tembelliğin zirvesi estetik hazdır. Güzeli yaşarken bize, şeylerin sertlik ve ağırlığının ötesindeki o eşsiz içsel özgürlüğü, her türlü düşmanlığın ve bölünüşün, yazın öğle güneşinin önündeki bulutlar gibi dağıldığı o ruhsal huzuru ve aydınlığı veren nedir? Güzelin bizi, yaşamın genellikle zahmet, mücadele, uğraş ödülünü koyduğu kucağa atmasından, yoksula iyilik ederken, yoksula kendini buna izin veren, bunu kabul buyuran biri gibi hissettiren o latif ifadeyle o kucağa atmasından başka nedir? Haklı olarak dendi ki, güzelin cazibesi, harekete geçirdiği tahayyülün kolayca akıp gitmesindedir. Kısacık bir haz anı, hayat tarafından bir uzlaşmazlık ve sürtüşme içinde ayrı tutulduğu halde, şimdi bilincin eşiğinden dans ederek süzülen tasavvurların zenginliğiyle hayatın muazzam bir yücelişine dönüşür. Güzeli hissetmekle, ruhumuzdaki şeylerin dirençlerini aşmaya yarayan kullanışlı bir araca sahip olmuşuz, bu sayede çok zahmet vermemiz gereken yerde kolayca başarılı oluruz. Tembelliğin kazanabileceği en büyük zafer budur. Sanat eseri, “raslantısal” olan her şeyi, yani aklın ancak zorlukla çözebildiği, hafifçe, kayarcasına, kendiliğinden akıp giden hareketine engel her şeyi büyük bir özenle bölgesinden uzaklaştırır, ki bu hareket eylem biçiminde tembellikten başka bir şey değildir. Sanat eseri ne denli derin ve kapsamlı ise, şeylerin esrarını o kadar iyi ifade eder, yani onlara giden yolu açmamız için gereken zahmet-

ten kurtarır bizi. Güzel olan bizi, genellikle adım adım, el yordamıyla güç bela ulaşabildiğimiz varoluşun zenginliğine taşır, genellikle içimizde ancak bin bir zahmetle yer açabildiğimiz varoluşun zenginliğini bize taşır. Bundan dolayı güzellik, atalet isteminin en ince tezahürüdür, zira bu istemin yerine gelmesi için görünüşte en yüksek faaliyeti sunar bize: Ruhun en canlı, en kapsayıcı hareketi, uyumla birleşmiş duygu ve düşüncelerin dünyasına doğru – oysa tüm motivasyon ve anlamı bizi hangi içsel zahmetlerden kurtaracağına bağlı; neyi başardığımız değil, bu hazzın mutluluğunda neyi başarmamıza gerek olmadığı güzele son anlamını verir. Keskin bir göz için tembellik, ancak güzelliğin göz kamaştıran, körleştiren bir görünüş verdiği ruhun “kendinden şey”idir.

Fakat eğer insan yalnızca içinin biçimlenmesini tembelliğe borçlu olsaydı, eğer toplumun gelişmesi aynı zamanda onun da gelişmesi anlamına gelmeseydi, tembellik insanın mutlak’ı olmazdı. İnsanların arasındaki mertebe farklarının aynası olmak isteyen aristokrat anayasaları geride bırakarak herkesin eşitliğini vurgulayan demokratik anayasalara geldik. Ama aslında tüm yaşama hükmeden güç, zekâ, iyilik, kibarlık farkının toplumsal hiyerarşiye yansımamasından daha mantıksız bir şey olamaz. Eski aristokrasi de bunları dikkate almıyordu; pekâlâ, o zaman toplumsal mimari insanların değerlerinin konumlarına yansıyacağı yeni bir üslup bulmalıydı. Bunun yerine *égalité* ve *fraternité* vaaz etmek üşengeçlikten başka şey değildir! Düzenmiş bir araziye bina kurmak herkesin doğal yükseklik ve alçaklıklarını hesaba katmaktan daha rahattır elbette. Toplumun muazzam tembelliği eşitlikçi eğilimlerde gidecek daha saf ifadeler buluyor: Tembellik toplumsal ruha, içinde en az güç sarfıyla yaşayabileceği bir beden sağlıyor.

Toplumsal demokrasinin çok farklı bir yorumu da aynı kökene döner. Doğada “enerjinin korunması” denen şey, insan yaşamında da “tembelliğin korunması”dır – yani

her iki durumda da, değişen oluşumların zenginliğiyle kendini değişmeden muhafaza eden, birinden diğerine devredilen ve bu anlamda sadece biçim değişiklikleriyle varoluşun tüm hareketini oluşturup tüketen kesin bir ölçüdür. Isı, elektrik, devinim olarak kendini dışavuran ve artıp eksilmeyen hep aynı enerji olduğu gibi, hem despot, hem parlamenter, hem aristokratik, hem demokratik toplum biçimlerinde görülen tembellik miktarı da hep aynı kalır ve dışavurumlarının aksine ölçüyü hep muhafaza eder. Kapitalist düzende bazıları tembellik ederken, diğer herkes çalışmak zorundadır; sosyalist düzen tembelliğin eşitçe dağıtılacağını vaat ediyor. Fakat çalışma hakkının son niyeti ve güdüsü olan tembellik hakkı kamulaştırılırsa, o az sayıdaki kişinin, çok sayıda kişinin istediği kadar vermesi gerekir. Nasıl evrene toplam enerji idare etmek zorunda olduğu ebedi kaderi olarak verilmişse, insan dünyasına da belli bir miktar tembellik tahsis edilmiştir – sürekli şekilden şekile giren, değişimlerinde tembellik tarihinin gerçekteşiği bir Proteus: Toplumun zengin ya da yoksul, iyi ya da kötü örgütlenmesi, uygar ya da barbar olması, bunların hepsi o ebediyyen aynı tembellik miktarının öteye beriye çekiştirilmesi, rtkleşmesi veya etkisini göstermesi, etrafa yayılması veya geri çekilmesidir. Tembellik, tüm tarihi gçlerin birleştiği ortak paydadır, her birini başarısı ya da gölgesi olarak izleyen, iyi ve kötü gçlerin buluştuğu yapıcı ve yıkıcı prensiplerin uzun süre aranan tekliğidir; tembellik hem bedensel hem ruhsal varlığa özgü tek unsur olmakla onların çelişkilerini aşarak ve gerçeiğin bu iki yönünün de çıktığı kaynağı göstererek, gelişimlerinin kavranılmaz ayrılığında mutlak tembelliğin artık yalnızca bu son tekliğini sağlamak ve böylece bizi hiç olmazsa onların, ruhun ve bedeninin uzlaşmaz düalizminin dayanılmazlığından kurtarmak ister.

Ve şimdi son bir adım. Enerjinin korunması yasaınca yönetilen kozmik gçlerin oyunu sonuna yaklaşmaktadır:

Gün gelecek, diyor araştırmacılarımız, evrendeki tüm ısı farkları dengelenmiş olacak, tüm atomlar bir dengeye kavuşacak ve enerji var olan her şeye eşitçe dağılacak. O zaman devinim çağı sona ermiş olacak ve kozmik tembelliğin ebedi imparatorluğu başlayacak. Tembellik, dünyevi şeylerin düzeninin son hedefidir; kozmosun son gelişim hedefi onda ruh, duygu, haz olduğundan, en tembel saatlerinde en üst anlamda mikrokozmosun kendisi olarak bunu daha şimdiden gerçekleştirebilmesi, insanın yüceliği ve erdemidir. Artık bunun bilincine varmış olan felsefe, tarihinin en uç noktasına ulaşmıştır, zira bundan sonra, görevini nihayet başarmış olarak, dünyanın mutlak ilkesi olarak idrak ettiği prensibi ilk kez kendinde temsil etmek üzere ancak susabilir.

AHLAKİ SOHBETLER

I. "Yoksa aşk bir suç mu?"

Evli bir çift akşam oturmuş, sakın sakın sohbet ediyor. Gençlikleri artık tükenmeye başlamış; gün boyu hiç fırtına esmemiş olsa da, akşamları birlikte otururken kendilerini bir limana sığınmış gibi hisseden bu insanların saf ve mutlu bir hali var, zira hayat onlar için öyle genişlemiş ki, anı artık geçen anla değil, tüm varoluşla ölçüyorlar. Ve her bir ruh kendi içinde genişledikçe, birbirlerine daha da yaklaşıp, her biri bir diğerini daha fazla kapsadı. Eril ve dişil yaşam prensibinin derin ikiliği kalmıştı aralarında sadece –bu ikilik, ateşlediği mutluluk kadar, düşüncelerde bir karşıtlık ondan beslendiğinde, bunu aşarak anlaşmanın olanaksızlığı kadar derin ve mistikti. Belki de, kadının dişiliğinin artık yalnızca ruhunun rengi olmaya başladığı yaşlarda –ki erkeğin erkekliği daha uzun dayanarak varlığına hâlâ kökünden egemendir– kadınla erkeğin yaşam yönlerindeki karşıtlık iyice ortaya çıkar. Uzun yıllar sakın –belki de fazla sakın– bir mutluluk içinde yaşamış olan ve huzurları, kadının başka bir erkeğe duyduğu sevgi nedeniyle tehlikeye giren daha genç bir evli çiftten söz ediyorlar.

Erkek. Zaten dört dörtlük bir mutluluk değildi. Ya da daha ziyade, ben hep bu ilişkinin mutluluğun sadece *formu* olduğu ve belki bambaşka bir içeriğin bu *formu* doldurabileceği izlenimine kapılmıştım. İki mutlu insan gibi davranıyorlardı – ama dışarıya karşı yapmacık değildiler, içten davranıyorlardı; ruhlarında, gerçekliklerinin bir parçası, ama sadece küçük bir parçası olan sevginin edası vardı.

Kadın. Bu en fazla *erkek* için doğru olabilir. Kadınlarda böyle parça halinde duygulara hiç rastlamadım. Tabii aşkı-mız daha güçlü veya daha zayıf olabilir ama bizim ya mutlak bir aşkla ya da hiç sevmememiz anlamında, bir filozofun özümüzü tanımlamakta kullandığı “ya hep, ya hiç” anla-mında geçerli değildir bu. Biz sizden farklı olarak daha çok veya daha az biliriz sadece, duygularımızı parçalamayı, varlığımızın bir bölgesiyle sevmeyi değil. Hayır, ben onun kocasını tüm gücüyle olmasa da bütün ruhuyla sevdiğine inanıyorum. Herhalde ikinci aşkında yepyeni bir gönül deneyimi yaşamamıştır. Yoksa buna erkenden karşı koyabilirdi.

Erkek. Sanki aşk bir suçmuş gibi konuşuyorsun. Sırf bir duygusundan ötürü birini suçlamayı hiç anlayamamışımıdır. Duygularımız yağmur gibi, güneş gibi ortaya çıkar. Davranışlarımızı belirlemeliler mi, belirlememeliler mi – bundan biz sorumluyuz, ama duygularımızdan asla!

Kadın. İtiraf etmeliyim ki, ben kendimi duygularımdan da sorumlu hissediyorum. Geceleyin bir hırsız gibi, biz geldiğini duyamadan üzerimize çullanan duygular vardır belki. Ama biz modern insanların kulağı bunun için fazla hassas. Hatırlıyor musun, bizim oğlan bir kere şeker aşır-dığında özür olarak, şeker kutusuna dokununca dayanamadığını söylemişti? Sen bunu “psikolojik” açıdan yorum-lamaya ve affetmeye eğilimliydin; oysa bana göre kabahat alma anında değildi, o anda *dayanamazdı* zaten, kabahat daha öncesindeydi, kutuyla aralarındaki mesafe tehlikeli bir biçimde azaldığında. Sanırım, duygularla da böyle; usulca başlar, tutkunun fırtınalarına kadar ilerler; bunu daha baştan engelleyebileceğimiz için son aşamasından da sorumluyuz.

Adam buna diyecek bir şey bulamadı. Başka bir kadına arzuyla bakan bile, karısına ihanet etmiş sayılır – hep karşı çıktığı bu uğursuz söz şimdi yepyeni bir ışık altında görü-nüyordu. Arzuyla eylem arasında bir uçurum değil, bir

köprü olduğunu ve eğer eylem suç ise, hissetmenin de suç olması gerektiğini birdenbire anladı. Çünkü eylem orada başlar ve orada engellenmesi gerekir.

Adam ayağa kalktı ve karısının oturduğu koltuğa yaklaştı ve bakışlarını ona doğru indirdi, ama sanki bakışlarını ona kaldırmış gibi bir ifade vardı yüzünde, öyle utanmıştı ki. Zira hayal gücünün, hep bir fantezi olarak kalacaklarından emin olduğu için engellemediği tüm o uçarı çağrılarının, kapıyı bulamadıkları için dışarı çıkamamış olan ama hep fırsat kollayan günahlar olduğunu hissetti birden. Karısıyla olan ilişkisinin derinliğine ve güzelliğine hiçbir zaman nüfuz edememişlerdi elbette. Yine de, etrafında kanat çırpın bu uyarılardan ancak yolda yürüyen birinin yolun üzerine düşen gölgelerden sorumlu tutulabileceği kadar sorumlu sanırken kendini, şimdi karısının ruhunun önünde diz çöküp işlenmemiş günahlar için tövbe ediyordu içinden; ancak bunları itiraf ederse tamamen rahatlayacağını, ama kesinlikle itiraf edemeyeceğini, hatta bunun işlenmiş günahları itiraftan bile daha zor olduğunu hissediyordu.

II. *Tout comprendre c'est tout pardonner*

Olgun insanlardan oluşan bir topluluk: Erkek ve kadınların öznellikleri öyle gelişmiş ki, kişisel nüanslar kaybolmuş neredeyse. Her şey hakkında konuşabilirler, en nazık, en mahrem konularda bile, zira onlar için, kendileri ve kaderleri dahil, her şey genelin sadece bir örneğidir. Baştan çıkarılan bir kızıdan bahsediliyor; söz konusu kişiler göz önüne alındığında biraz muammalı bir olay, kızın baştan çıkarılan değil, baştan çıkaran olduğunu iddia edenler de var.

“Öyle olsa bile,” dedi kadınlardan biri, “dışardan bakıp onun hakkında hemen hüküm vermeye cesaret edemedim. Böyle durumlarda içsel koşullar, kader ve itkiler yeterince dikkate alındığında, en büyük suç gibi görünen şeylerin bile bağışlanabileceğinden eminim. Eylemin kaynaklandığı neden ve koşulları tek tek ele aldığım da, suçlayacağım ruh ellerimden kayıp gidiyor; olsa olsa bir sürü kader yumağının –nerede eğirildiklerini Tanrı bilir– karşılaştığı bir sahne o. Bana öyle geliyor ki, suç saydığımız her şey, ruh tarafından değil, ruha karşı işleniyor.”

Kadının yanında oturan adam hafifçe gülümsedi. “Bu biraz keyfi ama,” dedi. “Her şeyi anlamanın sonu ne olurdu, bilinmez. Belki de ‘her şeyi affetmenin’ tam tersi olurdu. Her eylem, geriye kendisinden hiçbir şey kalmayana dek nedenlerine ayrıştırılabilir elbette. Ama belki suçun ortadan kalktığı yer bilginin en üst katmanıdır – az daha derine inildiğinde yine karşımıza çıkacaktır. Son keredede, tüm dışsal koşulların ve sorumsuzlukların ruhla gizli bir ilişkisi olmalı. Doğanın ve kaderin tüm üstün güçleri ancak ve ancak bir ruhun onları etkili kılmaya hazır olduğu yerde buluşuyorlar. Dış güçlerle en derin benliğimiz ara-

sındaki bu bağlantı gözümüzden nasıl da kaçar! Hayır, sanırım, gerçekten her şeyi anlasaydık, hiçbir şeyi affetmezdik!” Bu sözleri söylerken hep gülümsemişti; ama bu gülümsemenin nedeni, karşı fikre üstünlük taslamak değildi, daha çok kendi iddiasına yönelikti.

Burada kısa bir sessizlik oldu. Tam bir çözüm getirmeyen bu karşıtlık ötekilerin düşüncelerini bambaşka yönle sürüklemişti, zira yanlış bir yola sapmak bize genellikle bir çıkış yolu gibi gelir. Üçüncü bir kişi söze başladı: “Benim şahsen ne mahkûm etmeye ne de beraat ettirmeye cesaretim var. Bu nedenle beni kurbandan ziyade mahkûm eden hep daha fazla ilgilendirmiştir. Suçlu bulmak ya da affetmekle doğasının özünü gösterir, bunu neden yaptığını: Anladığı için mi, yoksa anlamamasına karşın mı? İnsan ancak anlamadığı halde affettiğinde, aklın ara mercilerini aşarak ötekinin Ben’ine uzanır. Affetmek, nedenlerin doğurmaktan ziyade yok ettiği aşk gibiyse eğer, bence en yüce ve güzel şey. Ancak her şeyi kavradıktan sonra affetmek ne marifettir ne de soyluluk. Sen’in büyük gizemi çırılçıplak kalsa bile arzu duymadan, o yana bakmadan üstünü sevgiyle örten saygının önünde, tükenmeyeceğinden emin olduğu için verirken tartmaya gerek duymayan, fedakâr, sevgi dolu bağışlamanın cömertliği önünde saygıyla eğilirim. Pek sığ bir hoşgörü *tout comprendre*’inki. Hayır, asıl derin, asıl değerli hoşgörü anlamadan bağışlamaktır.”

“Gerçek bu,” dedi karanlıkça bir köşede oturan biri, “ama gerçeğin tamamı değil. Anlamadıkları halde bağışlayanlar harika insanlar elbette ama seçim yapmadan iyilikte bulunmak işlerini kolaylaştırıyor. Ancak işin içyüzünü iyice anladıktan sonra ve affedilmez olduğunu görünce – işte asıl o zaman büyük affa çağrı çıkar; o zaman ötekiler gibi adaletin sadece ötesinde değildir, onu aşmışızdır. Bana öyle geliyor ki, elde edebileceğimiz en büyük başarı şudur: Anladığımız için değil, anlamamıza karşın değil, anladığımız halde bağışlamak.”

BİR AŞK FELSEFESİNDEN FRAGMANLAR

I.

Erotik özlem ve hayallerle yaşamış bir kızı seven bir erkeğin cazibesini sürekli koruması, kızın sevgisine layık olduğu duygusunu vermesi nispeten kolaydır. Zira kızın daha önce hayal ettiği ideal ne denli yüksek, ne denli deneyim ötesi olursa olsun, gerçeklik erişilmez bir güce, üç boyutluluğun gölgenin karşısındaki üstünlüğüne sahiptir. Erkek, idealin önceden çizilmiş çerçevesine uymak zorunda değildir, zira onun karşısına yepyeni, karşılaştırılamayacak bir değer koymaktadır. Ama kız erotik alanla ilk kez ona olan aşkıyla temas etmişse ve daha önce genel bir arzusu ve bir ideali olmamışsa, erkek kız için hem genel hem özel, erotizmin hem ideali hem de gerçeği ise durum erkek için daha başka, daha tehlikelidir. Çünkü bu durumda erkeğin tepesine, kendi ötesinde gelişmiş olan ve karşısında kolayca haklı çıkacağı bir ideal değil, taleplerinden kaçamayacağı kendi ideali dikilir. Kız onda, erkeğin *kendi* özünün zirvesini görür ve bunu talep eder; erkek kızın önüne koyduğu senedi kendi düzenlemiştir; kızın isteyip isteyebileceği ne varsa erkeğin kendisindedir; gerçekliğinin, sadece *hayal edilmiş* bir ideal karşısında galip gelecek bir ağırlığı yoktur artık, zira ideal gerçekliğin ta kendisidir.

II.

Her ticari anlaşmada, bu anlaşmaya daha az önem veren taraf daha baştan avantajlıdır. Aynı paradoks aşkta da tekrar-

lanır. Her aşk ilişkisinde daha az seven tarafın ağırlığı daha fazladır; şartlar öne sürebilir, öbürü ona mahkûmdur, çünkü aşkına bağlılığından ötürü avantajlarını fark edemez, farkına vardıklarından da yararlanamaz. Evlilikte de yine aynı koşullar altında, daha az hisseden, ötekine hükmeder. Evlilikte olduğu kadar özgür ilişkilerde de genellikle erkeğin bu durumda olması, bana erkeklerin kadınlar üzerindeki ağırlığını açıklayacak önemli bir neden gibi geliyor. Yine de bütün bunlar adaletsiz sayılmaz. Çünkü aşkta daha derinden seven o kadar daha derin bir mutluluk duyar ki, varsın öbürü de hâkim olma konusunda ve ilişkinin dış kenarında yer alan şeylerde ağır bassın.

III.

Birine olan aşkıımızdan ötürü, en soylusundan en adisine, en zekicesinden en aptalcasına yapamayacağımız şey yoktur – tek istisna şudur: Onu sevmek, ona olan aşktan ötürü olamaz! Aşk, insanın tüm özgeciliğinin kökü diye överler. Pekiyi, kökü olsun, ama meyvesi asla olamaz. Bir insanı asla salt kendinden ötürü sevemem, zira o zaman onu daha sevmeden önce sevmiş olmam gerekirdi! Seni sevdiğim zaman bu aşk sana karşı ruhumu bencilliğin tüm izlerinden arındırıyor olabilir; fakat seni sana olan aşkıımdan ötürü sevemem. Yoksa aşkın bencillikten kaynaklanan bu kökü –ki o yalnızca bencillikten kaynaklanabilir, eğer düşüncesi kendi etrafında dönüp durmayacaksa ve etkisi nedeni haline gelmeyecekse– aşkın bu kökü etkilerine ve meyvelerine de köksuyundan akıtıyor olmasın?

IV.

Bugün belki hâlâ vazgeçilmez olan toplumsal zorunluluklar genellikle bu alandaki tekliklere ve kayıtsız şartsız beraberliklere duyulan inancı besliyorlar, ama gerçek ge-

lişme, unsurları ayrıştırmaya ve bağımsızlaştırmaya başladı bile. İlerleme gerçekliği eleştirirken öncelikle tekeşliliği ele alıyor. Eğer iki insan birbirini özlerinin olanca derinliği ve içtenliğiyle, bütün anlık-duyusal alevlenmeler ve hem kendileri hem öteki hakkındaki yanılsamaların ötesinde seviyorsa – o zaman ömür boyu evliliğin içsel ilişkilerinin en uygun ifadesi olduğu düşünülür. Oysa bu her zaman geçerli değil. Evlilik, kişilerin her birinden ve içsel ilişkilerinden aşk, sempati, birbirini karşılıklı tamamlama olgularının tümüyle *bağlantılı olabilen*, belki genellikle de *olan*, ama olmak *zorunda olmayan* ve şüphesiz, aşkın ve aidiyet duygusunun tam anlamıyla yaşandığı bazı durumlarda bile eksik kalan nitelikler talep eder. Zira bir duygunun süresinin yoğunluğuna bağlı olması, bir duygunun gücünün ve derinliğinin “sonsuzluğundan” başka bir şeyle ifade edilememesi ya da tersine, süresinin kısalığından güçsüzlüğüne ve sahteliğine hükmedilmesi yanlış bir çıkarsama, yalnızca bir yanılsama, belki de ruhun kaçınılmaz optik yanılsamasıdır. Bir değeri, bir duyguyu bir boyuta sokmaya çalışmak tinsel genellemeciliğe özgü bir tutumdur. Bir duygunun değerini süresine göre ölçmek, bir vazonun estetik değerini onun kırılganlığı veya dayanıklılığına göre ölçmekten daha doğru değildir belki de; fakat şunu da teslim etmek gerekir ki, bir duygunun sürekliliği, daha uçucu olanda görülmeyen bir değerdir. Yalnız, uçucu duyguların da içerdikleri derinlik ve kutsanmışlığın, tutku ve gerçekliğin süreklilik niteliğine sahip olmasından ötürü zarar görmesini reddederim. Bu nedenle, her gerçek aşkın tek doğal ifadesinin evlilik olduğu sonucuna varmak yanlıştır. Bazı belirtilere bakarak, modern kültürün ayrımlaşma sürecinin, aşkın süreklilik niteliğini diğer değer niteliklerinden giderek daha çok ayrıştıracığına, bu sonunculara daha bağımsız bir varlık bahşedeceğine hükmetmek mümkün. Eğer bu doğruysa, şimdiki evlilik biçimimizi henüz kimsenin değil tahmin etmek, aklının ucundan bile

geçiremeyeceği –antikçağdaki köle işçiliği zamanında makina sanayiindeki ücretli işçiliği düşünmenin mümkün olmadığı gibi– yeni oluşumlara götüren en derin ve içten an bu olacaktır. Kesin olarak söylenebilecek bir şey varsa, o da günümüzde “özgür aşk” diye tanıtılan şeyin, aşkın gelecekteki biçimi *olmayacağıdır*. Çünkü onun kültürel anlamı sadece mevcut durumun eleştirisidir; bu durumun yetersizliğine dair yaygın kanıyı ifade etmekte ve bu olumsuzlamadan, yine tek yanlı ve aynı yetersizlikte olumlu bir ideal, salt biçimsizlikten bir biçim yaratmaktadır.

Aforizmalar

ON AYRINTI

Şimdilerde bir kibarlık salgını var; nasıl ki yığınlar parlak şeylere bayılıyorlar, bunlar da göze batmayan her şeye körü körüne hayran. Fakat parlamayan her şey altın değildir ki.

İnsanın hor gördüğü birini sevmesi büyük ahlaksızlık; insanın hor gördüğü insanlığı sevmesi büyük ahlaklılık.

Şimdilerde çok kişiye hayatın kurtarıcısı ve yol göstericisi gibi gelen kuşkuculuk şeytanın doldurduğu bir tabanca gibi. Dokuz kez neye istiyorsak ona isabet ettiririz, onuncu mermiyi şeytan *kendi* istediği yere gönderir, genellikle de sevdiğimizizin kalbine.

Daima kibar olmanın ne denli zor olduğunu bilmek içinkötü bir kitap hakkında bir eleştiri yazmış olmak gerekir.

Tinsel üretim, döllemenin hazzı ile doğumun sancılarını bir araya getirir.

Basit kadınlarda aşk ideale duyusallık üzerinden, soylu kadınlarda duyusallığa ideal üzerinden gider.

İnsan af dilemek için fazla mağrur olabilir, ama dilememek için de fazla mağrur olabilir.

Ahlaklı kişinin bize kadınlarla ilgili verdiği öğüt: Ancak vazgeçemediğin şeyleri yap; ahlaksızın verdiği öğüt: Ancak yapamayacağın şeylerden vazgeç.

İktidardaki insanlara, önlerinde ne kadar eğilinirse o kadar kolay erişilir.

Aşkın ilk görevi, onu bir hak haline getirmemektir.

AZ

Bencillikle bencil olmamayı ideal bir biçimde birleştiren tek eylem uyumdur.

Kadınlara karşı doğru bir tavır takınabilmek için, onlara karşı “korku ve merhamet” duymalıyız.

Taklit, düşüncenin düşüncesizlikten olan çocuğudur.

Ormana nasıl seslenirsen, o şekilde susar.

Hâlâ çocuklar gibiyiz. Yaşamdan artık bir şey beklemiyoruz ama pazar günlerinden bekliyoruz.

KIYIYA VURANLAR

I.

Gerçeklik denen şeyden daha yanıltıcı bir şey yoktur; bu elbette bizi onunla barıştıracak tek şeydir.

Evde olmamak, sevimsiz insanların sevimli taraflarıdır.

İnsanlığın kutupları, soylu olduğu takdirde, şunlardır: Gerçek olan hiçbir şeyi değersiz bulmayanlar ve değersiz hiçbir şeyi gerçek bulmayanlar.

Hep haklı çıkmayı istemek kabalıktır. İnsanın özdeğeri- nin, kendi “haklılığının”, bir sarsıntı ya da yenilgiyi kaldıracak kadar sağlam olmadığını gösterir.

Aşk, Platon’un dediği gibi, sadece sahip olmamaktan sahip olmaya giden yolda değil, sahip olmaktan sahip olmaya giden yoldadır. Aşkın hem cazip hem de tehlikeli olmasının nedeni budur.

İnsan yaşlandıkça dostlarıyla yaşantılarını değil, yaşantılarının sonuçlarını paylaşmak ister.

Sarhoşun ayıklığı harika; ayığın sarhoşluğu korkunç.

İnsan, yaratıkların en aç. Yalnızca hayvan yiyince doyar.

II.

Hedefi olmayan yolları ve yolu olmayan hedefleri severim.

Kadınları tanıma konusunda belki de Lessing'in ayyaşlar hakkında söylediği geçerlidir: Onlar ya çok az ya da çok iyi tanınır, ama asla yeterince tanınmaz.

En acı ıstırap hak edilmiş olandır, en tatlı mutluluk hak edilmemiş olandır.

İnsanın kaderini fikirleri çerçevesinde, imkânları dahilinde yaşayabilecekken öyle yaşamamış olması – bu da kaderini gerçekleştirmesinin bir yolu.

BİR ÖZLEM

"Ve size ancak gündüz ve gece yarar."

Bak, çağ nasıl dönümünde dinleniyor bugün. Güneşli berraklıkta
Bir yüzyıl boyunca gittiği yola dönüp bakıyor.
Sıcak bir yorgunluk yaymış güneş uzuvlarına,
Gölge veren umut ancak bugün şakaklarında serin serin oynuyor.
Ama korunmak istediği yalnızca alevler değildi:
Kör edici aydınlık deldi geçti alını, gözlerini.
Cam kuşanmış gözler bize sır üstüne sır açıkladı,
Maddeyi güçte çözdü, gücü maddeyle arındırdı,
Adımlar doğanın en gizli derinliklerinde çunlıyor,
Bakış zaferle ona kendi aydınlığının parlaklığını veriyor.
Fakat ruhun en derini, en karanlığı sesleniyor, talep ediyor,
Doğa lütfen ona da bir suret versin diye.
Gerçi çok şey tanıdık; artık her şeyi tanıdığımızı sandık –
Fakat yalnızca gizem bakıştan ürkekçe saklanmış.
Bunca şey gören bizler, görmemişiz çok şeyi,
Bizi görünmezce kuşatan, bizim için susanı işitmemişiz.
O kadar çok ışık boşaltmalıymış tin dünyalara
Aydınlığımızın büründüğü karanlığı keşfedene dek.
Hayır, yalnızca güneş göstermez biz nereye aitiz:
Köklerini karanlığın derinliklerine kadar salar varlık!
Ey aydınlık gün, sen öğret yeniden esrarın haklarını!
Sen ver, ey gelecek gün, bize geri ver saygıyı.

METİN KAYNAKLARI

Jugend – Münih'in resimli haftalık sanat ve yaşam dergisi.

Klinge kleines Frühlingslied. Ein Momentbild. (Tınla, Ey Küçük Bahar Şarkısı. Bir An Resmi.) Yıl 4, No. 50, 1899, s. 814.

Momentbilder sub specie aeternitatis (Öncesizliğin ve Sonrasızlığın Işığında An Resimleri) Yıl 4, No. 6, 1899, s. 92 vd.:

Gegensatz (Karşıtlık)

Moral (Ahlak)

Aufenthalt (İkamet)

Beseeltheit (Ruhluluk)

Entsagung (Feragat)

Reihenfolge (Sıralama)

Momentbilder sub specie aeternitatis. Yıl 5, No. 50, 1900, s. 826-828:

Spuren im Eise (Buzdaki İzler)

Blütenverschwendung (Çiçek Ziyarı)

Wenig Kuchen (Az Pasta)

Kein Dichter (Yazar Değilim)

Der Tornister (Sırt Çantası)

Momentbilder sub specie aeternitatis. Yıl 6, No. 19, 1901, s. 300 vd.:

“Geld allein macht nicht glücklich” (“Parayla Saadet Olmaz”)

Himmel und Hölle (Cennet ve Cehennem)

Momentbilder sub specie aeternitatis. Yıl 6, No. 21, 1901, s. 326:

Der Lügenmacher (Yalan Üreticisi)

Die Duse (Duse)

Momentbilder sub specie aeternitatis. Yıl 6, No. 41, 1901, s. 672:

Gelbe Kühe (Sarı İnekler)

Die Mauer des Glücks (Mutluluğun Duvarı)

Koketterie (Koketlik)

Momentbilder sub specie aeternitatis. Yıl 7, No. 27, 1902, s. 446:

Relativität (Görelilik)

Reinheit (Saflik)

Nur Alles (Yalnızca Hepsi)

Momentbilder sub specie aeternitatis. Yıl 7, No. 47, 1902, s.785 vd.:

Versteigerung (Açık Artırma)

Rache (İntikam)

Ausrede (Bahane)

Momentbilder sub specie aeternitatis. Yıl 8, No. 32, 1903, s.573 vd.:

Treulosigkeit (Sadakatsizlik)

Anima Candida

Jenseits der Schönheit (Güzelliğin Ötesinde), Yıl 2, No. 15, 1897, s. 234 vd.

Rosen. Eine soziale Hypothese (Güller. Toplumsal Bir Varsayım) Yıl 2, No. 24, 1897, s. 390-392.

Das Gleichgiltigste. Ein moralisches Dilemma (En Önemsizi. Ahlaki Bir İkilem), Yıl 2, No. 46, 1897, s. 774 vd.

Theistische Phantasien eines Fin-de-sièclisten (Bir Fin-de-sièclist'in Teist Fantezileri), Yıl 3, No. 30, 1898, s. 50.

Recht. Ein Tragödien Fragment (Hak. Bir Trajedi Fragmanı), Yıl 3, No. 39, 1898, s. 648 vd.

Von erfüllten Wünschen. Zwei sehr ähnliche Märchen (Yerine Gelmiş Dilekler. Birbirine Çok Benzeyen İki Masal), Yıl 4, No. 39, 1899, s. 630.

Metaphysik der Faulheit. Ein Satyrspiel zur Tragödie der Philosophie (Tembelliğin Metafiziği. Felsefenin Trajedisine Dair Bir Hiciv), Yıl 5, No. 20, 1900, s. 337-339.

Moralische Unterhaltungen (Ahlaki Sohbetler), Yıl 7, No. 18, 1902, s. 289 vd.

"Und ist denn Liebe ein Verbrechen?" ("Yoksa Aşk Bir Suç mu?")

Moralische Unterhaltungen, Yıl 7, No. 23, 1902, s. 378.

Tout comprendre c'est tout pardonner.

Fragmente einer Philosophischen Liebe (Bir Aşk Felsefesinden Fragmanlar), Yıl 12, No. 13, 1907, s. 242-244.

Zehn Einzelheiten (On Ayrıntı), Yıl 2, No. 11, 1897, s. 176

Weniges (Az), Yıl 3, No. 23, 1898, s. 392.

Strandgut (Kıyıya Vuranlar), Yıl 11, No. 15, 1906, s. 309.

Strandgut (Kıyıya Vuranlar), Yıl 11, No. 19, 1906, s. 390.

Eine Sehnsucht (Bir Özlem), Yıl 5, No. 2, 1900, s. 30.

BURAYA ALINMAYAN METİNLER

Herbst am Rhein. Yıl 2, No. 4, 1897, s. 54.

Schweizer Sommer 1897. Eine Reminiszenz. Yıl 2, No. 43, 1897, s.729 vd.

Nur eine Brücke. Yıl 6, No. 13, 1901, s. 200.

Der Rattenfänger. Yıl 9, No. 14, 1904, s. 278.

Stille Helden. Alltägliches, dazu alltägliches aus dem letzten Hottentotten-Kriege. Yıl 12, No. 21, 1907, s. 432-434.

Im Lazarett. Yıl 21, No. 25, 1916, s. 510.

SONSÖZ

I

Georg Simmel'in felsefesi doğduğu kentle sıkı bir etkileşim içinde gelişmiştir. 1858'de Berlin'de doğmuş, orada okumuş, orada hocalık yapmış ve 1914'te Strazburg'a tayin edilene kadar da orada yaşamıştır. Bir keresinde, "Berlin'in yüzyıl başında ve izleyen yıllarda bir büyük kentten bir dünya kenti haline gelmesi, benim gelişimin en önemli süreciyle örtüştü," diye itiraf eder.¹ Protestan olarak vaftiz edilmiş büyük kent Yahudisi Simmel, düşünce ve gelenek bakımından taşralılığa ve kırsallığa bağlı bir akademik çevrenin gözündeki köksüz düşünürün timsali olsa gerek. Fakat hem Berlinli hem de Yahudi olmak gibi iki büyük günaha birden sahip olması Simmel'in akademik kariyerinde yaşadığı zorlukları açıklamaya yetmez. Simmel, alışlagelmemiş düşünme biçimiyle, amorf düşüncenin önyargılarını tekrar tekrar ortaya koymayı çok iyi biliyordu. Üniversitenin onu dışladığı ve ona karşı kuşkuyla yaklaştığı gibi, Simmel da kurumsal boyunduruklar altına alınmış düşünceden uzak durdu. Akademik beklentileri yerine getirmeye, hele hele uzlaşmalara girmeye uzun süre yanaşmadı. Yani, birtakım çatışmaların yaşanacağı ta baştan belliydi. Felsefe konusundaki doktora tezi (1881) bile kabul edilmeme tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Helmholtz ve Zeller Simmel'in müzik psikolojisi üzerine yazdığı tezi "bilimsellikten uzak" bularak reddettiler. Fakat Kant üzerine olan ödüllü çalışmasını sunmasına izin vererek, doktor unvanını almasını sağladılar. Simmel 1885'teki doçentlik tezinde de aynı zorluklarla karşılaştı. Deneme

dersinde rezalet çıktı; Simmel (güya “uygunsuz davranışından” ötürü) sınavı geçemedi ve daha sonra tekrarlamak zorunda kaldı.² Kadrosuz doçent olarak çalıştığı üniversitede öğrencilerin hayranlığını kazanmasına, ulusal ve uluslararası bir ün kazanmış olmasına karşın, profesörlük atamalarında sürekli göz ardı edildi. Nihayet Şubat 1900’de Berlin’de kadrosuz profesörlüğe atandı. Sosyolojinin kurucularından biri olarak çok saygın bir yeri olduğu halde, 1908 ve 1915 yıllarında Heidelberg’deki profesörlük atamalarında, Max Weber’in desteğine rağmen, ipe sapa gelmez gerekçelerle Simmel’a bir kürsü verilmesi engellendi. Bazen, güya Hristiyanlık için tehlikeli relativizmi, bazen de “fazla esprili” tabiatı, bazen de çoğunluğu Doğu Avrupalı Yahudilerden ve kadınlardan oluşan bir dinleyici kitlesi karşısında fazla başarılı olması öne sürüldü. Kısacası, dönemin en etkili filozoflarından birine ancak 1914’te, üstelik de imparatorluğun kültürel taşrası Strazburg’da bir kürsü teklif edildi. Geç gelen bu takdirin sevinci uzun sürmedi, savaşın gölgesinde geçen dört yıllık bir öğretim faaliyetinden sonra Simmel 1918’de Strazburg’da karaciğer kanserinden öldü.

Akademik hayata karşı duyduğu yabancılık, marjinal konulara yönelmesine neden oldu. Dönemin tipik cazibelerine karşı duyarlılığı ve dönemin ruhuna dair sezgisi sayesinde, Berlin’in entelektüel hayatında gençliği peşinden sürükleyen ve ders metinleri günlük gazetelerde yayımlanan bir kült figür haline geldi. Alışılmadık ifade araçları kullanan Simmel, üniversite dışında da giderek büyüyen bir dinleyici kitlesine ulaştı. Böylece felsefi denemeyi icat etti ve Bloch’un *Spuren [İzler]*, Benjamin’in *Einbahnstrasse [Tek Yön]* ile izlerini sürdükleri yeni bir felsefe yapma biçimine model oluşturdu. Simmel’in üzerinde felsefe yapmayacağı hiçbir konu yoktu; yazılarını yayımlamakla ilgili hiçbir fırsatı kaçırmadı. Bunun somut ekonomik nedenleri de vardı. Akademik pozisyonu, ona kalan iki

miras sayesinde çok uzun yıllardan beri alışkın olduğu yüksek hayat tarzını sürdürmeye yetmiyordu. Yüzyılın sonunda paralar tükenmiş, bir filozofa yakıştırılmayan bir tavır yerleşik hale gelmişti: Para için yazmak. Felsefi düşüncenin ticarileşmesi, filozofun düşüncenin derinliği ile ifadenin anlaşılabilirliği arasında bir seçim yapmak zorunda olduğunu iddia edenleri haklı çıkardı. 20. yüzyılın felsefe tarihi yazımı neyin tercih edildiğini açıkça ortaya koydu. Fakat Simmel bu “ya - ya da”nın dışında kalmak istedi. *Jugend* [Gençlik] dergisine yazdıkları “esprili” ve “derin anlamlı” olmalıydılar – aynı zamanda da ulaşılabilir. Simmel üniversite dışındaki felsefi makalelerinde bu başarıyı elde etti.

II.

“Hayatları, algıları, değerleri, arzuları sürekli evet ya da hayır, evet ve hayır arasında gidip gelen sayısız karşıtlıklara bölünmüş olan ve içsel yaşamı gibi dışındaki dünyayı da birbirinden keskince ayrılmış kategorilerle kavrayan biz modern insanlar için her büyük sanatın özü, herhangi bir “ya - ya da” gereğinden etkilenmeden, karşıtlıkları birleştirmesidir.”³

Simmel’in Böcklin’in sanatıyla yakından ilgilenmesi, 1895’te modern estetiğin temel sorunlarını ayrıntılarıyla ele almasına bir vesile oldu. “Böcklin’s Landschaften” [Böcklin’in Peyzajları] isimli makale *Jugend*’daki yazılarının tarzını muştulayan bir estetik bakışa sahiptir: Spinoza’nın, şeylere sonsuzluğun bakış açısından bakılması talebinin estetik bakımdan gerçekleştirilmesi;⁴ bu görevin, anlık olanın ebedi olarak tasarlanmasıyla başarılması;⁵ buna bağlı olarak, şeylerin özüne *coincidentia oppositorum* olarak bakılması;⁶ gerçek olanla kurulan yeni olumlu ilişkide bunun yadsınması.⁷ Simmel okuyucuyu güzellik – ruh – panteizm üçgeni etrafında dönen ve modern çağın karmaşık estetiğini tasarlamak isteyen estetik görüşlerle karşı karşıya getirdi.

Georg Simmel, Böcklin'in peyzajları hakkındaki makalesini yayımladığında, döneminin sanat zevkinin zirvesinde olduğu görüldü. İsviçreli ressam Böcklin Berlin'in sanat hayatının ilerici çevrelerinde pek revaçtaydı. "90'lı yılların idolü", yeni kurulan sanat-edebiyat dergisi *Pan* sayesinde sanatın ve sanat anlayışının örneği haline gelmişti. Derginin yayıncılarından Julius Meier-Graefe henüz Böcklin'i devirmemişti, hatta *Pan*'a bağlı bir sanat galerisinde büyük bir Böcklin sergisi açmayı planlıyordu.⁸ "Modernizmin doruğunda antikçağı geri getirmek"⁹ gibi paradoks bir denemede –*Zarahustra* [*Zerdüşt Böyle Buyurdu*] ve "Die Toteninsel" [Ölümler Adası]– bulunmuş olan Nietzsche ve Böcklin, Wilhelm döneminin gerici sanat zevkine savaş açmış bir sanat hareketinin sancağını süslüyorlardı. *Pan* ve Munch skandalı nedeniyle ortaya çıkan "Berliner Sezession", yani "Berlin Ayrılık Grubu", sanat başkenti Münih'in bunca zaman gölgesinde kalmış olan devlet başkentinde yaşanan sanat-kültür patlamasının en belirgin işaretleriydi. Üç ayda bir yayımlanan *Pan* (1895-1900) gerçek ve yeni sanatın seçkinliğini vurguluyor ve sanat meraklılarını eğitmeye soyunuyordu. Baskısı lüks, bilinci elitist olan *Pan* en seçkin Almanca dergiydi ama çok pahalıydı, skandallarla çalkanıyordu ve tirajı gerçekten yaygın bir etkide bulunabilmek için çok düşüktü.¹⁰ Edebiyat ve sanata yön vermesine ve modern kitap süslemelerini yaratmış olmasına karşın, yeni başlayan 20. yüzyılın sanat zevki ifadesini bir başka dergide buldu: *Pan*'dan bir yıl sonra yayımlanmaya başlayan "Münih'in resimli haftalık sanat ve yaşam dergisi" *Jugend*.

Jugend dergisi (1896-1940) kendini akademik gelenekten ayıran bir sanat anlayışından kaynaklanıyordu. Kurucusu Georg Hirth, "Münih Ayrılık Grubu"nun destekçilerindendi ve sanat ve edebiyattaki yorgun, kocamış *fin-de-siècle* havasına karşı cephe açmak istemişti.¹¹ "Hayat" sanata şikâyet edilecekti, dolayısıyla programlı bir programsızlık

izleneceği aşikârdı. “Güzel, iyi, karakteristik ve gerçekten sanat olan her şey yayımlanacak,” diyordu Hirth. Güzel sanatlar için geçerli olan edebiyat için de geçerli olmalıydı. “‘Kısa ve iyi’ parolasına uygun düşen hiçbir edebi çalışma dışlanmayacak. Kapımız her janra –sıkıcı olanlar hariç– açık: Şiir, epigram, öykü, hiciv, nesir... Hatta zamanla, burada değinilmeyen pek çok şeyle de uğraşacağız, günlerin getireceği, yaşamın daha yeni yeni olgunlaştırdığı pek çok şeyle.”¹² Sanat ve edebiyatın iç içe geçmesi kitlelerde de yankı buldu. Çok düşük bir fiyata satılan derginin henüz üç ay sonra 30.000 abonesi oldu ve bu sayı 1904’e kadar ikiye katlandı. Renkli kapağı ve başlıkları her hafta değişen, kısa edebi yazılara çeşni katmak yerine genellikle metni boğacak kadar bol ilüstrasyon, karikatür ve süsleme kullanan ilk Almanca dergi olan *Jugend*, berberlerde, kafelerde ve bekleme odalarında can sıkıntısını gidermeye yarıyordu.

Bu arada “kadın çıplaklığının” çekiciliğinden de yararlanılıyordu. “Kapağında ve iç sayfalarında her tür pozda ve soyunukluk derecesinde çıplak kadın kaynıyordu”, bu nedenle, *Jugend*’a baktığında insan ister istemez “dedemizin *Playboy* dergisiyle karşı karşıya olduğu duygusuna kapılıyor.”¹³ Yine de, *Pan*’ın ancak vaat edebildiğini *Jugend* yerine getirmişti. Daha 1901’de, “yeni sanat ile izleyici arasında” bir köprü kurarak kültür alanında başarılı bir hizmette bulunduğu ifade edildi. *Jugend* “geniş kitlelere yeni ölçütler kullanmayı öğretmiştir” ve bu şekilde “insanların zevkini geliştiren” bir etkisi olmuştur: “Sadece birkaç örnek: Marangoz *Jugendstil*’den [*art nouveau*] söz ediyor; vitrinlerdeki ucuz takılara, kitap ciltlerine, deri ve madeni eşyaya, süslü vazolara bir bakalım; her yerde tanıdık *Jugend* motiflerini andıran bir şeyler var, (...) her dükkân tabelasının çerçevesi, çitası ya da vinyeti uzaktan, çok uzaktan da olsa, Eckmann’ı ya da Christiansen’i çağrıştırıyor (...).”¹⁴ Ancak derginin edebiyat kısmı buna ayak uyduramıyor, genellikle yazılar

eski, zararsız aile dergilerindeki hiçbir şey ifade etmeyen yazılardan aşağı kalmıyordu. Bu nedenle, gerek tanınmış, gerekse sonraları ünlenecek Hofmannsthal, Rilke, Brod, Dehmel, Ganghofer, Heyse, Hesse, Th. Lessing, Schnitzler, Thoma, Wassermann, Wedekind gibi yazarlar dergiye takma isimle yazmayı tercih ediyorlardı.

Georg Simmel, belki de Otto Eckmann'la tanıştığı için, 1897'den 1916'ya kadar *Jugend*'da yazdı. Bugün hepsi de "G.S." veya "S." imzalı otuz yazısı bilinmektedir: Bir siyasi hiciv, aforizmalar, şiirler, masallar, kısa öyküler ve Simmel'in *Momentbilder sub specie aeternitatis* [Öncesizliğin ve Sonrasızlığın Işığında An Resimleri] başlığını verdiği sekiz felsefi-estetik metin.¹⁵ Yazıların çoğu 1897-1903 yılları arasında, Simmel'in modern çağın estetik deneyimi etrafında dönen sorunlarla özellikle yoğun bir biçimde meşgul olduğu bir dönemde yayımlandı. Simmel'in sosyo-kültürel bir görüngü olarak parayı incelemesi ve modern çağın görüngüsüne hem yöntem hem de içerik bakımından felsefi bir yaklaşım bulma olanaklarını araması bu yazılara vesile oldu.

Modern dönem Simmel için istikrarlı dengelerin her yerde istikrarsız dengelere dönüştüğü, çözülme süreçlerinin yaşandığı bir dönemdir. Bu transformasyon sürecinde toplumsal-kültürel ilerlemeye olan inanç da iflas ettiğinden, Simmel ahlaki temel kavramların eleştirisine giriş olan *Einleitung in die Moralwissenschaft* (1893) [Ahlak Bilimine Giriş] adlı eserinin nominalist düşünce biçiminde metodolojik bir düzeltme yapma gereğini duyar. Evrimci toplum teorisinin yerini *Sociologische Aesthetik* (1896) [Sosyolojik Estetik] alır. Ancak ve ancak estetik bir bakış açısı istikrarsız durumlara uygulanabilir sonuçlara varmamızı sağlar. "Bizim için estetik bakışın ve betimlemenin özü, tek olanda ilk biçiminin, raslantıda yasanın, yüzeysel ve uçucu olanda nesnelerin özü ve anlamının belirgin bir hale gelmesidir."¹⁶

Estetiğin hegemonyası gibi görünen şey, gerçekte perspektifin içerikten biçime kaymasının bir sonucudur. Zira estetik bakış açısı, kavram içeriklerinin estetik anlama, yani görüngülerin sadece güzellik değerlerine *indirgenmesini* istediğinden, hem kuramsal yargısızlığı hem de ahlaki değer yargısızlığını kabul ettirir. Bir arada olmaları dışında hiçbir güzellik değeri taşımayan unsurların ilişkilerinin bir ifadesi olarak güzellik,¹⁷ kuramsal ve ahlaki içerikler üzerindeki tartışmaların dışında kalır. “Jenseits der Schönheit”da [Güzelliğin Ötesinde] Simmel, bütün değerler arasında yalnızca güzelliğin korunduğunu ve herkesin bu konuda hemfikir olduğunu alaylı bir dille anlatır. Nesneler arasındaki biçimsel ilişkiyi yalnızca güzellik ifade ettiğinden, çoktan gerçekleşmiş olması gereken değer kaybından başarıyla kurtulur. Güzelliğin kökenlerine dair Darwinist çıkarımlar bile değiştirmez bunu.¹⁸ Güzellik, bütünün yegâne deneyimi olarak, zamanın değer değişimlerinden etkilenmemekle kalmaz, aynı zamanda gençliğin kültü olan güzellik kültü yeni işlevini de ortaya koyar: Yaşamın anlarsızlaşması tehditini ortadan kaldırmak.

III.

“Hem Böcklin ve empresyonizme, hem natüralizm ve sembolizme, hem de sosyalizm ve Nietzsche’ye hayran bir çağ belli ki yaşamın en büyük cazibesini, insana özgü olan her şeyin kutuplar arasında gidip gelmesinde buluyor; aşırı duyarlılıkla vurdumduymazlık arasında yalpalayan yıpranmış sinirlere ancak en berrak biçimler ve en hoyrat yakınlık, en ince ve en kaba uyarılar yeni ilhamlar verebilir.”¹⁹

“Büyük Depresyon” (1873-1896) denen konjonktür düşüşünden ekonomik olarak fena etkilenen ve bilimsel pozitivistin hâkimiyeti nedeniyle özimgesi sarsılan eğitilmiş kentsoylunun²⁰ ilerleme konusundaki kötümserliği bir *tinsel kriz* biçiminde tezahür etti.²¹ Kazananların tekniker, mühendis ve kapitalizm burjuvaları olduğu bir dün-

yada “klasik kültür” geçmiyordu artık. Bir zamanlar geleneksel yaşam biçimi ve değer oryantasyonunun hâkim olduğu önemli pozisyonları “zekâ fakiri uzmanlar ve kalpsiz zevkperestler”²² işgal ediyordu. Değerlerin yanı sıra ayrıcalıkların da yitirilmesinden kaynaklanan kişisel hoşnutsuzluk “içselliğin korunmuş bölgelerine” taşındı. Travmatik yitirme yaşantıları plastik metaforlarını orada buldular. *Fin-de-siècle*’in moda hastalığı olan kültür hastalığı *par excellence*, “modernleşmenin” ve modern büyükşehir yaşamının getirdiği sıkıntılar *asabiyet* ya da *nevrasteni* sözcükleriyle dillerden düşmüyordu. Bu kavramların, çığ gibi makalelerle daha yüzyıl dönümünden önce de belgelenen inanılmaz kariyeri, henüz 1904’te sözcük anlam araştırmacısı Otto Ladendorf’da, “bu kavramların sözlüklerin şimdiye dek gördüğü en evrensel boşluk doldurucusu” olduğu şüphesini uyandırmıştır.²³

Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesi’ndeki kadrosuz doçent beyin, rantıye Georg Simmel’in parası yüzyıl sonuna doğru yavaş yavaş bitmeye başladı; bu vesileyle, modern hayatın yürütülebilmesinde paranın kültürel önemini açıkça gördü. Simmel 1889’dan beri “Psychologie des Geldes” [Paranın Psikolojisi] adını verdiği eserini geliştirmeye çalışıyordu; artık anıtsal bir başyapıt haline gelmiş bu eser, yüzyıl dönümünde *Philosophie des Geldes* [Paranın Felsefesi] başlığıyla yayımlandı. Modern çağ burada patolojik olandan hareketle yorumlanmaktadır. Bir yandan da “sinir katsayısının artması”yla ve sonuçlarıyla: Kibirlik ve temas korkusu. Bunlar, büyükşehirlerdeki uyarı patlamasının neden olduğu uyumsuzluk veya kayıtsızlığa karşı en uç öznel tepkilerdir. Sayısız değiş-tokuş ilişkisine bölünmüş modern dünya, birörnekleştirici üç prensip tarafından düzenleniyorsa benzer: Para, akıl ve hukuk. Bunlar bir yandan özgürleme ve nedenleme süreçlerinin tarihi başkahramanları iken, öte yandan da değer ve ilişki sistemlerini çökertmekte, bunları yerlerine hiçbir şey koyama-

dan özümlemektedirler. Ve son derece nesnel oldukları, yani herhangi bir öznel iradeden bağımsız oldukları için insanların birbirleriyle ve şeylerle ilişkilerini *kişisizleştirirler* ve *hesaplanabilir* bir hale getirirler. Kişisel olamayan bir platformda değiş-tokuş ilişkilerini düzenleyen, birörnekleştiren ve uyumsuzluk ve kayıtsızlık hakkında *nesnel* kararlar veren nesnel güçler para, hukuk, akıl, modern insanı, önceki kuşaklardan farklı olarak yaşadığı ilişki bolluğunun bedelini edimlerinin niteliğinin belirsizliğiyle ödemeye zorlar. Kendini ilişkiler üzerinden ve ilişkiler sayesinde tanımlamak iyice güçleşir. Bu ilişkiler çok çabuk değişir, içerikleri tutarsız, duygu yönü yetersizdir. Simmel için modern çağın paradoksu, değiş-tokuş ilişkilerine girmeyenlerin de bu gelişmelerden etkilennemeleridir. Ne kadar çok ilişki nicel olarak belirlenirse, yani salt *nesnel* olursa, geriye kalan nitel ilişkiler de bilince o kadar *kişisel* olarak yerleşir. “Kesin ayırım” gibi bir ülkünün peşinden gidilerek nesnel olanın kişisel olandan ayırt edilmesi, kişiliğin içindeki bir ayrışmaya dönüşür. Bu içselleştirme yavaş yavaş olur. Para bizi giderek artan ölçüde “şeylerle dolaysız temas”tan korur, nahoş şeylerden azat eder, “bize hitap edeni seçmemizi ve ona hâkim olmamızı sonsuz” kolaylaştırır, böylece bireyselleşme sürecine ivme kazandırır, hatta “içselliğimizin bekçisi” haline gelir.²⁴ “Tek tek kişilikleri atomize etmesi”,²⁵ yani bireyselleştirmesi sonucu *içimizdeki* nesneli giderek daha da nesnelleştirir ve *içimizdeki* kişiseli daha yoğun biçimlere sıkıştırır. Kibirlilik ve aşırı duyarlılık, modern duygu dünyasındaki bu iç ayrımlaşmanın patolojik biçimleridir ve *içimizdeki* “buraya-kadar-ötesine-geçmek-yok” saptaması şeylerle ilişkilerimizde başarısızlığa uğrar. Buna karşın, “sağlıklı” modern duygusal yaşam, şeyler ve insanlarla olan ilişkilerin hesaplanabilirliği ve de duygunun bir nüansa indirgenmesi olarak karakterize edilir. Zira modern insan ancak ilişkilerin hesaplanabilir hale gelmesiyle başarılı bir hesap-

çı olabilir. Etkileşim araçlarının insan ilişkilerini içine sokmaya zorladığı biçimsel eşitlik, “bireysel eşitsizlikleri en keskin ve etkili bir biçimde ifade etmenin aracına dönüşür.” Bundan dolayı bencillik olumlu karşılanır, zira “akıllı bir davranış biçimi” olarak geriye *bir tek* o kalmıştır. “Biçimsel eşitliğin sınırlarına uyarken” tam da “o belirlemele-
rin genelgeçerliğinde bir silah bulur bencillik ve bu silah herkes tarafından kullanılabilirdiği için, herkese karşı da kullanılabilir.”²⁶ Para ile ne yapılacağı, hukukun ne için kullanılacağı, aklın hangi amaçlara hizmet edeceği –bu so-
ruların artık kesin bir yanıtı yoktur– kullanıcının kendisine kalmış şeylerdir.

Oryantasyon fonksiyonlarının ve karar yetkesinin genel bağlayıcı kurumlardan ve norm sistemlerinden salt kişisel olanın bireysel nüansına taşınması, insana sadece olumsuz bir özgürlük verir. Oluşan boşlukları doldurabilecek olumlu yaşam içeriklerini insandan esirger bu özgürlük. Bu nedenle, para karşılığında yükümlülüklerden azat olmak, aynı zamanda “kişilik değerlerinin satışı”²⁷ olarak görülebilir. Simmel’in *Jugend* yazılarındaki “yaşam sevin-
ciyle dolu melankoli”nin ardında, yüzyıl başında semptomatik olarak “Eine Sehnsucht” [Bir Özlem] adlı şiirle patlak veren ve modernleşmenin bedelinin çok yüksek olma-
sından yakınan bir ruh hali vardır. *Leitmotiv*: Bu kadar çok şeye ulaşmış da bu kadar az yol almış olmak – çoğun cennet mitine ironik bir atfın ardına saklanır: *sicut Deus scientes bonum et malum*. Saygının, arılık duygusunun, “ruh-sallığın” ve “şeylerin en derin ve önemli ilişkileri”ne dair “gerçek” bilginin yitirilmiş olduğu, pozitivist bilgi, tekno-
loji ve salt akılcılık *içimizdeki* nesnel olanın zaferi olarak ne kadar açıktan açığa alkışlanırsa, o kadar belirgin bir biçimde hissedilir. Kendi sınırları içinde ve kendilerine özgü koşullar altında yükseklik, ululuk ve mükemmellik bir alan kazanmışken, “bu alanın bir bütün olarak önemi-
nin” karıştırılmasını Simmel eski bir *metafizik hata* olarak

görür.²⁸ Araçların, amaçların yerine geçebilmesi, kenardakini merkeze koymak gibi bir hata yapmak demektir.

Kenardan merkeze doğru itişip kakışanlar arasında stilize mobilyalar ve modern insanın “ruhunun merkezinde kesin bir şeyin eksikliğini” gidermeye çalıştığı şeyler de var. Yaşamın stilize edilmesi, iç ve dış çevrenin estetize olması, herkes için mevcut olanların kişisel bir biçimde düzenlenerek evin döşenmesi, kendi davranış biçimini belirleme yükümlüğünden kurtulmaya yarar, ama aynı zamanda da “nesnelerin isyanını”²⁹ körükler. Nesnelerin stilize edilerek başka bir şeye dönüştürülmesi “farklılık duygusunu” tatmine yöneliktir. Fakat sahip olduğumuz nesnelerin kendi başına bir anlam kazanması, bizim efendimiz olması tehlikesiyle karşı karşıyayızdır. Modern özgüven bu üstün güçle ancak negatif bir biçimde baş edebilir: Farklı olmak ya da negatif bir zevk geliştirmek gibi. Sempatik olmayanın kesin dışlanmasına yalnızca “pozitif bilinçteki” ve “hoşa gidenin sevinçle kavranmasındaki”³⁰ boşluklar tekabül eder. Böylece, tüketici davranışının zaferi, büyük meseleleri mecburen zevk meselesi olarak ilan eder. Bu durum “Das Gleichgiltigste” [En Önemsizi] adlı metinde çok isabetli bir biçimde ifade edilir: “Her şey yalnızca ve yalnızca bireysel farklar üzerine kuruludur (...) Asıl meselenin en önemsiz şey olduğunu hâlâ bilmiyor musunuz?”³¹

Önemsiz şeyler asıl meseleler olmuştur artık. Fakat genel olarak, teleolojik dizilerin uzatılması, nihai amaçlara göre araçların daha fazla çoğalmasını ve bağımsızlaşmasını ve estetize eden bir algılama eğilimini teşvik eder. Bir zamanlar Hıristiyan düşüncesindeki “ruhun selameti” gibi kesin bir nihai amacın yitirilmesi, mutlak bir şeye olan öznel gereksinimi cıvılcıplak ortada bırakır. İçeriğinin gerçekleşmesi için nesnel koşulların yok olmasıyla, *asıl* nihai amaca duyulan ihtiyaç duygusal saydamlığını yitirir. “Modern döneme, görünüşe bakılırsa, özellikle de en son döneme

bir gerilim, bir bekleyiş, bir ısrar hâkim – sanki kesin olan, hayatın ve şeylerin merkezi ve asıl anlamı daha gerçekleşecekmiş gibi.”³² İnsanın eylemleri ve şeylerin gidişatı teleolojik hatlar üzerindeymiş gibi görünüyorsa da, amaçlar artık ortadan kalktığından, Simmel Kant’ın ifadesinden –“amacı olmayan amaç olarak güzellik”– yola çıkarak modern yaşamda estetiğin üstünlüğüne dair bir eğilimden söz eder.

İnsanların, hiç gerçekleşmeyecek bir şeye karşı sürekli bir hazırlık içinde yaşadıkları bir yerde, estetik önemi şimdiki zaman temsil etmeye başlar. Selamet beklentisinin ve ilerleme inancının ortadan kalkması geleceğin büyüsunü yok ederse, kurtarılma ihtiyacı, uçucu, fani, geçici olanın artık yozlaşma ve kayıp olarak algılanmadığı, hatta estetik yüceltmeyle, şeylerin *asıl anlamlarının* ortaya çıkarıldığı bir şimdiki zamana havale edilir.³³ Metafizik yüceltilişi Nietzsche’nin “Ancak değişen biri bana yakındır,” sözünde yankılanan “moda” fenomeni,³⁴ paradigmatic bilinç değişiminin en belirgin sembolüdür. Teleolojik dizilerin uzunluğundan dolayı, hesaplayıcı, rasyonel düşünce tarzı karşısında gittikçe gerileyen duygusal işlevler, *değişime* estetik önem kazandırma eğilimine kanalize olurlar: “Hiçbir şey kendinde önemli ve ebedi olan ne varsa ona indirgenmekten kurtulamıyor. En aşağılık, en çirkin şeyler ile renkler ve biçimler, duygular ve yaşantılar arasında öyle bir bağlantı kurulabilir ki, çekici bir önem kazanırlar.” Simmel’in “estetik panteizm” dediği bu dünya görüşünde her nokta “mutlak estetik öneme kavuşma olanağını barındırır; yeterince keskin bir göz her birinde dünyanın *tüm* güzelliğinin, *tüm* anlamının ışıldadığını görür.”³⁵ Güzeli algılamak için “yeterince keskin bir göz”, romantik dönemin aksine, modern çağda artık kendiliğinden bulunmaz. Uçucuda, geçicidir kaderimiz, “zira o, kaderimizin karşılaştığımız gülü selamlamamak olduğunu, eğer bir şeyi selamlarsak da bunun bir gül olmayacağını bilir.”³⁶

“Düşüncesizce edilmiş sözlerin yüzeyselliğinden şeylerin derinliğine iskandil atıldığında, anlamsız olanın daha önce hayal bile edilmemiş bir anlama çerçeve olduğunu görmek benim için en saf sevinçlerden biri olmuştur.”³⁷

Simmel, uçucu, değişken olanı yakalayabilmenin ve onda ilkörneği, yasayı damıtmanın zorluğunu Spinoza'nın yardımıyla aşmağa çalışır: *Ethik* [*Etik*] adlı kitabında Spinoza “gerçek bilgi”yi, şeyleri *sub specie aeternitatis*, yani öncesizliğin ve sonrasızlığın ışığında görmek diye betimler; yani birer töz olarak, Tanrı'ya karşı işlevsel bağımlılıklarıyla. Ancak bu tür bir bilgi şeylerin gerçek anlamını görmemizi sağlar; bilimsel bakış bile yerinde, ama zaman-mekân gerçekliğiyle sınırlı bir bilgi sağlayabilir. Fakat bilimsel bilgi en üst bilgiye ulaştırabilir. Simmel'in “tözsüz Spinozacılık” olarak geliştirdiği transformasyon fikridir bu. Görünen şeylerin özyasalarının, “tüm gerçeğin derinliği ve bütünüyle bir ilişki içinde oldukları” ve onları temsil ettikleri, öylesine bir duygu, en fazla bir inançtır, der Simmel, ama bizim için gerekli bir varsayımdır. Fakat uçucu olandan yasaya giden yolda ancak uçucu olan kategorize edildiğinde yürünebilir. Çelişkiye düşülmüş olmaksızın mutlak bir devinim düşünülebilir; kendi hiçbir yer ve zaman tanımaz, zira tüm devinim bir Burası'ndan bir Orası'na gidiyorsa, “bu mutlak değişimde –negatif *species aeternitatis*– Burası ortadan kalkmıştır.” Geçerlilikleri zamanötesi, yani zamana bağlı olanla ilişkisizlik biçiminde olan doğa yasalarının aksine, değişkenin geçerliliği “geçişin biçiminde, sürmemesinde” yatar.³⁹ Ebediyyen süren zaman-ötesi yasalarla sürekli olmayan hareketler arasındaki kategorik ayrım, sürekli şeylerin melez biçimini gerçeklikten koparır. Şeyler “hiçbir zaman sürmezler”; her biçim “daha oluşumu anında çözülür, denebilir ki, yalnızca yok edilmekle var oluyordur; onu sürececek bir şeye (...)

dönüştürmeye çalışmak, gerçekliğin devinimlerinin temposunu izleyemeyen, olgunlaşmamış bir anlayıştır.”⁴⁰ Yani ancak sürekli değişimin modern deneyimi zaman-ötesi geçerli yasallıklarla anlamlı bir bağlantı kurmayı *de facto* mümkün kılarken, onlar da mutlak *fluidum*’u belirlenebilir hale getirirler. “Çelişkili ve aslında birbirini dışlayan özelliklerle karşılıklı bağlantılar kurarak, unsurların o dolaysız tekliği, iç içeliği olarak duyumsadığımız şeyi betimleriz.”⁴¹ Şeyler karşıt kavram çiftleriyle sürekliliğe zorlanırlar, aynı zamanda da “çarpıtılırlar” ve gözlerimizin önünde pır pır etmeye, kavramlar arasında salınmaya başlarlar. Böylece, modern deneyim bizim natüralist tanımımızda yapılanır ve *coincidentia oppositorum*’un uzlaşısıyla yaşanmasına yol açar.

Daha 1891’de Hermann Bahr edebiyattaki natüralizmden, duyumlar nedeniyle Ben’in kaybolduğu “hızlı olayların sinirler üzerindeki an resimleri” diye söz etmişti.⁴² Simmel, “Momentbilder *sub specie aeternitatis*” demeyi tercih eder, zira Ben duyumlarla kurtarılmalıdır. Bu konuda natüralizmde yapılması gereken düzeltmeyi Spinoza’nın “*sub specie aeternitatis*”i üstlenecektir. Şeyler yalnızca “tesadüfen Burada ve Şimdi olmalarından bağımsız olarak kendi iç zorunluluk ve önemi çerçevesinde görülmelidir.”⁴³ Dolaysızca yaşananla arasına mesafe koyması, Ben’in, an resimlerini dolaylı yollardan somut gerçekliğin hazzına ulaştıran estetik uyarıda kendini yeniden bulması sağlanmalıdır. Halihazırda var olmayana giden yol, parçaların cazibesinde, bir imada, aforizmada ya da simgeselde “şeylerin olanca bütünlüğü ve derinliğiyle aramıza bir mesafe koyar, onlar sanki bizimle ‘uzaklardan’ konuşur gibidirler. Gerçeklik onlarla güvenli bir rahatlıkla değil, parmak uçlarıyla muhatap olur.”⁴⁴ Bu yapay yabancılaşımla Simmel, gerçeğin karşısına artık başka türlü çıkamayan döneminin, estetik açıdan çok gelişmiş olan mesafelilik ihtiyacına cevap verir.⁴⁵

Bütünsel deneyime bir diyet uygulanması fikri Simmel'in *Jugend*'daki "An Resimleri" için karakteristiktir, buradaki asıl mesele yaşananın gerçekliği ya da özgünlüğü değil, özneliliğin korunduğu alanlar yaratmaktır. Ruhun anlık resmi, artık sisteme yansımayıp aforizmaya, tek tek enstantanelere dağılan bir dünyanın kırıntılarına dönüşen yeni ve biricik "gerçek"tir. İçerikler bağlamı, sanki bir araya gelmeleri durumunda ruhsal yaşamın bir panoramasını ortaya çıkaracaklarmış gibi kurmazlar artık. "An Resimleri"ni birleştiren unsur salt biçimsel bir yapıya sahiptir. Büyükkent yaşamının bütünsel deneyimi her an hissedilmelidir. Bu fikir, Simmel'in Eleonora Duse'ya düzdüğü övgüde aktrisin özünde örneğini bulur. Bir devinimden soyutlanıp alınan ve *kalıcı* bir resim olarak dondurulan her anda, devinimin ruhsallığını temsil eden bir güzellik bulunabilir. Ancak Simmel'in *Jugend*'a yazdığı ilk yazılarda bu fikrin izlerine henüz rastlanmaz, onlar daha çok sanat-edebiyat kaygısıyla yazılmıştır. Şiirler, masallar ve tembellik methiyesi, *felsefi içeriklerin estetize edilmesine* çalışırlar. Oysa "An Resimleri" bir gerçeklik *aisthesis*'ine felsefi bir biçimde nüfuz etmeyi gerektirir. Zira Simmel'in "Kein Dichter"de [Yazar Değilim] itiraf ettiği gibi, gerçeklik, tam bir estetik dönüşüm için fazla "güçlüdür."⁴⁶ Gerçeklik algılamasının karşısına felsefi bir estetik değil, estetik bir felsefe konmalı, anlam içeriğine, anlamlılığına iskandil atılmalıdır.

Simmel'da sık sık tekrarlanan metafor –yüzeyden derinlere iskandil atmak– anlamı bulmanın yöntemini anlatır. Bu nedenle, an resimlerinin betimlenmesinden –ve güzelce ayrıştırılmasından– sonra açıklayıcı sözcük bulunmalıdır. Yüzeydeki sıradanlık tabakasının altında genel, tipik ya da yasasına uygun örneklemeler uyuklar ve bunlardan oluşan arkaplanın önünde "bir parça insanlık" gözler önüne serilir. Simmel'in "estetik panteizm"i dünyaya yeni bir ruh katar. Her şey ruhun aynası olabilir. Yine de

yorum, modern ruh tekrar tekrar muayene edilirken, çekingendir. Simmel, zorla öğretmeye kalkışmaz, o kadar saygılı o kadar incedir ki, çoğun kendine bir soru işareti koyarak “sondan önceki sözlerle” de yer bırakır. Evet, haklı çıkmak istememek – ne pahasına olursa olsun! Birbirinin karşısı iki kategorinin yan yana getirilmesi, ikisi arasında sürekli gidip gelinmesi ve bunların yardımıyla düşüncenin derinliklere salınmak istenmesi daha kesin bir tavıra sık sık engel olur. Kasten oyuncu bir hafiflikle söyleniveren bu zekâ pırıltılarında felsefî bakışın soğukkanlılığı, düşünmenin sıkıntısı hissedilmez. Bu tarz bir felsefe yapmanın tinsel yaklaşımını Simmel “Koketterie” [Koketlik] örneğinde tarif eder: Şeylerin gerçek anlamlarını yuvasından çıkarabilmek için kenarda köşede olanla uğraşmak. Fakat Simmel bu oyunu okuyucuyla da oynar. Okuyucunun onun kesin düşüncesini yakalamasına izin vermez. Okuyucu meselenin ne olduğunu başta olduğundan daha az biliyordur sonunda. Yine de, insan eğlendirilerek bilgilendirildiğini hissederek.

Simmel’ı beğenen Yeni-Kantçı Heinrich Rickert bile bu yazıları biraz fazla “esprili” buluyordu. “‘Espri’ konusunda hakkınız var,” der Simmel meslektaşına, “ama biliyorum ki, hiçbir nesnel ödün vermedim.” Bu vesileyle Simmel, onun Berlin’in “esprili” çevrelerine mensup olmasından kuşkulanan Rickert’a karşı kendini savunmuş da olur.⁴⁷ Gerçekten de, yüzyıl dönümündeki kültürlü kentsoylunun salon hayatının gölgesi, Simmel’in *Jugend*’a yazdığı yazılara diğer yazılarında hiç olmadığı kadar düşer. Simmel, bu salonlardaki kendine özgü muhabbete “toplumsallaşmanın oyun biçimi” diyerek modern yaşamda önemli bir rol biçer. Bu, hem “incelik” hem de “sohbet etme sanatı” biçiminde tezahür eden özel bir ortamdır.⁴⁸ “İncelik” ve –saraydaki özdenetimin aksine– dolaylı dışsal ya da kişisel çıkarlar nedeniyle, “kişisel sivrilik ve başına buyrukluğun muhabbet uğruna azaltılması”, konuşmak

uğruna yapılan “sohbet sanatı”na uygun düşer. Salonda konuşulan konu ve içerik önemli değildir, amaç konuşmaktır; içerik “konuşmanın canlı alışverişinin getirdiği cazibenin vazgeçilemez taşıyıcısıdır yalnızca.”⁴⁹ Salon sohbetlerinde olduğu gibi, Simmel’in *Jugend*’a yazdıklarında da içerik önplanda değildir. Fakat bu içeriğin önemsiz olduğu anlamına gelmez; sohbette de olduğu gibi her yönüyle ilgi çekici, sürükleyici, anlamlı olmalı, fakat asla amaç olmamalıdır. Nesnel sonuç ona yönelik olmamalı, eylemin kendisi amaç olmalıdır. Salon kültürünün bu etkisi metinlerin yapı ve biçimlerinde de hissedilir: İki cins arasındaki diyalogun özgün tarzında, sohbet konusunun “rastlantısallığında” ya da anlatılan hikâyeler, anekdotlar ve fıkralarda. Bunların tümü de salonda o kadar karakteristik olan “inceliğe, tüm muhabbet motiflerinin görüldüğü inceliğe” sahip konuşma biçimleridir.⁵⁰ Salon Simmel’a, *intérieurs d’âme*’ın, yani ruhun derinliklerinin somut hazzının hep birlikte yaşandığı “içsellikğin koruma alanı” gibi görünüyor. Simmel’in modern salon “muhabbetini” yüceltmesi, “cinslerarası sohbetin değerler yaratan gücüne ve bunun için açık veya örtük erotik uyarıların vazgeçilmez olduğuna” inanmasıyla doruk noktasına ulaşır.⁵¹ “Koketlik”in steril bir erotizme kaçmasını dikkate almaz Simmel, hatta onu insan ile mutlak arasındaki ilişkinin simgesine dönüştürür.

Simmel, özellikle de 1890’lı yılların ortalarında Sabine Lepsius’un salonunda bulduğu “modern muhabbetin” önemini abartmıştır. Seçkin ve yüksek bir entelektüel düzeye sahip olmayı gerektiren bu salonda işler geleneksel anlamda “esprili” bir biçimde yürümüyordu. 1900’e doğru eserlerini orada düzenli olarak okuyan Stefan George’un hayranlarının merkezi oldu. Özellikle de ressamlar, edebiyatçılar ve de kültür erbabının devam ettiği, siyaset ve sanat konusunda ilerici, “Berlin Ayrılık Grubu”na bağlı, çok sayıda meslek sahibi kadının geldiği bu salon Reich

başkentinin tinsel yaşamında bir istisna oluşturunuyordu.⁵² “İçsellüğimizin bekçisi” para, kapıların içerden sürgülendiği bu yerin kapısında da nöbet tutuyordu. Samimi gruplarda, modern ve özgür aşk, evliliğin artık antikalaşmış olması ve kadının özü hakkında da sohbet edilirdi, fakat konuşmalar kişiselleşmez, genel kalırdı, düşünce ise frijid. Sternberg, *Jugend* tarzındaki süslemelerin dışa değil, içe dönük olduğunu saptamıştır. Dışarıda kalan, “kentlerin uğultusu, unsurların değil endüstrinin dehşetli kuduruşu, modern alışveriş ekonomisinin her şeyi ele geçiren gücü, işletmelerin, teknolojinin ve kitlelerin dünyası” idi.⁵³ Burada da durum farklı değil. Dışarıdaki fikir ve ruh yoksunu dünyanın karşısına her yöne yayılan bir içsellik ve inceltilmiş zevkler konur. Bu sırada yozlaşma sineye çekilmekle kalmaz, daha derin anlayışlar için bir fırsat olarak değerlendirilir. “Sınırsız etkilenebilirlik ve her şeye açık anlayış”⁵⁴ kaçış alametlerini bile ruhun derinlikleri olarak göklere çıkartır. Buraya “Lügenmacher”ın [Yalan Üreticisi] hayatının yalanı da uyar; bu yalan hayatı daha çekilir hale getirir, çünkü “aldatılan sahtekâr” yeniden haz almaya başlamıştır. Demek ki, hayatının yalanı, kavradığı halde affedenin *tout comprendre*’ında olduğu gibi, âciz olduğu kadar da yoz bir hazdır.⁵⁵

V.

Salon hayatıyla içli dışlı olduğu her halinden anlaşılrsa da Simmel’in *Jugend* yazıları hiçbir nesnel ödün vermez. “Ciddi” eserlere tematik dokundurmalar açık seçik ve bilinçlidir. Yazıların hemen hepsinin daha kapsamlı, daha bilimsel karşılıkları vardır ve Simmel bu ilişkileri gizlemeye özen gösterir.⁵⁶ Pek de küçük olmayan bir izleyici çevresinde ünlü olma fırsatı, felsefesine *Jugend* tarzının giydirilmesi pahasına olsa bile, Simmel’a çok çekici gelmiş olmalı. Güzel ruhludan “bir çıkar gözetmeksizin hoşlan-

mak” kavrayış açısından engelleyici olsa gerek. Felsefeyle oyuncu bir ilişki kurarak felsefi görüşleri aktarma denemesi ait olunan zümrenin yüksek tabakalarında bile başarısızlığa uğrar. Bilgilenme amacıyla değil de, çeşitli bilgi güçlerinin bir oyunu olarak belirlenen bilgilenme süreci estetik olarak çok uyarıcı ve güzel olabilir, fakat asıl mesele- nin anlaşılmasını sağlamaz. Heinrich Rickert gibi metodik sezgiye sahip bir filozof bile –o sırada başyapıtı *Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung* [Doğabilimsel Kavram Oluşumunun Sınırları] (1896) yayımlanmıştı– *Jugend*’daki paradokslara tümüyle anlayışsız bir tepki göstermişti. Rickert’in, “Theistische Phantasien eines Fin-de-sièclisten” [Bir *Fin-de-sièclist*’in Teist Fantezileri] adlı yazısının son cümlesi hakkındaki bir sorusu üzerine Simmel dehşete düşmüş, “*Jugend*’daki paradokslarda sıçramaları düşünmemiştim. Ama benim kötü şöhretli relativizminin, Tanrı için var olan bir dünyada dünya için var olan bir Tanrı’da yattığını hissetmediniz mi?”⁵⁷ Yazılarının içeriksel boyutunun, biçimlerinin gerisinde kalmış olmaları, mümkün olabildiğince biçimci davranan “kötü şöhretli relativizmin” acıklı ironisiydi.

Paranın Felsefesi bilgilenme sürecinin yapısal özelliklerine işaret eden kuramsal bir relativizm çeşitlemesi sunar.⁵⁸ Töz kavramlarının bağıntı kavramlarına geri dönüşüne dair tezler, bilgilenme sürecinin prensip itibarıyla bitirilemezliği, birbirini paralyze eden kavramların karşılıklı geçerliliği ve dogmatik tavırlardan sakınılması bir felsefi kuşkunun *talepleri* olarak görülebilir.⁵⁹ Fakat bu relativizm başlangıçta içerik olarak nötrdür, zira *dünya nedir ve nasıldır*’a dair bir şey söylemez, *bizim onu nasıl tanıdığımızdan* söz eder. Ancak relativist bilgilenme ilkelerinin dünyaya uyarlanması, daha sonra da *biçimlerin varlıkbilimselleştirilmesi*, radikal bir dönüş yaparak relativizme içeriksel bir anlam da kazandırdı. Şeylerin metafizik ısrarının yeniden ele geçirilmesiyle “An Resimleri”nin oluşabilme ko-

şulları ortadan kalkmış olur. Konular rastgele belirlenemez, “an” artık önemli değildir, önemli olan şeylerin nesnel içeriğidir. “Die Fragmente aus einer Philosophie der Liebe” [Bir Aşk Felsefesinden Fragmanlar] raslantısal bir düşünce oyunu sonucunda ortaya çıkmamıştır, konu bakımından belki uysa da, üslup bakımından kesinlikle *Jugend*’a uymaz.

Simmel’in “meselelere dönüş”ü çok hızlı gelişen bir geçiş sürecinin sonucudur. 1902 civarında Simmel kültür eleştirisi üzerine daha yoğun bir biçimde eğilir. Simmel’in Berlin’deki “Kulturleben-Klub”daki [Kültür Hayatı Kulübü] (1902/3)⁶⁰ resmi angajmanı, serpilip gelişen sanatın türevleriyle hesaplaşması⁶¹ ve George’un şiirlerini ayrıntılı bir biçimde ele alması, popülist-eğitici sanat anlayışına veda etmesini ve *l’art pour l’art*’ın, sanat için sanatın seçkinci anlayışına dönmesini sağlar. Metafiziğe yönelmiş relativizmin tabanında, *Paranın Felsefesi*’nde ele alınan öznel ve nesnel kültürün birbirinden ayrılması sorunu salt *tarihi* önemini yitirir ve *Tragödie der Kultur*’da [Kültürün Trajedisi] *metafizik* sorun olarak ele alınır. Bu sorunla yaşam tarzının estetize edilmesiyle değil, ancak bir “bireysel yasa”nın yardımıyla başa çıkılabilir. Simmel’in felsefi düşüncesindeki gelişim yine bir sanatçıya yönelmesi tarafından belirlenir. Böcklin’e duyduğu hayranlığın yerini Rodin’e duyduğu hayranlık almıştır şimdi. “Rodins Plastik und die Geistesrichtung der Gegenwart” [Rodin’in Heykelciliği ve Zamanımızın Fikirsal Yönelimi] (1902) adlı makalesi Simmel’in düşüncesindeki o “kurtarılamaz ben”in (Mach) Kantçı bir değişime uğrayıp yeniden dirilmesine işaret eder. Ruhun özerkliği, özgürlüğü ve biçimlendiren üretkenliği önce burada savunulduktan⁶² sonra *Die Probleme der Geschichtsphilosophie* [Tarih Felsefesinin Sorunları] (1905) adlı eserinde de ele alınır ve daha kapsamlı bir proje olan *Die Philosophische Kultur*’da [Felsefi Kültür] ayrıntılı bir biçimde işlenir. Aynı adı taşıyan makaleler derlemesi

(1911) metafiziğin yeniden gerekçelendirilmesine yöneliktir – bu çabanın amacı “dogma olan metafizikten, hayat ve işlev olan metafiziğe dönmek”tir.⁶³ İnsan öznelliğinin artık tözsel değil, işlevsel tekliğinin vurgulanması, ilke olarak tekliği reddeden pozitivizme olduğu kadar, değer sistemlerinin yardımıyla bu tekliği töz olarak gerekçelendirmek isteyen Yeni-Kantçılığa da karşı çıkmaktı. Yüzeyde elinizdeki bu derlemeye benzemesine rağmen, *Philosophische Kultur* başlıklı denemelerinin eski empresyonist yazılarla ortak bir yanı yoktur. Gerçi *Philosophische Kultur*’da da “Das Abenteuer” [Macera], “Die Mode” [Moda], “Die Koketterie” [Koketlik], “Der Henkel” [Kulp], “Die Ruine” [Harabe] gibi farklı konularda felsefe yapılır ama o fazla insani temalar artık anın kristalize edilmesi değildir; amaçları, şimdiki zaman ile insan arasına mesafe koyup yükü hafifletmek değildir. Onlar daha baştan insan öznelliğinin öznesizleştirilmiş ürünleri olarak, *Jugend* yazılarının duyusallığının hiçbir zaman giremeyeceği “genelin ara katmanında” süzülür dururlar.

Ne gariptir ki, tam da “modern felsefi deneme”yi yaratan *Philosophische Kultur* Adorno’nun şimşeklerini üzerine çekmişti. Simmel’la aralarında onca ortak yön bulunan Adorno, “çay içerken saygıyla dinleyenlere böylesine dolaysız bir espri sunanın tavrına”⁶⁴ kızmıştı. Adorno için “Der Henkel” [Kulp], “gümüş tığ kalem” kullanan ve “felsefeden vazgeçme, nesnede yok olma gereksinimini, her şey hakkında felsefe yapma yeteneği ve rahatlığı biçiminde çarpıtan” bir felsefenin semptomu idi. *Philosophische Kultur*’a “orman ve çayır metafiziği”⁶⁵ yakıştırmasında bulunan Adorno, burada derlenen yazıların yazarını neyle itham ederdi acaba?

NOTLAR

1) Hans Simmel: "Auszüge aus den Lebenserinnerungen", *Ästhetik und Soziologie um die Jahrhundertwende: Georg Simmel*, yay. haz. H. Böhringer ve K.Gründer, Frankfurt a. M., 1976, s. 265.

2) Daha ayrıntılı bilgi için bkz: Klaus Christian Köhlke: *Der junge Simmel*, Frankfurt a. M. 1996.

3) Georg Simmel: "Böcklins Landschaften" (1895), *Georg Simmel Gesamtausgabe* [aşağıda GSG biçiminde kısaltılacaktır] Cilt 5, Frankfurt a. M., 1992, s. 96-104, alıntı: s. 101.

4) GSG, s. 96.

5) GSG, s. 97.

6) GSG, s. 101.

7) GSG, s. 102.

8) Bkz. Karl H. Salzmann: "Pan - Geschichte einer Zeitschrift", *Jugendstil*, yay. haz. Jost Hermand, Darmstadt 1971, s. 178-208, özellikle de s. 182.

9) Karl Löwith: *Von Hegel zu Nietzsche*, Stuttgart, 19413, s. 393.

10) Bkz. Fritz Schlawe: *Literarische Zeitschriften 1885-1910*, Stuttgart, 1961, s. 48 vd.

11) Bkz. Linda Koreska-Hartmann: *Jugendstil – Stil der "Jugend"*, Stuttgart, 1969; ayrıca Waltraud Wende: "Der Jugendstil der 'Jugend' – Eine literarisch-künstlerische Zeitschrift der Jahrhundertwende", *Philobiblon*, 37,3 1993, s. 258-272.

12) *Jugend*, 1. sayı, 1896.

13) Koreska-Hartmann, s. 50.

14) Georg Hermann: "Die 'Jugend' und ihr Künstlerkreis", *Zeitschrift für Bücherfreunde*, 4,2, s. 57-70; s. 58 vd. "Jugendstil" ifadesi muhtemelen ilk kez 1897'de Leipzig'teki *Sächsisch-Thüringische Ausstellung* [Saksonya-Thüringen Sergisi] adlı sergi gazetesinde yer alan ve *Jugend*'ın bu sergideki yapılar ve dekorasyon ressamlığı üzerindeki etkisini anlatan bir makalede kullanılmıştır (Bkz. Wende, s. 262).

15) Bkz. Ortheim Rammstedt: "On Simmel's Aesthetics: Argumentation in the Journal *Jugend*. 1897-1906", *Theory, Culture and Society*, Vol. 8, 1991, s. 125-144.

16) "Sociologische Aesthetik" (1898), GSG 5, s. 197-214, alıntı: s. 198.

17) Bkz. "Rom. Eine ästhetische Analyse" (1898), GSG 5, s. 301-310, alıntı: s. 301.

18) "Sociologische Aesthetik", s. 208 vd.

19) A.g.e., s. 214.

20) Kùltùr burjuvazisi kavramı için bkz. M. Rainer Lepsius: "Das Bildungsbùrgertum als stândische Vergesellschaftung", *Demokratie in Deutschland*, Göttingen, 1993, s. 303-314.

21) Bkz. R. Hamann ve J. Hernand (yay. haz.): *Epochen deutscher Kultur von 1870 bis zur Gegenwart*, Cilt 1: *Grùnderzeit*, Frankfurt a. M., 1977.

22) Bkz. Max Weber: "Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus", *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie I*, Tübingen, 1988, s. 204.

23) Alıntı: Wolfgang U. Eckhart: "Die wachsende Nervosität unserer Zeit. Medizin und Kultur um 1900 am Beispiel einer Modekrankheit", *Kultur und Kulturwissenschaften um 1900*, yay. haz. R. vom Bruch, F. W. Graf, G. Hübinger, Stuttgart, 1997, s. 207-226, bu alıntı: s. 209.

24) *Philosophie des Geldes*, s. 652.

25) A.g.e., s. 463.

26) A.g.e., s. 610.

27) A.g.e., s. 553.

28) A.g.e., s. 670 vd.

29) A.g.e., s. 675.

30) A.g.e., s. 661.

31) "Das Gleichgùltigste", bu kitapta s. 69.

32) *Philosophie des Geldes*, s. 669 vd.

33) Bkz. *Sociologische Aesthetik*, s. 198.

34) Baudelaire'e göre, modernliğin asıl karakteristiği modaydı, zira "geçicide ebedi olanı" ortaya koyuyordu. Bkz. David Frisby: "Georg Simmels Theorie der Moderne", *Georg Simmel und die Moderne*, yay. haz. H.-J. Dahme ve O. Rammstedt, Frankfurt a. M., 1984, s. 9-80, özellikle s. 60 vd.

35) A.g.e., s. 198 vd.

36) "Klinge kleines Frùhlingslied", bu kitapta, s. 11.

37) "Beseeltheit", bu kitapta, s. 19.

38) *Grundfragen der Soziologie*, Berlin, 1984, s. 67.

39) "Die Bedeutung des Geldes für das Tempo des Lebens", *GSG*, s. 215-234, buradaki alıntı, s. 233.

40) "Die Bedeutung des Geldes für das Tempo des Lebens", s. 233.

41) "Böcklins Landschaften", s. 100 vd.

42) Hermann Bahr: "Zur Überwindung des Naturalismus" (1891), *Hermann Bahr. Zur Überwindung des Naturalismus. Theoretische Schriften 1887-1904*, yay. haz. G. Wunberg, Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1968, s. 33-102, buradaki alıntı, s. 84 vd.

43) "Böcklins Landschaften", s. 96 vd.

44) *Sociologische Aesthetik*, s. 211; *Philosophie des Geldes*, s. 660.

45) Nietzsche'nin mirası mesafenin Simmel'daki anlamı için bkz. Klaus Lichtblau: "Das 'Pathos der Distanz'. Präliminarien zur Nietzsche-Rezeption bei Simmel", *Georg Simmel und die Moderne*, s. 231-281.

46) Simmel'in edebi yazılarının 1900 öncesiyle sınırlı olması bir raslantı değildir.

47) 5.7.1899 tarihli mektup, alıntı: *Buch des Dankes an Georg Simmel. Briefe, Erinnerungen, Bibliographie. Zu seinem 100. Geburtstag am 1. März 1958*, yay. haz. K. Gassen ve M. Landmann, Berlin, 1958, s. 97.

48) Burası ve devamı için bkz.: *Grundfragen der Soziologie*, s. 48-68, özellikle de s. 61 vd.

49) A.g.e. s. 61 vd.

50) *Grundfragen der Soziologie*, s. 63.

51) Max Weber, a.g.e., s. 559.

52) Bkz. Petra Wilhelmy: *Der Berliner Salon im 19. Jahrhundert (1870-1914)*, Berlin, New York 1989, s. 359 vd. Konuklar arasında Stefan George, Rainer Maria Rilke, Lou Andreas-Salomé, Wilhelm Dilthey, Ernst Robert Curtius'dan başka Otto Eckmann da bulunuyordu (Konukların tam listesi için bkz. s. 716 vd.).

53) Dolf Sternberger: *Jugendstil. Begriff und Psychognomik, Jugendstil*, yay. haz. J. Hermand, s. 27-46, buradaki alıntı, s. 33.

54) "Die Ruine", *Philosophische Kultur* (1911), Berlin, 1983, s. 118-124, buradaki alıntı, s. 124.

55) Bkz. "Zur Psychologie und Soziologie der Lüge", *GSG* 5, s. 406-419, özellikle de s. 418 vd.

56) Bkz. Rammstedt: *On Simmel's Aesthetics*, s. 125 vd. ve s. 127.

57) 15.8.1898 tarihli mektup, alıntı: *Buch des Dankes*, s. 96.

58) Bkz. *Philosophie des Geldes*, s. 93 vd.

59) Bkz. Hannes Böhringer: "Das Pathos der Differenzierung. Der philosophische Essay Georg Simmels", *Merkur* No. 434, 1985, s. 298-308, özellikle de s. 302 vd.

60) Rammstedt: *On Simmel's Aesthetics*, s. 137.

61) Bkz. Simmel'in İngilizce olarak yayımlanmış makalesindeki ilgili pasajlar: *Tendencies of Life and Thought in Germany since 1870* (1902); Almanca çevirisi: Georg Simmel: *Schopenhauer und Nietzsche*, Hamburg, 1992.

62) Bkz. *GSG* 7, s. 92-100, özellikle de s. 95 vd.

63) *Philosophische Kultur*, s. 21.

64) Theodor W. Adorno: "Henkel, Krug und frühe Erfahrungen", *Noten zur Literatur*, Frankfurt a. M., 1974, s. 556-566.

65) A.g.e., s. 564.

“Şarkı, nereden geliyorsun?” “Bahardan geliyor, menekşelerden. Ve görevim bir gül görürsem şairimin selamını söylemek. Fakat yazı ormanının kırlarında daldığım hulyalarla geçirdim ve şimdi görevimi artık yerine getiremeyeceğim için üzgünüm. Zira şu son güller öyle saklı ve solgun ki, onları selamlamadan yanlarından geçip gidiyorum ve son anda onları fark edip geri döndüğümde solmuş gitmiş oluyorlar. Ve bir gülü daha uzaktan selamlayacak olsam, görüyorum ki, o bir gül değilmiş, renkli, başka, kokmayan bir şeymiş. Ama, şimdi acele etmeliyim – orada, çitin yanında –” ve gitti, ona şairinin zaten farklı bir şey beklemediğini söyleyemedi. Zira o, kaderimizin karşılaştığımız gülü selamlamamak olduğunu, eğer bir şeyi selamlarsak da, bunun bir gül olmadığını bilir.

Kapak fotoğrafı (detay): Z. A. Y.

edebiyat

felsefi deneme

ISBN 975-8457-07-1

9 758457 071005